

ਅੰਕ 36

ਪਰਵਾਸ

ਨਵਾਂ ਵਰ੍਷ 2024 ਮੁਬਾਰਕ

ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ
ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਲੁਧਿਆਣਾ

ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ

ਪਰਵਾਸ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦਾ 35ਵਾਂ ਅੰਕ ਲੋਕ
ਅਰਪਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ

ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ ਵੱਲੋਂ ਬਿੰਦੂ ਦਲਵੀਰ ਕੌਰ
ਕੈਨੇਡਾ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਹਰਫ਼ ਇਲਾਹੀ' ਲੋਕ ਅਰਪਨ

ਪਰਵਾਸ

(ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ)

ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ

ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ

ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਬੰਧਕ

ਪ੍ਰੋ. ਡਾ. ਅਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਡਾ. ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਦੂਆ

ਸਹਿਯੋਗੀ (ਭਾਰਤ)

ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ
(ਕੈਨੇਡਾ)

+919872631199

ਪ੍ਰੋ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਛਾਬੜਾ

+919815100791

ਡਾ. ਵਨੀਤਾ (ਡਿੱਲੀ)

+919811323640

ਡਾ. ਲਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੌਹਲ

+919417194812

ਡਾ. ਧਨਵੰਤ ਕੌਰ

+919417243245

ਡਾ. ਗੁਰਏਕਬਾਲ ਸਿੰਘ

+919815826301

ਡਾ. ਮੁਨੀਸ਼ ਕੁਮਾਰ

+917837901025

ਸੰਪਾਦਕ

ਡਾ. ਤੇਜਿੰਦਰ ਕੌਰ

ਪ੍ਰੋ. ਸ਼ਰਨਜੀਤ ਕੌਰ

ਡਾ. ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ

ਸਹਿਯੋਗੀ (ਵਿਦੇਸ਼)

ਸੁੱਖੀ ਬਾਠ (ਪੰਜਾਬ ਭਵਨ

+16045064426

ਪ੍ਰੋ. ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਕੈਨੇਡਾ)

+16047658417

ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਚਾਹਲ (ਯੂ. ਕੇ.)

+447491073808

ਮੋਹਨ ਗਿੱਲ (ਕੈਨੇਡਾ)

+17789080914

ਡਾ. ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਕੌਰ (ਕੈਨੇਡਾ)

+918146565014

ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਅਮਰੀਕਾ)

+19253130281

ਸਰਬਜੀਤ ਸੋਹੀ (ਆਸਟਰੋਲੀਆ)

+61410584302

ਸਹਿ-ਸੰਪਾਦਕ (ਤਕਨੀਕੀ): ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੁ +919465642568

ਇਸ ਅੰਕ ਵਿਚ

ਸੰਪਾਦਕੀ

ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ

ਮਿੱਟੀ ਮਾਣ ਕਰੋ: ਪਰਵੀਨ ਕੌਰ

ਡਾ. ਲਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੋਹਲ 4-7

ਅੰਕ ਦੇ ਲੇਖਕ

ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ

8-32

ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ

ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ ਛਾਅ

ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀ

ਪਿੰਡੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਪਾਲ ਕੌਰ ਬਰਾੜ

ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ: ਇਕ ਵਿਲੱਖਣ ਸ਼ਖਸੀਅਤ

ਡਾ. ਹਰਸਿਮਰਨ ਕੌਰ

ਮਾਪੇ ਵੱਖਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ: ਇਕ ਅਧਿਐਨ

.ਗਜ਼ਲਾਂ/ਨਜ਼ਮਾਂ

33-45

ਸੰਨੀ ਧਾਲੀਵਾਲ

ਰਮਿੰਦਰ ਚੰਸੀ

ਅਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਸ਼ਰਮਾ

ਕੁਲਵੰਡ ਢਿੱਲੋਂ

ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ ਗੈਹੂ

ਦਲਜਿੰਦਰ ਰਹਿਲ

ਨੀਲੂ ਜਰਮਨੀ

ਚਮਕੌਰ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ

ਕਹਾਣੀਆਂ

46-59

ਬੱਦਲਾਂ ਹੇਠ ਛੁਪਿਆ ਸੂਰਜ

ਅਵਤਾਰ ਐਸ. ਸੰਘਾ

ਚੀਸ

ਲਾਜ ਨੀਲਮ ਸੈਣੀ

ਲੇਖ

60-61

ਕਾਲੇ ਲੋਕ ਗੋਰੇ ਲੋਕ

ਡਾ. ਹਰੀਸ਼ ਮਲਹੋਤਰਾ

ਪੁਸਤਕ ਚਰਚਾ

62-75

ਤਾਪਸੀ

ਬਲਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘਾ

ਸੰਵਾਦ ਦਰ ਸੰਵਾਦ

ਡਾ. ਰਾਮਪਾਲ ਸ਼ਾਹਪੁਰੀ

ਨਾਬਰ

ਡਾ. ਗੁਰਮਿੰਦਰ ਸਿੱਧੂ

ਆ ਨੀ ਚਿੜੀਏ

ਪਿੰਡੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ

ਸੱਜਣ ਮੇਰੇ ਰੰਗੁਲੇ

76-81

ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜ਼ੀਰਵੀ

ਡਾ. ਲਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੋਹਲ

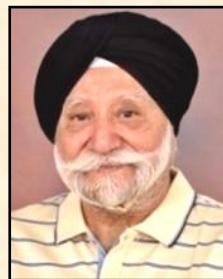
ਸਰਗਰਮੀਆਂ

83- 96

ਸੰਪਾਦਕੀ

ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਪਰਵਾਜ

ਪਰਵਾਸ ਤੈ ਮਾਸਿਕ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ ਦਾ 36ਵਾਂ ਅੰਕ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਕਰਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਅਤਿਅੰਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਲਗਭਗ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਦਾ ਸਫਰ ਤੈਅ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਇਸ ਵੰਨਗੀ ਦੇ ਮਿਆਰ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ ਆਲੋਚਨਾ ਵੀ ਹੋਈ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕਾਂ ਅਤੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਦੇ ਸੋਸ਼ਣ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਵੀ ਹੋਏ। ਇਸ ਸਭ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ, ਮੈਂ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੁਝ ਯਤਨ ਆਰੰਭੇ ਕਿ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਵੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਇਸ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਅਤੇ ਹਕੀਕਤ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਕਾਲਜਾਂ ਦੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦਾ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ 2011 ਤੋਂ ਨਿਰਤਰ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਲਾਇਲਪੁਰ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਜਲੰਧਰ ਨੇ ਵੀ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸਾਰੂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕਰਵਾਏ। ਅੱਜ ਇਹ ਸਾਹਿਤਯਾਰਾ ਮੁੱਖ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤਯਾਰਾ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਆਪਣਾ ਵਰ ਮੇਚ ਰਹੀ ਹੈ। ਛਰਾਂਸ, ਨਿਊਜ਼ੀਲੈਂਡ, ਇਟਲੀ, ਜਰਮਨੀ, ਗਰੀਸ, ਬੈਲਜ਼ੀਅਮ ਤੇ ਅਰਬ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਚੰਗਾ ਅਤੇ ਮਿਆਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਦਲਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵੀ ਬਦਲ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਜਿੱਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਲੇਖਕ ਸੋਸਿਤ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਉਥੇ ਹੀ ਹੁਣ ਕੁਝ ਲੇਖਕ ਹਲਕੇ ਮਿਆਰ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਲਈ ਕਈ ਢੰਗ ਤਰੀਕੇ ਵਰਤ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਰੁਝਾਨ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਢਾਹ ਲਗਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਰੁਝਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਕਾਲਜਾਂ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਸਾਰੂ ਆਲੋਚਨਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜਗ੍ਹਾ ਜਗ੍ਹਾ ਹੁੰਦੇ ਮਾਨਾਂ ਸਨਮਾਨਾਂ ਵਾਲੀ ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਲਿਖਤ ਦੀਆਂ ਕਮੀਆਂ ਨੂੰ ਸਹਿਜਤਾ ਨਾਲ ਸਵੀਕਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਇਸ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਅਤੇ ਰਸਾਲਿਆਂ ਦੀ ਫੰਡਿੰਗ ਵੀ ਪਰਵਾਸੀ ਲੇਖਕਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਰੁਝਾਨ ਵੀ ਉਸਾਰੂ ਅਤੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਆਲੋਚਨਾ ਲਈ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਪਰਵਾਸੀ ਲੇਖਕਾਂ ਅਤੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਪੀਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਬਿਨੁਂ ਕਿਸੇ ਭੇਦਭਾਵ ਦੇ ਸੰਤੁਲਿਤ ਆਧਾਰ ਕਾਇਮ ਕਰਕੇ, ਇਸ ਵਿਧਾ ਦੀ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤਾ ਲਈ ਬਣਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ।

ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ (ਡਾ.)

ਮਿੱਟੀ ਮਾਣ ਕਰੋ

ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਕੈਨਵਸ ਉੱਤੇ ਉਤਾਰਨ ਵਾਲੀ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਪਰਵੀਨ ਕੌਰ

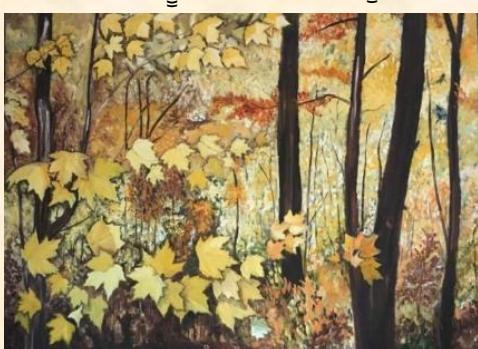
ਡਾ. ਲਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੌਹਲ

ਪਰਵੀਨ ਕੌਰ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਵੱਸਦੀ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਮੂਲ ਦੀ ਉਹ ਕਲਾਕਾਰ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਮੇਲ੍ਹਦੇ ਬੁਰਸ ਅਤੇ ਕਲਮ ਕਦੇ ਰੰਗਾਂ ਰਾਹੀਂ, ਕਦੇ ਰੇਖਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਤੇ ਕਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਅਤੇ ਆਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪੁਨਰ ਸਿਰਜਣਾ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕੈਨਵਸ ਉੱਤੇ ਤੈਰਦੀ ਰੰਗ-ਲੀਲਾ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਝਲਕਾਰੇ ਰੂਪਮਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇਂਗ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਜਨਮੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਇਸ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਅਤੇ ਕਵਿਤਰੀ ਦਾ ਕੁਝ ਜੀਵਨ ਇਰਾਨ ਵਿਚ ਬੀਤਿਆ। ਇਰਾਨ ਵਿਚ ਹੋਈ ਉਥਲ ਪੁਥਲ ਨੇ ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਇਰਾਨ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਵਾਪਸ ਪੰਜਾਬ ਜਾਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਜਾਣ ਦਾ ਰਸਤਾ ਚੁਣਿਆ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵੱਲ ਕੁਚ ਕਰ ਲਿਆ।

ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਜੇ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਸਦੇ ਜਨਮ ਦਿਨ ਉੱਤੇ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਪੇਂਟ ਬਾਕਸ ਭੇਂਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸਨੂੰ ਤਸਵੀਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕਲਾ ਦਾ ਕੋਈ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਸ਼ਿਮਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੀਆਂ ਹਸੀਨ ਵਾਦੀਆਂ ਬਰਫੀਲੇ ਪਹਾੜ, ਪੱਤੜੜ ਵਿਚ ਝਰਦੇ ਪੱਤੇ ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ

ਸਾਹਮਣੇ ਜੋ ਸੁਹਪਣ ਬਖੇਰਦੇ ਸਨ, ਉਸਨੂੰ ਪੇਂਟ ਕਰਨ ਦਾ ਖਿਆਲ ਅਚੇਤ ਹੀ ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਮਚਲਣ ਲੱਗਾ। ਉਹ ਸਾਲਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਨੂੰ ਚਿਤਰਦੀ ਰਹੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਹੋਵੇ ਉਸਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਆਪਣੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਕੀਮਤ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ।

ਅਸੀਂ ਪਲਦੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਕਾਲਜਾਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਚ ਪੜਦੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਂ, ਪਰ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਜੋ ਔਰਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੈ। ਘਰ ਵਿਚ ਔਰਤ ਦਾ ਦਬਦਬਾ ਉਦੋਂ ਹੁੰਦਾ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪ ਸੱਸ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਜੀਵਨ ਬੰਦਿਸ਼ਾਂ ਵਾਲਾ ਹੀ ਸੀ। ਜੋ ਵੀ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੜਬੜਾਹਟ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਉਸਨੂੰ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ

ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਇਸ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਢਾਲ ਕੇ ਹੀ ਮੈਂ ਕਵਿਤਾ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕਿਤਾਬਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਸਨ। ‘ਦੇਹਰੀ ਪੇ ਰੁਕ ਜਾ’ ਅਤੇ ‘ਮੈਂ ਮਨ ਸਮੀਰ’ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਉਸਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਪੀੜਾ ਦਾ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਰੂਪਾਂਤਰਣ ਹੈ।

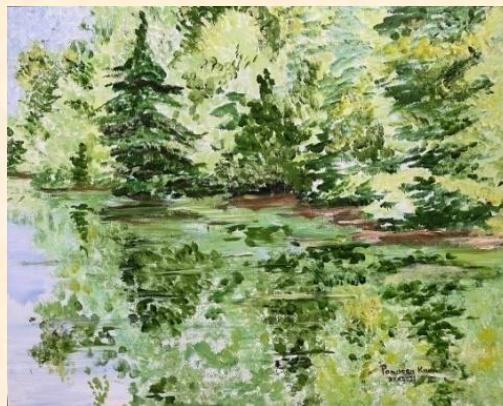

ਦੇਹਰੀ ਪੇ ਰੁਕ ਜਾ
ਐ ਨਾਦਾਨ ਲੜਕੀ
ਏਕ ਬਾਰ ਅੰਦਰ ਆ ਕੇ
ਬਾਹਰ ਜਾਨਾ ਮਨੁਂ ਹੈ
ਹੱਸਨਾ ਯਹਾਂ ਮਨੁਂ ਹੈ
ਮੀਡ ਗਾਨਾ ਮਨੁਂ ਹੈ
ਏਕ ਬਾਰ ਅੰਦਰ ਆ ਕੇ
ਬਾਹਰ ਜਾਨਾ ਮਨੁਂ ਹੈ

ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਇਸ ਅਹਿਸਾਸ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਉਸਦਾ ਸਫਰ ਵੀ ਅਲਬੇਲਾ ਹੈ। ਇਕ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵਿਚ ਉਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਵੈਸੇ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਹੀ ਜਾਗ ਪਿਆ ਸੀ।

“ਮੈਂ ਅਜੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮਾਂ ਨੇ ਇਹ ਤਸੱਵਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਘਰ ਲੜਕੀ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਸ਼ਕਲੋਂ ਸ਼ੁਰੂਤੋਂ ਸੁੰਦਰ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਣ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਜਨਮੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸ਼ਕਲੋਂ ਸੁਰੂਤੋਂ ਬਹੁਤੀ ਸੁੰਦਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਇਹ ਕੀ ਜੰਮ ਪਿਆ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਬਦਲ ਸਕਦੀ ਪਰ ਕਵਿਤਾ ਤਾਂ ਲਿਖ ਹੀ ਸਕਦੀ ਹਾਂ। ਫੇਰ ਮੈਂ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਕੁਝ ਛੰਦ ਜੋੜ ਕੇ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋਈ। ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਵਿਤਰੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ।”

ਘਰ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬੰਦਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਹੰਦਾਇਆ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਔਨਤ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਦੇਵ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਪੇਟਿੰਗ ਵੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਵਿਤਾ ਵੀ ਲਿਖਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸ਼ਰਤ ਰੱਖੀ ਗਈ ਕਿ ਪੇਟਿੰਗ ਬੋਸ਼ਕ ਕਰੋ ਪਰ ਇਸਨੂੰ ਜਨਤਕ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਘਰ ਸੰਭਾਲਦੀ ਹੋਈ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ

ਪਰਵਰਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੋਈ, ਵਿਹਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਪੋਟਿੰਗ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਦੀ ਗਈ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨਾਲ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਪਾਰਾਂ ਵਿਚ ਹੱਥ ਵਟਾਇਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨਾਲ 50-50 ਦੀ ਪਾਰਟਨਰਸ਼ਿਪ ਰੱਖੀ। ਉਸਨੇ ਇਕ ਟੀ. ਵੀ. ਮੁਲਾਕਾਤ ਵਿਚ ਮਜ਼ਾਹੀਆ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ 'ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਪਾਰ ਵਿਚ ਪਾਰਟਨਰਸ਼ਿਪ 40-50 ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਪਰ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਅਸੀਂ ਅੱਧੇ ਅੱਧੇ' ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਨਿਯਮਿਤ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਕੁਝ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਰਦਰਸ਼ਨੀ ਲਈ ਭੇਜਦੀ ਵੀ ਰਹੀ। ਪਰ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਮਾਨਤਾ ਨਾ ਮਿਲੀ। ਉਹ ਅੰਤ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਗਈ। ਉਸਨੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਕੁਝ ਨਾ ਹੋਇਆ ਫੇਰ ਉਸਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਵੱਡ ਆਕਾਰੀ ਤਸਵੀਰਾਂ ਬਣਾਏਗੀ। ਉਸਨ ਪੂਰੀ ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਲਗਨ ਨਾਲ ਵੱਡ ਆਕਾਰੀ ਤਸਵੀਰ ਬਣਾਉਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ।

ਵਿਯੂਅਲ ਆਰਟ ਉਂਟਾਰੀਓ ਅਤੇ ਵਿਯੂਅਲ ਆਰਟ ਕੇਂਸਲ ਮਿਸੀਸਾਗਾ ਦੀ ਮੈਂਬਰ ਪਰਵੀਨ ਕੌਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਪੋਟਿੰਗਜ਼ ਭੇਜਦੀ ਰਹੀ ਸੀ ਇਕ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਇਕ ਦਾ ਇਸਤਿਹਾਰ ਛਪਿਆ। ਪਰ ਉਸਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹੁਣ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਨਹੀਂ ਭੇਜੇਗੀ ਪਰ ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਨੇ ਇਸ ਵਾਰ ਤਸਵੀਰਾਂ ਭੇਜਣ ਲਈ ਕਿਹਾ - ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ। 'ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਬੰਦਾ ਤਸਵੀਰਾਂ ਭੇਜਣ ਤੋਂ ਹਰ ਸਾਲ ਮਨ੍ਹਾਂ ਕਰਦਾ ਸੀ ਇਸ ਵਾਰ ਉਸਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ - ਮੈਂ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਤਾਰੀਕ ਦੇ ਆਖਰੀ ਦਿਨ ਅਤੇ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਕੁ ਮਿੰਟ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਅਰਜ਼ੀ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਭਾਰਤ ਆ ਗਈ। ਪਰ ਮੈਂ ਅਚੰਭਿਤ ਹੋ ਗਈ ਜਦੋਂ ਮੇਰੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਪਰਦਰਸ਼ਨੀ ਲਈ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਦਾ ਪੱਤਰ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਲੰਮੀ ਘਾਲਣਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਿਲੀ ਇਸ ਮਾਨਤਾ ਨੇ ਉਸਨੂੰ

ਉਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਸੂਖਮ ਕਲਾਕਾਰ ਲਈ ਬਹੁੰਦ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਫੇਰ ਉਸਨੇ ਪਿਛਾਂਹੀ ਮੁੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ।

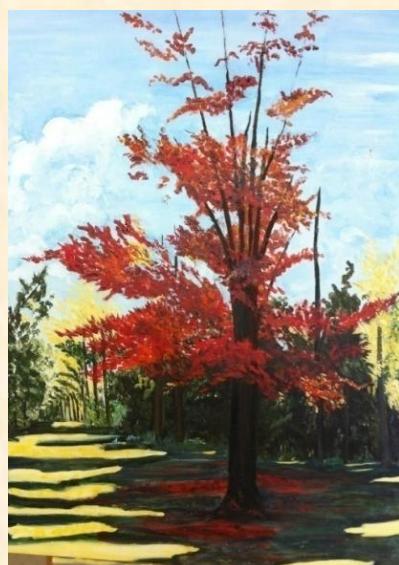
ਕੈਨਵਸ ਉੱਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਪੁਨਰ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਦੇ ਉਸਦੇ ਤੇਲ ਚਿੱਤਰ ਅਦਭੂਤ ਆਭਾ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਬਰਫੀਲੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀ ਬੇਦਰਦ ਪੱਤਲੜ ਵਿਚੋਂ ਕਲਾ ਦੀਆਂ ਗਹਿਰਾਈਆਂ ਨੂੰ ਪਕੜ ਲੈਣ ਦੀ ਮੁਹਾਰਤ ਵਾਲੀ ਪਰਵੀਨ ਕੌਰ ਦੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਜਦੋਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀਆਂ ਵਿਚ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ

ਦੀਆਂ ਦੀਵਾਰਾਂ ਉਤੇ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁੱਲ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਇਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੇ ਇਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਵਾਨ ਗਾਗਾ ਦੀਆਂ ਕਲਾਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਪਰਵੀਨ ਕੌਰ 'ਪਤਲੜ' ਦੇ ਬਦਲਦੇ ਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ਚਿਤਰਨ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਪਤਲੜ ਦੇ ਪਲ ਪਲ ਬਦਲਦੇ ਰੰਗ ਅਤੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਰੁੰਡ ਮੁੰਡ ਹੋ ਰਹੇ ਹੋਂਖਾਂ ਦੀ ਬਦਲਦੀ ਆਭਾ ਨੂੰ ਕੈਨਵਸ ਉਤੇ ਉਤਾਰਨਾ ਉਸਦੀ ਮਨਭਾਉਂਦੀ ਜਗਿਆਸਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਖਦੀ ਹੈ:-

"ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਿਮਾਚਲ ਵਿਚਲੀ ਪਤਲੜ ਦੀ ਆਭਾ ਅਲਬਰਟਾ ਉਟਾਰੀਓ ਮਿਸੀਸਾਗਾ ਵਰਗੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਵਰ ਇਸ ਪਤਲੜ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੰਗ ਰਹਿ ਗਈ। ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਪਤਲੜ ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿਚ ਵੇਖੀ ਸੀ ਉਹ ਅਦਭੁਤ ਨਜ਼ਾਰਾ ਸੀ। ਪੇਟਿੰਗ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਹੀਰੇ ਜਵਾਰਾਤ ਦਾ ਇਕ ਵਡਮੁੱਲਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।"

ਕੈਮਰੇ ਅਤੇ ਕੈਨਵਸ ਦੇ ਫਰਕ ਬਾਰੇ ਚੱਸਦਿਆਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੈਮਰਾ ਤਾਂ ਇਕਦਮ ਸਾਰੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪਕੜ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕੈਨਵਸ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੁਰ ਸਿਰਜਣਾ ਹੈ। ਸਾਹਮਣੇ ਦਿਸਦੇ ਰੰਗ ਜਦੋਂ ਕੈਨਵਸ ਉਤੇ ਉਤਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਫਰਕ ਆਉਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇਹ ਰੰਗ ਉਹ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜੋ ਬਾਹਰ ਦਿਸਦੇ ਹਨ, ਤਸਵੀਰ ਬਣਦੇ ਬਣਦੇ, ਕਈ ਵਾਰ ਰੰਗ ਆਪਣੀ ਲੀਲਾ ਵਿਖਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਦੇ ਕਦੇ ਕੈਨਵਸ ਕੁਦਰਤ ਤੋਂ ਵੀ ਸੁਹਣੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬਸ ਇਹ ਹੈ ਰੰਗਾਂ ਅਤੇ ਰੇਖਾਵਾਂ ਦਾ ਕਮਾਲ। ਉਸਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੰਮ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡਾ ਜੀ ਕਰੇ ਉਸਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀ ਤਸੱਲੀ ਹੋਣ ਤੇ ਵੀ ਰੁਕਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। ਜੇਕਰ ਪੂਰੀ ਤਸੱਲੀ ਅਨੁਭਵ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੋਗੇ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਵਸਾਈ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਇਸ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਮਹਿਕ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿਚ ਬਖੇਰਨ ਵਾਲੇ ਪਰਵੀਨ ਕੌਰ ਵਰਗੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਉਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਮਾਣ ਕਰਨ, ਬੋੜਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ-ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਕਲਾਦੂਤਾਂ ਨੂੰ ਸਾਦਰ ਸਲਾਮ।

20 ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਕਲੋਨੀ
ਵਡਾਲਾ ਚੌਕ, ਜਲੰਧਰ
9417194812

ਅੰਕ ਦੇ ਲੇਖਕ

ਬਹੁਭਾਸ਼ਾਈ ਤੇ ਬਹੁਵਿਧਾਈ ਸਾਹਿਤਕਾਰ 'ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ' ਉਰਫ਼ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਪਰਮਾਰ

ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ ਢਾਅ

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤਕ ਪਿੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ ਢਾਅ ਦੀ ਪਛਾਣ ਇੱਕ ਮੁਲਾਕਾਤੀ ਵਜੋਂ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਪੁਸ਼ਤਕਾਂ ('ਡੂੰਘੇ ਵਹਿਣਾਂ' ਦੇ ਭੇਤ ਭਾਗ ਪਹਿਲਾਂ, 'ਭਾਗ ਦੂਜਾ' ਅਤੇ 'ਰੰਗ ਆਪੈ ਆਪਣੇ') ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੈਲਗਰੀ (ਕੈਨੇਡਾ) ਸੇਠ ਕਾਲਜ ਤੋਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਇਨਫਰਮੇਸ਼ਨ ਟਕਨੋਲੋਜੀ ਦਾ ਡਿਪਲੋਮਾ ਕਰਕੇ ਪਬਲਿਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਸ਼ਾਇਰ ਡਾ. ਜਗਤਾਰ ਅਤੇ ਇਕਬਾਲ ਅਰਪਨ ਵਰਗੇ ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਸਦਕਾ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਬੈਠੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ: (ਕੈਨੇਡਾ, ਇੰਗਲੈਂਡ ਜਪਾਨ, ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪਕਿਸਤਾਨ) ਨਾਲ ਸਾਹਿਤਕ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ ਢਾਅ 'ਅਰਪਨ ਲਿਖਾਰੀ ਸਭਾ ਕੈਲਗਰੀ' ਦੇ ਛਾਉਂਡਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਜੋਂ ਵੀ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

? ਨਦੀਮ ਜੀ, ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਿਤਕ ਸਫਰ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਬਚਪਨ, ਵਿੱਦਿਆ ਤੇ ਪਿਛੋਕੜ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਗਾ ?

ਮੇਰਾ ਜਨਮ 9 ਜੂਨ 1936 ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਨਕੇ ਪਿੰਡ, ਚੱਕ ਨੰਬਰ 138 ਗਾਡ ਬੇ. ਰਿਸਿਆਣਾ, ਤਹਿਸੀਲ ਸਮੁੰਦਰੀ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲਾਇਲਪੁਰ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਮੇਰੇ ਨਾਨਕਿਆਂ ਦਾ ਜੱਦੀ ਪਿੰਡ ਇੱਧਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿੱਚ ਦਿਹਾਣ ਸੀ। ਸਾਡਾ ਜੱਦੀ ਪਿੰਡ ਪਾਂਛਟ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਪਾਂਛਟਾ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਪਿੰਡ ਹਨ ਤਾਂ ਨੇੜੇ ਨੇੜੇ ਪਰ ਸਾਡਾ ਪਿੰਡ ਕਪੂਰਥਲੇ ਵਿੱਚ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਂ ਸ੍ਰ. ਲਖਮੀਰ ਸਿੰਘ ਤੇ

ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਨੌਰਮਾ ਚਾਰਲਸ ਦੇ ਨਾਲ

ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਂ ਦਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਤੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਸਨ ਜੋ ਹੋਤੀ ਮਰਦਾਨ, ਸੂਬਾ ਸਰਹੱਦ ਵਿੱਚ ਨਹਿਰਾਂ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਇੱਕ ਜਗੀਰਦਾਰ ਦੀ ਧੀ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਬਚਪਨ ਦਾ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਹੋਤੀ ਮਰਦਾਨ, ਕਪੂਰਥਲਾ ਅਤੇ ਸ਼ਿਲਾਂਗ ਬੀਤਿਆ। ਮੈਨੂੰ

ਸ਼ਿਲਾਂਗ ਵਿੱਚ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨਾਲ

ਫਾਰਸੀ ਪੜ੍ਹਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਦੂਜੀ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁਧ ਦੌਰਾਨ ਜਦੋਂ ਜਪਾਨੀਆਂ ਨੇ ਸ਼ਿਲਾਂਗ 'ਤੇ ਬੰਬਾਰੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਪਿੰਡ ਪਾਂਛਟੇ ਲੈ ਆਏ। ਪਿੰਡ ਆ ਕੇ ਅਜੇ ਉਰਦੂ ਸਿੱਖਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨਾਨਾ ਜੀ ਬਾਰ ਵਿਚੋਂ ਪਿੰਡ ਆਏ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਬਾਰ ਨੂੰ ਲੈ ਗਏ। ਇੱਥੇ ਮੈਂ ਪਿੰਡ ਰਿਸਿਆਣਾ ਵਿਖੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਨਣ ਤੱਕ ਰਿਹਾ। ਗਿਆਰਾ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਰੋਲੇ ਪੈਣ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਮੇਰੇ ਤਿੰਨਾਂ ਮਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਲੈ ਆਏ।

1949 ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਫਗਵਾੜੇ ਆ ਗਏ। ਇੱਥੇ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਆਪਣੇ ਚਚੇਰੇ ਭਰਾ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਭੱਠਿਆਂ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। 1951 ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਦਸਵੀਂ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨਾਲ ਭੱਠੇ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਹੱਥ ਵੰਡਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। 1951 ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਰਾਮਗੜ੍ਹੀਆ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਐਫ. ਐਸ. ਸੀ. ਲਈ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ। ਗਉਣ ਦਾ ਸੌਕ ਮੈਨੂੰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਸੀ।

? ਨਦੀਮ ਜੀ ਪਹਿਲੀ ਗਜ਼ਲ ਕਦੋਂ ਲਿਖੀ ? ਕੁਝ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿਹੜੀ ਗਜ਼ਲ ਸੀ ? ਇੱਧਰ ਆਉਣ ਲਈ ਤੁਹਾਡਾ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਰੋਤ ਕੌਣ ਸੀ ?

31 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਮੈਂ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ 'ਤੇ ਉਰਦੂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਮ ਲਿਖੀ ਉਦੋਂ ਮੈਂ ਅੱਠਵੀਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਅੱਠਵੀਂ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦੀਵਾਨੇ-ਗਾਲਿਬ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਕੂਲ ਦੇ ਹੈਂਡਮਾਸਟਰ ਨੇ ਦੋ ਰੁਪਏ ਇਨਾਮ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਫਗਵਾੜੇ ਰਾਮਗੜ੍ਹੀਆ ਕਾਲਜ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕੁਝ ਦੋਸਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਿਲੇ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਹਣ ਕਾਦਰੀ ਜੋ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫੀ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਹੀ ਇੱਕ ਦੋਸਤ ਮਹਿੰਦੀਪੁਰ ਦਾ ਬੀ. ਐਸ. ਬੱਸਣ, ਉਹ ਕਾਲਜ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦੇ ਉਰਦੂ ਸੈਕਸ਼ਨ ਦਾ ਐਡੀਟਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਕਾਲਜ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸਿਫ਼ਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਤੇ ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਰਚ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਪਹਿਲਾਂ ਨਜ਼ਮਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਤੇ ਫੇਰ ਇੱਕ ਗਜ਼ਲ ਲਿਖੀ ਜੋ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਵਿੱਚ ਛਪੀ।

? ਤੁਸੀਂ ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਕਦੋਂ ਬਣੇ ? ਗਜ਼ਲ ਲਿਖਣ ਲੱਗਿਆਂ ਤੋਲ ਤੁਕਾਂਤ ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਤਕਨੀਕ ਨਾਲ ਬੀੜਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਅਭੂਜ਼ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਵੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ?

ਗਜ਼ਲ ਲਿਖਣੀ ਸਹਿਤ ਦੀਆਂ ਦੂਜੀਆਂ ਵਿਧਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਗਜ਼ਲ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਪ੍ਰਯਾਨ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਚਾਰਨ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਛੰਦ ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਅਭੂਜ਼ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਬੰਨ੍ਹ ਸਕਦੇ। ਜਿਹਨਾਂ ਉਸਤਾਦਾਂ ਕੋਲੋਂ ਮੈਂ ਸਿੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਉਰਦੂ ਦੇ ਗਜ਼ਲਾਂ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਉਸਤਾਦਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਕਿ ਸ਼ੁਧ ਉਚਾਰਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਸਕੇ। ਮੈਂ ਗਜ਼ਲ ਲਿਖਣੀ 1951 ਵਿੱਚ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਲਿਖ ਕੇ ਉਸਤਾਦਾਂ ਨੂੰ ਵਿਖਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਮੇਰੀ ਗਜ਼ਲ ਵਿੱਚ ਨਿਖ਼ਾਰ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਚੋਣ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਉਰਦੂ ਗਜ਼ਲ

ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਾਲਿਬ, ਇਕਬਾਲ, ਮੀਰ ਤੇ ਜੱਕ ਉਸਤਾਦਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਵੀ। 1956 ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਘਰ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਬਹੁਤ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਤਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਮੈਂ ਇੱਕ ਗਜ਼ਲ ਲਿਖੀ। ਇਹ ਗਜ਼ਲ ਮੈਂ ਪ੍ਰੋ. ਵੀਰ ਭਾਨ ਕਾਲੀਆ ਨੂੰ ਵਿਖਾਈ ਤਾਂ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਮੇਲਾ ਰਾਮ 'ਵਫ਼ਾ' ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਲੈ ਗਏ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗਜ਼ਲ ਵਿਖਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਮੇਲਾ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਗਜ਼ਲ ਵੇਖੀ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ੇਅਰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਿਆ।

ਖਸਤਾ ਹਾਲੀ-ਓ-ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਪੇ ਆਪਨੀ ਐ ਨਦੀਮ
ਹਜ਼ਰਤ-ਇ-ਫ਼ਾਨੀ ਕੇ ਚੰਦ ਇਕ ਸ਼ੇਅਰ ਗਾਨਾ ਪੜ ਗਿਆ

ਫੇਰ ਪੁਛਿਆ, “ਕੋਈ ਤਖ਼ਲਸ ਵੀ ਰੱਖਿਆ?” ਮੈਂ ਫੇਰ ਨਾਂਹ ਵਿੱਚ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਉਹ ਬੋਲੇ, “ਅੱਜ ਤੋਂ ਤੇਰਾ ਤਖ਼ਲਸ ‘ਨਦੀਮ’ ਹੋਇਆ।” ਮੈਂ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਕੁਲਵੰਡ ਸਿੰਘ ਪਰਮਾਰ ‘ਨਦੀਮ’ ਜਾਂ ਕੇ. ਐਸ. ਨਦੀਮ ਜਾਂ ਕੇ. ਐਸ. ਪੀ. ਨਦੀਮ ਲਿਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਜੋ 1959 ਵਿੱਚ ਕੇ. ਐਸ. ਪੀ. ਜਾਂ ਕੁਲਵੰਡ ਪਰਮਾਰ ਲਾਹ ਕੇ ਇਕੱਲਾ ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਬਣ ਗਿਆ।

? .ਗਜ਼ਲਗੇ ਬਣਨ ਲਈ, ਜਾਂ ਸਾਹਿਤਕ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਪਰਿਵਾਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਸਹਿਯੋਗ ਮਿਲਿਆ ਇਹਦੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਦਸਣਾ ਚਾਹੋਗੇ ?

ਗਉਣ ਦਾ ਸ਼ੇਂਕ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਸੀ। ਜੋ ਮੈਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਵਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਲਿਆ। ਕਿਉਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਗਾਉਣ ਦਾ ਸ਼ੇਂਕ ਸੀ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉਹ ਸ਼ੇਂਕ ਲਕੋਈ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਨਾਨਕੇ ਤੇ ਦਾਦਕੇ ਦੋਵੇਂ ਪਰਿਵਾਰ ਜਗੀਰਦਾਰ ਸਨ। ਜਗੀਰਦਾਰੂ ਰੁਚੀਆਂ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੂਖਮ ਕਲਾਵਾਂ ਦਾ ਸ਼ੇਂਕ ਪਾਲਣਾ ਉਨਾਂ ਹੀ ਅੱਖਾਂ ਸੀ ਜਿੰਨਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਗੁਨਾਹ ਕਰਨਾ। ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਇੱਕ ਜਗੀਰਦਾਰ ਦੀ ਧੀ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਮਾਮੇ ਉੱਚੇ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਚਾਚੇ ਤਾਏ ਵੀ ਮਿਲਟਰੀ ਵਿੱਚ ਅਫਸਰ ਸਨ। ਮੈਂ ਦਸਵੀਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਬੁੱਤ ਬਣਾਉਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਮਾਂ ਨੇ ਡਰਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਬੁੱਤਾਂ ਵਿਚ ਜਾਨ ਵੀ ਪਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਮੈਂ ਇੱਕ ਚਿੱਤਰ ਬਣਾਇਆ ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਫੇਰ ਉਹੀ ਗੱਲ ਦੁਹਰਾਈ। ਫੇਰ ਚੋਰੀ ਗਜ਼ਲਾਂ ਲਿਖਣ ਲੱਗਾ। ਜਦੋਂ ਫੇਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਮੁਹਿੰਦਰਾ ਦੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਰਾਹੀਂ ਨੌਹਰੀਆ ਰਾਮ ਦਰਦ, ਜਮੀਲ ਅਫਗਾਨੀ ਅਤੇ ਰਾਹੀਂ ਕਸ਼ਮੀਰੀ, ਹਕੀਮ ਨੌਸ਼ਾਹ ਇਕਾਬਰੀ, ਸਕੀਲ ਬਦਾਯੂਨੀ; ਮੌਲਵੀ ਖਲੀਲ-ਉਲ-ਰਹਿਮਾਨ ਰਾਹੀਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਸ਼ਾਇਰਾਂ ਨਾਲ ਰਾਬਤਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਰਦੂ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ

ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ ਸਾਥਣ ਨਾਲ

ਪਰਵਾਸ ਜਨਵਰੀ-ਮਾਰਚ 2024

ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਹੋਈ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਚਾਚੇ ਨੇ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਮੇਰਾ ਪੱਖ ਲੈਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ।

ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਗੀਤ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਸੀ, ਮੇਰੀ ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੁਆਈ। ਉਹਨੇ ਕਲਾਸੀਕਲ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਐਮ. ਏ. ਤੱਕ ਵਿੱਦਿਆ ਲਈ ਸੀ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਮਾਮਿਆਂ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਰੇਡੀਊ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਗਾਉਣ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਵੀ ਜਦ ਲਖਨਊ ਇੰਜੀਨੀਅਰੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕਲਾਸੀਕਲ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੱਸੀ। ਮੇਰੇ ਇਕ ਮਾਮੇ ਨੇ ਪਹਿਲੋਂ ਪਹਿਲ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਡਰਾਮੇ ਲਿਖਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੇਰੀਆਂ ਗਜ਼ਲਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਤੇ ਪਰਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਤੇ ਸਲਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਭਾਵ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਝਾਉਣ ਲੱਗੇ।

ਬਾਕੀ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਸੁਰਜੀਤ ਨੇ ਮੇਢੇ ਨਾਲ ਮੌਚਾ ਜੋੜ ਕੇ ਮੇਰਾ ਪੂਰਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਮਾੜਾ ਮੇਟਾ ਨਾਂ ਹੈ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਬਦੋਲਤ ਹੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਕੂਲ ਤੇ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਗੁਰਮੁਖੀ ਪੜ੍ਹੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬੀ. ਟੀ. ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਤਾਂ

ਗੁਰਮੁਖੀ ਦਾ ਇੱਕ ਪੇਪਰ ਲਿਖਣਾ ਪੈਂਣਾ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਸਿੱਖਾਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬੀ. ਟੀ. ਵਿਚੋਂ ਪਾਸ ਹੋਇਆ। ਹੁਣ ਵੀ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ ਉਰਦੂ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ। ਕਿਉਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਹੈਂਡ-ਰਾਇਟਿੰਗ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ। ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦਾਂ, ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਉਹਦੀ ਪਰੂਪ ਰੀਡਿੰਗ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ 1990 ਤੋਂ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ।

? ਨਦੀਮ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਰਦੂ ਦੇ ਲੇਖਕ ਸੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣ ਲੱਗੇ। ਇਹ ਤਬਦੀਲੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਈ? ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਿੱਥੋਂ ਮਿਲੀ?

ਹਾਂ ਜੀ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਅੱਖ ਫਾਰਸੀ ਵਿੱਚ ਖੋਲੀ, ਲਿਖਿਆ ਉਰਦੂ ਵਿੱਚ। ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਲਈ ਗਜ਼ਲ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਹੀਂ ਲਿਖਣ ਲੱਗਾ, ਗੱਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਈ ਕਿ ਹਾਰਟ ਅਟੈਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਠੀਕ ਹੋਣ ਨੂੰ ਤਕਰੀਬਨ ਛੇ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਲੱਗ ਗਏ। ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੇ ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਸਲਾਹ ਤੇ ਰੂਹ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਲੱਭਣ ਲਈ, ਆਪਣੇ ਸੁਗਲ ਨੂੰ ਦੁਵਾਰਾ ਜੀਵਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਂ “ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਮੰਚ ਵੈਨਕੂਵਰ ਬੀ. ਸੀ.” ਦੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਗੁਰਚਰਨ ਰਾਮਪੁਰੀ ਨੂੰ 1959 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਤੇ ਡਾ.

ਦਰਸ਼ਨ ਗਿੱਲ ਨੂੰ 1964 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮਿਲਿਆ। ਉਥੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਗਜ਼ਲਾਂ ਸੁਣਾਉਂਦਾ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਸੁਣਦੇ, ਕੁਝ ਨਾ ਸੁਣਦੇ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਮਝ ਪੈਂਦੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾਂਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਗੁਰਚਰਨ ਰਾਮਪੁਰੀ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਗਿੱਲ ਨੇ ਹੱਸਦਿਆਂ ਹੱਸਦਿਆਂ ਕਹਿ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਲਖਨਉ ਛੱਡੋ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਆ ਜਾਓ। ਕੁਝ ਹੋਰ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਗਜ਼ਲ ਕਰੀ

ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਦਾ ਮੇਰੀ ਤਕਦੀਰ ਕੀ ਹੈ
ਮੇਰੇ ਗ੍ਰਾਮ ਦੀ ਮਗਰ ਤਕਸੀਰ ਕੀ ਹੈ

? ਨਦੀਮ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਰਚਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋ (ਉਰਦੂ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ) ਵਿੱਚ, ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹੜੀ ਵਿਧੀ ਤੇ ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋ ?

ਜਿਸ ਵੀ ਬੋਲੀ 'ਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਪਕੜ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੈ ਉਸੇ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸੌਖ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਮੈਂ ਉਰਦੂ ਵਿੱਚ ਗਜ਼ਲ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਰੁਬਾਈ, ਨਜ਼ਮ ਤੇ ਕਤਾਅਤ ਵੀ ਕਰੇ, ਪਰ ਮੈਂ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਦੋਹਾਂ ਰੂਪਾਂ ਗਜ਼ਲ ਤੇ ਨਾਵਲ ਦੋਹਾਂ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੁਝ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੀਆਂ ਗਜ਼ਲਾਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗਜ਼ਲ ਗਾਇਕ ਜਗਜੀਤ ਚਿਤਰਾ, ਜਸਵਿੰਦਰ ਨਿਉਯਾਰਕ, ਸੱਸੀ ਲਤਾ ਵਿਰਕ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗਜ਼ਲ ਗਾਇਕਾਂ ਨੇ ਗਾਇਆਂ ਹਨ। ਨਾਵਲਾਂ 'ਤੇ ਐਮ. ਫਿਲ ਤੇ ਪੀ. ਐਚ. ਡੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉਂਝ ਮਨੁਖ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਤਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਵੱਲ ਕਦੇ ਧਿਆਨ ਗਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਹਾਂ ਕਦੇ ਕਦੇ ਜਦੋਂ ਮੇਰੀਆਂ ਉਰਦੂ ਦੀਆਂ ਗਜ਼ਲਾਂ ਮਕਾਮੀ ਤੇ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਰੇਡੀਓ ਤੇ ਟੀ.ਵੀ. ਤੇ ਡਾਕਮੈਂਟਰੀ (ਸੀ. ਬੀ. ਸੀ. ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ 'ਮਰਡਰ') ਜਾਂ ਬੀ. ਆਰ. ਚੋਪੜਾ ਦੇ ਸੀਰੀਅਲ "ਦਰਾੜ" ਵਿੱਚ ਵਜਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਕੁਝ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

? ਨਦੀਮ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕੀ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਤੇ ਛਾਪਿਆ ?

ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਉਰਦੂ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਰਦੂ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕਾਂਗੀ, ਨਾਟਕ, ਰੁਬਾਈਆਂ ਤੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਗੈਰਾ ਲਿਖੀਆਂ ਪਰ ਛਪਾਈਆਂ ਨਹੀਂ। ਜੋ ਕੁਝ ਛਪਿਆ ਉਹ ਹੈ ਨਦੀਮ (ਗਜ਼ਲਾਂ), ਲਾਲਾ-ਏ ਬੇਜ਼ਾਰੀ (ਗਜ਼ਲਾਂ ਤੇ ਨਜ਼ਮਾਂ), ਇਸ਼ਾਰੀਆ ਸੇ ਪਹਿਲੇ (ਗਜ਼ਲਾਂ) ਜਦ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕੁਝ ਛਪਿਆ ਉਹ ਹੈ ਰੁਪਹਿਲੀ ਛਾਂ (ਗਜ਼ਲਾਂ) ਬਿੰਦੂ ਤੋਂ ਉਚੇ (ਗਜ਼ਲਾਂ) ਅਤੇ ਨਾਵਲ ਚਿੱਟੀ ਮੌਤ, ਇੰਦਰ

ਜਲ, ਪੇਸ਼ੀ, ਸੰਪੌਸ਼ਰਸ਼ਿਪ, ਨਿਪੱਤਾ ਰੁੱਖ, ਰੋਪ, ਚੁੱਪ, ਪਾਲਦੀ ਮੋਹਨਜੋਦੜੇ ਇਨ ਕੈਨੇਡਾ, ਮਾਪੇ ਵੱਖਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ, ਬੀਹ ਸੋ ਪੱਚੀ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਿਤਾਬ ਜੋ ਮੈਂ ‘ਗਜ਼ਲ ਦੀ ਵਿਆਕਰਣ’ ਬਾਰੇ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਗਜ਼ਲ ਲਿਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਿਆਰਾਂ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦੇ ਕੇ ਗਜ਼ਲ ਲਿਖਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਰੀਕੀਆਂ ਅਤੇ ਉਚਾਰਣ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੈਂ ਇਕ ਪਰਚਾ ‘ਗਜ਼ਲ’ ਵੀ ਕਢਿਆ। ਕਈ ਸਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸਫ਼ਲਤਾ ਨਾਲ ਚਲਾਇਆ ਵੀ ਪਰ ਫਿਰ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਬਹੁਤਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ।

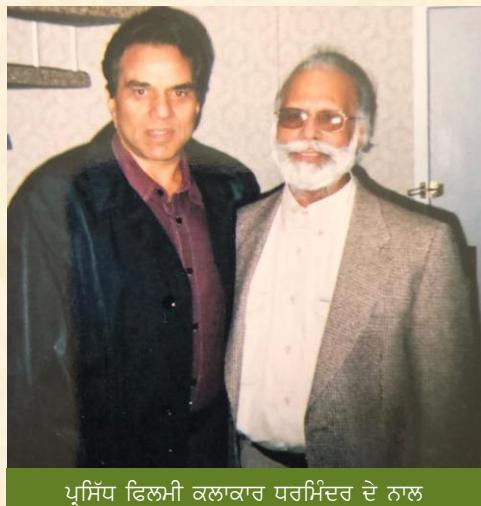
? ਤੁਹਾਡੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸਾਹਿਤਕ ਕੰਮ ਬਾਰੇ ਅਲੋਚਕਾਂ ਦੀ ਕੀ ਰਾਏ ਹੈ ? ਇਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖਦੇ ਹੋ ?

ਮੈਂ ਆਲੋਚਨਾ ਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੁਆਗਤ ਹੀ ਕੀਤਾ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪੋਜ਼ਿਟਿਵ ਜਾਂ ਨੈਗਿਟਿਵ ਹੈ। ਮੇਰੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਆਲੋਚਨਾ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਅਲੋਚਕਾਂ ਦਾ, ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ, ਫੋਨਾਂ ’ਤੇ ਜੁਬਾਨੀ ਧੰਨਵਾਦ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ।

? ਨਦੀਮ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬ ਛੱਡ ਕੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਫੇਰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਛੱਡ ਕੇ ਕੈਨੇਡਾ, ਇਹਨਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਦਾ ਸਬੰਧ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਬਣਿਆ। ਇਹਦੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਦਸੋ ?

ਇਹ ਵੀ ਇੱਕ ਦਿਲਚਸਪ ਤੇ ਲੰਬੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਦੇ ਦੋ ਕਾਰਨ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਘਰ ਦੀ ਮਾੜੀ ਮਾਲੀ ਹਾਲਤ, ਦੂਜਾ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕੀ ਨਿਜ਼ਾਮ ਤੇ ਮਾੜਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਚੰਚਾ। ਗੱਲ ਇਉਂ ਹੋਈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਡਾ ਭੱਠਿਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਘਾਟਾ, ਦੂਜੇ ਸਾਂਝੀਆਂ ਦੀ ਬੇਇਮਾਨੀ ਕਾਰਨ ਘਰ ਦੀ ਮਾਲੀ ਹਾਲਤ ਇੱਕ ਦਮ ਮਾੜੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ

ਕਾਲਜ ਵਿਚੋਂ ਅਜੇ ਨਿੱਕਲਿਆ ਹੀ ਸੀ। ਮੈਂ 1959 ਵਿੱਚ ਇੱਕ “ਨਾ-ਮਨਜ਼ੂਰ” ਜੈਨ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿੱਚ ਹੈਂਡਮਾਸਟਰ ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਬੱਗਾ ਨਾਲ 40 ਰੁਪਏ ਤੇ ਬਹੁੰਚ ਇੱਕ ਅਨਟ੍ਰੋਡ ਟੀਚਰ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ 125 ਰੁਪਏ ਦੇਣ

ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਫਿਲਮੀ ਕਲਾਕਾਰ ਧਰਮਿੰਦਰ ਦੇ ਨਾਲ

ਲੱਗ ਪਿਆ ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਦਸਖਤ 250 ਰੁਪਏ ਮਹੀਨਾ ਉੱਤੇ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। 1960 ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। 1961 ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਘਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦੇਖ ਉਹ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉੱਥੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਘਰ ਦੇ ਖਰਚੇ ਤੇ ਨਿੱਕੀ ਭੈਣ ਅਤੇ ਭਰਾ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਖਰਚਾ ਚਲਣ ਲੱਗਾ।

1961 ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਕੁਝ ਟੀਚਰਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਬੀ. ਟੀ. ਕਰਨ ਲਈ ਆ ਗਿਆ। ਬੀ. ਟੀ. ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਪੱਟੀ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿੱਚ ਸਾਇੰਸ ਟੀਚਰ ਜਾ ਲੱਗਾ। ਉੱਥੇ ਦਾ ਹੈਂਡ ਮਾਸਟਰ ਪੂਰਾ ਕੁਰੱਪਟ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਤਨਖਾਹ ਮੰਗੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਅੱਜ ਕਲੁ ਕਰਕੇ ਟਾਲ ਮਟੋਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਕੰਮ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। 1964 ਵਿੱਚ ਇੰਗਲੈਂਡ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੈਨੇਡਾ ਆਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਈ ਕਿ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੀ. ਸੀ. ਵਿੱਚ ਲੱਕੜੀ ਦੀ ਮਿੱਲ ਸੀ ਅਚਾਨਕ ਅੱਗ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਮਿੱਲ ਸਫੂ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ ਨਾ ਸਹਾਰਦੇ ਹੋਏ ਮੇਰੇ ਸਹੂਰੇ ਨੂੰ ਹਾਰਟ ਅਟੈਕ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਖਤ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅੱਖੇ ਹੋ ਕੇ ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਅਠਾਰਾਂ ਅਠਾਰਾਂ ਘੰਟੇ ਕੰਮ ਕਰ ਕੇ ਬਣਾਈ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਢੂਹਿਆ ਅਸਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਡਿਪਰੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਚਲੀ ਗਈ। ਅੱਖੀਂ ਡਾਕਟਰ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ 1973 ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਸਮੇਤ ਕੈਨੇਡਾ ਆ ਗਏ। ਹੁਣ ਜਦ ਦੇ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਬਰਨਬੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ।

? ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਥਾਪਤੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਦੱਸੋ ? ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਾਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਨਸਲਵਾਦ ਕਾਫ਼ੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ੋਰਾਂ ਤੇ ਸੀ। ਕੋਈ ਅਨੁਭਵ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੋਗੇ ਜਿਸ ਦੀ ਯਾਦ ਅੱਜ ਤੱਕ ਤੁਹਾਡੇ ਚੇਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ...?

ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਨਸਲਵਾਦ ਦਾ ਅਨਭਵ: ਉਹ ਸੋਮਵਾਰ ਜਿਸ ਦਿਨ ਵਾਲ ਕਟਵਾ ਤੇ ਦਾੜੀ ਮੁੱਛ ਮੁਨਵਾ ਕੇ ਇੱਕ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲੀ, ਜਿਸ ਲਈ ਮੈਂ ਵੀਕਐੰਡ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਸਾਬਤ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾ ਆਇਆ ਸੀ, ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤੀ। ਲੰਡਨ ਬੋਰਡ ਅੰਫ ਇੰਗਲਿਸ਼ ਟੀਚਿੰਗ ਦਾ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਕੋਰਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਕਵੈਂਟਰੀ ਦੇ ਐਸੂਕੇਸ਼ਨ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦਾ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਫਤਰ ਦੀ ਖਿੜਕੀ ਥਾਣੀ ਡਨਲੋਪ ਰਬੱਡ ਫੈਕਟਰੀ ਦੀ ਚਿਮਨੀ ਵਿਖਾ ਕੇ ਕਹਿਣਾ, “ਤੂੰ ਉੱਥੇ ਓਵਰ ਟਾਈਮ ਕਰ ਕੇ ਮਾਸਟਰੀ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਪੈਸੇ ਕਮਾ ਸਕਦੇ।” ਫਿਰ ਹੋਰ ਸੁਣੋ ਉਹ ਦਿਨ ਜਿਸ ਦਿਨ, ਇੰਜਨੀਅਰਿੰਗ ਦੇ ਚੌਥੇ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਏ ਜੂਨੀਅਰ ਗੋਰੇ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਥਾਂ ਚੀਫ ਟੈਸਟ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਛੱਡ ਕੈਨੇਡਾ ਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅੱਜ ਵੀ ਉਵੇਂ ਹੀ ਬੇਅਰਾਮ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ।

? ਮੈਂ ਨਾਵਲਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਨਾਵਲ ਵੀ ਲਿਖਦੇ ਹੋ ? ਹੁਣ ਤੱਕ ਕਿੰਨੇ ਨਾਵਲ ਲਿਖ ਚੁੱਕੇ ਹੋ?

ਜੀ ਸਤਨਾਮ ਜੀ, ਮੈਂ ਗਜ਼ਲ ਤੇ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਨਾਵਲ ਤੇ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਪੰਜ ਨਾਵਲ ਛਪੇ ਹਨ, ਚਿੱਟੀ ਮੌਤ, ਪੇਸ਼ੀ, ਇੰਦਰ ਜਲ, ਸਪੋਸਰਸ਼ਿੱਪ ਤੇ ਰੇਪ। ਪਰ ਕੋਈ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਛਥਿਆ।

ਮੇਰੇ ਨਾਵਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਰੋਤ ਮੇਰਾ ਚੌਗਿਰਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਰਹਿਤਲ, ਜੀਵਨ ਸੰਬੰਧੀ ਮੇਰੇ ਦੁਆਲੇ ਘਟ ਰਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਚਿੱਟੀ ਮੌਤ: ਏਡਜ਼ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ, ਸਪੋਸਰਸ਼ਿੱਪ: ਸਾਡੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕੈਨੇਡਾ ਆਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹੋਰਾ ਫੇਰੀਆਂ ਤੇ ਕੋਝੀਆਂ ਚਾਲਾਂ, ਪੇਸ਼ੀ: ਧਰਮਵਾਦ ਦੀ ਕੱਟੜਤਾ, ਰੇਪ: ਇਸ ਲਈ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਸਿਰਲੇਖ ਹੀ ਸਭੇ ਕੁਛ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇੰਦਰ ਜਲ, ਰੇਪ ਨਾਵਲ ਦਾ ਹੀ ਪਹਿਲਾ ਭਾਗ ਹੈ ਅਤੇ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 1984 ਤੱਕ ਆਵਾਸੀਆਂ ਦਾ ਜਨ-ਜੀਵਨ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

? ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਵਲਾਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਤੁਹਾਡੇ ਕਹੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕਿਧਰੇ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ? ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੌੜ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਝਾਤੀ ਪਾਉਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਦੇ ਹੋਣ? ਤੁਸੀਂ ਨਾਵਲ ਲਿਖਣ ਸਮੇਂ ਕਹਾਣੀ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦੇ ਹੋ ਜਾਂ ਸਮੱਸਿਆ ਤੇ ਪਾਤਰ ?

ਜੀ ਨਹੀਂ, ਮੇਰੇ ਨਾਵਲਾਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਮੇਰੇ ਕਹੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਚਲਦੇ, ਸਗੋਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲਦਾ ਹਾਂ। ਕਿਉਂਕਿ, ਨਾਵਲ ਵਿੱਚ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਅਸਥਾਨ ਫਰਜ਼ੀ ਪਰ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਸਲੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਨਾਵਲਾਂ ਦੇ ਪਾਤਰ, ਘਟਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਉਂਦੇ ਜਾਗਦੇ ਜਾਂ ਪੂਰੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਜੇ ਘਟਨਾ ਵਿੱਚ ਉਹ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਇੱਧਰ ਉੱਪਰ ਭਜਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐਧਰ ਉੱਪਰ ਭਜਦੇ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ। ਕਹਾਣੀ, ਪਾਤਰ ਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਨਾਲ ਹੀ ਨਾਵਲ ਹੈ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੌਣ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਨਾਵਲ ਦੀ ਵੰਡ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਪਾਤਰ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਕਹਾਣੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਾਂ ਫੇਰ ਸਮੱਸਿਆ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਾਵਲ ਆਦਿ।

? ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਵਲ ਚਿੱਟੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਫੀ ਚਰਚਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਨਾਵਲ ਅਜੇ ਨਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਵੇ, ਤੁਸੀਂ ਜਿਹੜੇ ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਸੰਸ਼ੇਪ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਝਲਕ ਦੇਣੀ ਚਾਹੋਗੇ ? ਢਾਅ ਜੀ, ਇਹ ਨਾਵਲ ਏਡਜ਼ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਕੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਏਡਜ਼ ਦੇ ਦੋ ਗੋਰੇ ਸਮਲਿੰਗੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਗਾਥਾ ਹੈ ਜੋ ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨੀ, ਆਪਣੇ ਆਪਾਹਜ ਪੰਜਾਬੀ ਮਕਾਨ ਮਾਲਿਕ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹਮਦਰਦ ਤੇ ਦੋਸਤ ਵਜੋਂ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਜਣੇ ਦੇ ਮਰਨ ਬਾਅਦ ਦੂਜੇ ਦਾ ਇਕੱਲਾ ਰਹਿ ਜਾਣ 'ਤੇ, ਇੱਥੋਂ ਦਾ ਸਮਾਜ ਉਸ ਨਾਲ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਰਨ ਪਹਿਰੇ, ਮਾਲਕ ਮਕਾਨ, ਕਿਉਂ, ਕਿਸ ਨਾਤੇ ਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਦੋ ਐਡੀਸ਼ਨ ਛੱਪ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਯਥਾਰਥ ਮਾਨਵਤਾ ਹੈ।

? ਲਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡਾ ਖਾਸ ਪਿਆਰ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਦੋ ਵਾਰ ਉੱਧਰ ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਪਿੰਡ ਵੀ ਗਏ ਹੋ। ਕੋਈ ਬਚਪਨ ਦੀ ਜਾਂ ਹੁਣ ਦੀ ਤਾਜ਼ੀ, ਲਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਦੀ ਕੋਈ ਯਾਦ ਸਾਂਝੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੇਗੇ ?

ਸਤਨਾਮ ਜੀ, ਲਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਹਨ। ਇੱਕ ਜੱਦੀ ਪਿੰਡ ਪਾਂਛਟ ਨਜ਼ਦੀਕ ਫਗਵਾੜਾ ਵਿੱਚ ਘਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਦਾਦਾ ਜੀ ਦਾ ਘਰ, 'ਬੰਗਲਾ' ਬਾਬੂ ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ ਪਰਮਾਰ' ਹੋਤੀ ਮਰਦਾਨ ਵਿੱਚ। ਦੂਜਾ ਨਾਨਕਾ ਪਿੰਡ, ਚੱਕ ਨੰਬਰ 138 ਗਾਡ ਬੇ (ਗੁਗੇਰਾ ਬਰਾਂਚ) ਰਿਸਿਆਣਾ, ਸਮੁੰਦਰੀ, ਲਾਇਲਪੁਰ; ਜਿੱਥੇ ਮੇਰੀ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਦੀ ਕਬਰ ਹੈ, ਜੋ ਬਾਲ ਉਮਰੇ ਹੀ ਇਹ ਦੁਨੀਆ ਦੇਖੇ ਬਿਨਾਂ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦਾਈ ਫੱਜਾਂ, ਜਿਸ ਦਾ ਮੈਂ ਦੁੱਧ ਚੁੰਘਿਆ। ਘਰ, ਸਕੂਲ ਤੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਦਾ ਮੁਨਸ਼ੀ ਫਜ਼ਲ ਦੀਨ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਹਦੂ ਸਿਖਾਇਆ। ਉਹ ਘੱਝੀ 'ਸੁਰਖ' ਜਿਸ

ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗਜ਼ਲਗੇ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਦੀ ਗਜ਼ਲ ਦਾ ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ

'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਮੈਂ ਡੀ. ਬੀ. ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਸਮੁੰਦਰੀ ਪੜ੍ਹਨ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਮੌਲਵੀ ਮੌਲਾ ਬਖਸ਼ ਜਿਸ ਨੇ ਅਰਬੀ ਬੋਲਣੀ ਤੇ ਫਾਰਸੀ ਪੜ੍ਹਨੀ ਸਿਖਾਈ। ਉਹ ਸਮੁੰਦਰੀ ਦੀ ਨਹਿਰ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਹਾਉਣਾ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਠੰਡੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪੀਲੂ ਤੇ ਡੇਲੇ, ਪੱਗ ਦੇ ਲੜ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਠੰਡੇ ਕਰਨੇ ਤੇ ਖਾਣੇ। ਹੋਤੀ ਮਰਦਾਨ ਦਾ ਉਹ ਪਠਾਣ ਚੌਕੀਦਾਰ, ਜਿਸ ਦੇ ਮੋਹਿਆਂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਘੋੜਾ ਘੋੜਾ ਦੌੜਾਉਣਾ। ਉਹ ਰਸੋਈਆ ਦਿੱਤੂ, ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਰੋਣਾ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਪ੍ਰਸਾਦ ਬਣਾਕੇ ਖਾਣ ਨੂੰ ਦੇਣਾ, ਦਾਦਾ ਜੀ ਦੀ ਬੱਖੀ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਗੋਲੀਆਂ ਚੱਲਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਤੁਭਕਣਾ ਤੇ ਦਾਦੀ ਨਾਲ ਲਿਪਟ ਜਾਣਾ। ਕਿਹੜੀ ਕਿਹੜੀ ਯਾਦ ਸਾਂਝੀ ਕਰਾਂ ਕਿਹੜੀ ਨਾ ਕਰਾਂ? 2005 ਵਿੱਚ ਨਾਵਲਕਾਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸੇਖਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਰਿਸਿਆਣੇ ਜਾ ਆਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਯਾਤਰਾ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਸਫਰਨਾਮੇ, "ਦੁੱਲੇ ਦੀ ਬਾਰ ਤੱਕ" ਵਿੱਚ ਬੜੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਲੇਖਕ

ਦੋਸਤਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ‘ਦੁੱਲੇ ਦੀ ਬਾਰ ਤਕ’ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਹੀ ਸਵਾਲ ਇਲਿਆਸ ਘੁੰਮਣ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਲੰਡਨ ਵਿਖੇ ਵਰਲਡ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਇਸ ਸ਼ਿਆਰ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ:

‘ਜਦੋਂ ਬੀਤੇ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਫਰੋਲਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਬੱਸ ਪਾਟੇ ਸਫੇ ਹੀ ਟੋਲਦਾ ਹਾਂ ਤੇਰੇ ਘਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕੋਨੇ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਮੈਂ ਬਚਪਨ ਦੇ ਖਿੱਡੋਣੇ ਟੋਲਦਾ ਹਾਂ।’

? ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਲੰਬੇ ਅਰਸੇ ਤੋਂ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਪਲ ਜਾਂ ਦੁਖ ਦੇ ਪਲਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੇਗੇ ? ਹਿੰਦੇਸਤਾਨ ਛੱਡੇ ਨੂੰ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕੀ ਵਾਪਰਿਆ, ਇੱਕ ਲੰਬੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ, ਚੰਗੇ ਮੰਦੇ ਦਿਨ, ਜੀਵਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ। ਆਏ, ਹੰਡਾਏ, ਬੀਤ ਗਏ। ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ ਜ਼ਖਮ ਤੇ ਸੁੱਖਾਂ ਦੇ ਦੁੱਧ ਤੇ ਰਸੌਂਤ ਭਿੱਜੇ ਫ਼ਰੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ, ਇਹ ਹੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹਾਸਲ ਹਨ।

ਦੁੱਖ ਦਾ ਪਲ: ਜਿਸ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਪੂਰੇ ਹੋਏ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਤੇ ਸੈਂ ਇੱਥੇ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਤਮ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ ਦਾ ਸੰਤਾਪ। ਇੱਕ ਮਹੀਨਾ ਜੀ ਭਰ ਕੇ ਰੋਇਆ। ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਝੜੀ: ਜਦੋਂ ਤੇ ਜਿਸ ਦਿਨ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਚਿੱਤਰਾ ਨੇ ਸੱਤ ਹਜ਼ਾਰ ਹਜ਼ਾਰੀਨ ਵਿੱਚ ਮੈਨੂੰ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਮੇਰੀ ਗੜ੍ਹਲ, ‘ਚਾਕ ਜਿਗਰ ਕੇ ਸੀ ਲੈਤੇ ਹੈ’ ਗਾਈ ਤੇ ਹਰ ਸ਼ਿਆਰ ਤੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੇ ਦਾਦ ਦਿੱਤੀ।

? ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਪਰਵਾਰ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਦੱਸੋ ਤੁਹਾਡੇ ਬੱਚੇ ਪਤਨੀ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲਗਾਉ ਰੱਖਦੇ ਹਨ? ਜਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਹੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੈ ? ਮੈਂ ਲਿਖਦਾ ਵੀ ਹਾਂ ਤੇ ਪੜ੍ਹਦਾ ਵੀ। ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਭੇਟਾਂ ਕੀਤੀ ਕਿਤਾਬ ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ ਚਾਹੇ ਅੱਖਾਂ ਹੋਵਾਂ ਜਾਂ ਸੌਖਾਂ ਤੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਤੀ ਕਰਮ ਜ਼ਰੂਰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਬੱਚੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਜੰਮਪਲ ਤੇ ਇੱਥੇ ਵਿੱਦਿਆ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਕਾਰਨ, ਗੁਰਮੁੱਖੀ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖ ਸਕੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੀਆਂ ਤਿੰਨ ਪੇਤੀਆਂ ਤੇ ਦੋ ਦੋਹਤਰੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਾਹਿਤ ਬਹੁਤ ਪੜ੍ਹਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਦੀ ਹੈ ਪਰ ਲਿਖਣ ਦਾ ਸ਼ੋਕ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ। ਸ਼ਾਇਦ, ਉਸਰ ਦੇ ਤਕਾਜ਼ੇ ਕਾਰਨ।

? ਨਦੀਮ ਜੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖਾਰੀ ਸਭਾ ਵੱਲੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ‘ਇਕਬਾਲ ਅਰਪਨ ਯਾਦਗਾਰੀ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ?

ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖਾਰੀ ਸਭਾ ਕੈਲਗਰੀ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਦੂਸਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਇਕਬਾਲ ਜੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਧੀਆ ਲੇਖਕ

ਸਨ, ਉੱਥੋਂ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਇਨਸਾਨ ਵੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਐਵਾਰਡ ਲੈਣਾ ਤਾਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵੀ ਮਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਖੁਸ਼ੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭਰਵੇਂ ਇਕੱਠ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੋਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਹੀ ਆਏ ਹੋਏ ਸੱਜਨ ਬਹੁਤ ਹੀ ਤਸੱਲੀ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਆਖੀਰ ਤੱਕ ਬੈਠ ਕੇ ਸੁਣਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਆਏ ਹੋਏ ਲੋਕ ਇੰਨਾ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਘੱਟ ਹੀ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਵੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਇਕੱਠ ਵਿੱਚ ਹਰ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕ ਸਨ। ਮੈਂ ਫੇਰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਤੁਹਾਡੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖਾਰੀ ਸਭਾ ਕੈਲਗਰੀ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਐਵਾਰਡ ਦੇ ਕੇ ਹੋਰ ਵਧੀਆ ਲਿਖਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੀਆ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਿਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ।

? ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਸ਼ਵਰਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੋਗੇ ? ਜਾਂ ਫੇਰ ਨਵੇਂ ਲਿਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਕੋਈ ਸੰਦੇਸ਼...?

ਸਤਨਾਮ ਜੀ, ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਬੜੇ ਸਿਆਣੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹੋ ਗੁਜਾਰਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕੁਝ ਲਿਖਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਧੀ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਗਿਆਨ ਜ਼ਰੂਰ ਹਾਸਲ ਕਰੋ ਤੇ ਫੇਰ ਲਿਖੋ। ਬਾਕੀ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੋ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਹੀ ਜਿਉਂਦਾ ਰੱਖਣਾ ਹੈ। ਚੰਗਾ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹੋ, ਸੋਚੋ, ਵਿਚਾਰੋ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਤੇ ਮਿਆਰੀ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹੋ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰੋ।

ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ : ਨਦੀਮ ਜੀ, ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਭਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਇਸ ਗਲਬਾਤ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਇਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦ। ਸਾਡੀ ਦੁਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹੋ।

ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਆਪਣੇ ਵਿਚੇਸ਼ੀ ਲੇਖਕ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ

ਕੈਲਗਰੀ, ਕੈਨੇਡਾ
+14032856091

ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਦੀਆਂ ਗਾਜ਼ਲਾਂ

1

ਸੁੱਕਿਆ ਸਤਲੁਜ ਝਨਾ ਬੇ-ਆਬ ਹੈ
ਪੱਤੀ ਪੱਤੀ ਹੋਇਆ ਫੁੱਲ ਪੰਜਾਬ ਹੈ।

ਜੀਂਦੇ ਜੀ ਵੇਖਾਂਗੇ ਹੱਦਾਂ ਮਿਟਦੀਆਂ
ਇੱਕ ਇੱਛਤ ਸੋਚ ਰੰਗਲਾ ਖਾਬ ਹੈ।

ਆਦਮੀ ਦਾ ਆਦਮੀ ਦੁਸ਼ਮਨ ਦਮਨ
ਆਦਮੀਅਤ ਹੋ ਗਈ ਨਾਯਾਬ ਹੈ।

ਠੱਗ ਨਗਰਾਂ ਖਾ ਲਏ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਦੇਸ਼
ਕਿਸ ਨਵੀਂ ਤਹਿਜੀਬ ਦਾ ਸੈਲਾਬ ਹੈ।

ਮੱਸਿਆ ਵਰਗਾ ਹਨੇਰਾ ਹੈ ਘਰੀਂ
ਵੇਡ੍ਰੀਆਂ ਵਿਚ ਧੁੱਪ ਨਾ ਮਿਹਤਾਬ ਹੈ।

ਰਲ ਕੇ ਕਰੀਏ ਪਾਠ ਤੇ ਪੜ੍ਹੀਏ ਨਮਾਜ਼
ਦੱਸ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇਖ ਇਕ ਮਹਿਰਾਬ ਹੈ।

ਮਰਨ ਮਾਰਨ ਨੂੰ ਸਦਾ ਤਤਪਰ ਨੇ ਪਰ
ਝਾਲ ਝੱਲਣ ਨੂੰ ਨਾ ਤਨ ਵਿਚ ਤਾਬ ਹੈ।

ਚੱਲ ਮਿਟਾ ਦੇਈਏ ਉਹ ਝੰਜਟ ਛਾਸਲੇ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ਜਿੰਦਗੀ ਬੇ-ਖਾਬ ਹੈ।

ਆ ! ਸਨੋਹ ਤੇ ਨੇੜਤਾ ਦੀ ਬਾਤ ਪਾ
ਹੱਥਲਾ ਵੇਲਾ ਬੜਾ ਨਾਯਾਬ ਹੈ।

ਆ! ਕਿ ਉਸਦਾ ਭੋਗ ਪਾ ਦੇਈਏ ਨਦੀਮ!
ਸਿਰਜਿਆ ਆਦਮ-ਸੁਤਾਂ ਜੋ ਬਾਬ ਹੈ।

ਗਜ਼ਲਗੇ ਸ਼ਾਇਰੋ ਉਠੋ ਗਜ਼ਲ ਨੂੰ ਤਾਜ਼ਗੀ ਦੇਵੋ ।
ਮਿਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਆਓ ! ਜਿੰਦਗੀ ਦੇਵੋ ।

ਨਕਲ ਕਰ ਲਈ ਬਥੇਰੀ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਪੱਛਮ ਦੇ ਕਵੀਆਂ ਦੀ,
ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸੱਭਿਆਤਾ ਦੀ ਆਰਸੀ ਦੇਵੋ ।

ਏ ਸਿਰਖਿੰਡੀ ਜਾਂ ਮੋਢਾ-ਟੁੱਕ ਵਾਲੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਛੱਡ ਕੇ
ਵਿਰਾਸਤ 'ਚੋਂ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ, ਆਓ ! ਰੌਸ਼ਨੀ ਦੇਵੋ ।

ਸੁਰਾਹੀ 'ਬੈਂਤ' ਦੀ ਖਾਲੀ ਪਿਆਲੇ 'ਦੇਹੇ' ਦੀ ਟੁੱਟੇ
ਪਿਆਸੇ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਦੋ ਘੁਟ ਚਾਨਣੀ ਦੇਵੋ ।

ਨਦੀਮਾ ! ਜੇ ਨਹੀਂ ਕੁਝ ਤਾਂ, ਚਲੋ ਇਨਾਂ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ
ਕਿ ਜ਼ਿਆਰਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਬੋਲੜੀ ਦੇਵੋ ।

ਕੁਝ ਪੱਤੇ ਪਤਲੜੜ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਝੜ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ।
ਕੁਝ ਪੱਤੇ ਪਤਲੜੜ ਦੇ ਅੱਗੇ ਅੜ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ।

ਜਿਹੜੇ ਪਾਣੀ ਵਗਦੇ ਵਗਦੇ ਖੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ।
ਭਾਵੇਂ ਹੋਵਣ ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਸੜ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ।

ਬੀਹੀ ਬੀਹੀ ਦੇਖ ਪਸਰਦਾ ਕਾਲਾ ਨ੍ਹੇਰਾ
ਲੋਕ ਬੁਝਾ ਕੇ ਲੋਆਂ ਅੰਦਰੀਂ ਵੜ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ।

ਇਸ਼ਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਡੀਂ ਰਚਿਆ ਪ੍ਰੇਮ ਗਲੀ ਵਿਚ
ਸੀਸ ਤਲੀ 'ਤੇ ਧਰ ਕੇ ਨੰਗੇ ਧੜ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ।

ਹੁਨਰੀ ਹੱਥ ਜੇ ਕਰਨ ਤੇ ਆਉਣ ਤਾਂ ਕੁਦਰਤ ਵਾਂਗੂ
ਬੁੱਤ ਹਿਮਾਲਾ ਜਿੱਡੇ ਉੱਚੇ ਘੜ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ।

ਗਲੀਆਂ ਰੁਲਦੇ ਕੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਦੇਖ ਨਦੀਮਾ !
ਸੋਚਾਂ ਕੇਵੇਂ ਜੁਲਮ ਨੂੰ ਬੇਕਸ ਦੜ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ।

ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ, ਅੱਜਕਲ, ਉਟ ਪਟਾਂਗ ਜਿਹੇ ਸੁਫਨੇ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਏ ਨੇ ? ਨਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿਰ ਨਾ ਪੈਰ। ਸ਼ਾਇਦ ! ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦਿਮਾਗ ਸਹੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਅੱਜਕਲ ਸੁਸਤਾਉਣ ਲਈ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਲੇਟ ਜਾਂਦਾ। ਕਦੀ ਕਦੀ ਢੌਕਾ ਵੀ ਲਾ ਲੈਂਦਾਂ ਤੇ ਘੁਰਾੜੇ ਵੀ ਮਾਰ ਲੈਂਦਾ। ਵਿੱਚ ਵਿੱਚ, ਆਪਣੇ ਹੀ ਘੁਰਾੜਿਆਂ ਦੀ, ਘਰਰ ਘਰਰ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਤ੍ਰਭਕ ਕੇ ਜਾਗ ਵੀ ਪੈਂਦਾ।

ਅੱਜ (28 ਮਈ 2023) ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਮੈਂ ਲੇਟਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਅੱਖ ਲੱਗ ਗਈ। ਅੱਖ ਕੀ ਲੱਗੀ, ਸੁਫਨਾ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਕੀ ਦੇਖਦਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਸਾਨਫਰਮਿਸਸਕੋ ਦੇ ਗੋਲਡਨ ਗੋਟ ਬਰਿੱਜ 'ਤੇ ਹਾਂ। ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦਾ ਟ੍ਰੈਫਿਕ ਬੰਦ ਹੈ। ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਵੀਹਕਲਜ਼ ਖੜ੍ਹੇ ਨੇ। ਇਕ ਬਦਾਮੀ ਰੰਗ ਦਾ ਬੰਦਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਵਾਂਗੂ ਸਿਰਫ ਧੋਤੀ ਹੀ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜੰਗਲੇ 'ਤੇ ਚੜ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰਨੀ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਛਾਲ ਮਾਰਨ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਘੁਰਾੜੇ ਦੇ ਸੋਰ ਨਾਲ ਤ੍ਰਭਕ ਕੇ ਜਾਗ ਪੈਂਦਾ।

ਦਮ ਕੁ ਬਾਅਦ ਮੇਰੀ ਅੱਖ ਫਿਰ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੁਫਨਾ ਫਿਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੀ ਦੇਖਦਾ ਕਿ ਗੋਲਡਨ ਗੋਟ ਬਰਿੱਜ ਤੋਂ ਛਾਲ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਵੈਨਕੂਵਰ ਦ ਲਾਇਨਜ਼ ਗੋਟ ਬਰਿੱਜ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਵੀ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਵੀਹਕਲਜ਼ ਖੜ੍ਹੇ ਨੇ ਤੇ ਟ੍ਰੈਫਿਕ ਬੰਦ ਹੈ। ਉਹ ਛਾਲ ਮਾਰਨ ਲੱਗਦਾ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹਿੰਨਿਕਲਦਾ, “ਉਣੇ! ਛਾਲ ਨਾ ਮਾਰੀਂ। ਮੈਂ ਫਿਰ ਤ੍ਰਭਕ ਕੇ ਜਾਗ ਪੈਂਦਾਂ ਪਰ, ਛੇਤੀਂ ਹੀ ਫਿਰ ਸੌ ਜਾਂਦਾਂ। ਘੁਰਾੜੇ ਫਿਰ ਵੱਜਣ ਲਗਦੇ ਨੇ। ਸੁਫਨਾ ਫਿਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਝੀਲ- ਬਰਨਬੀ ਲੇਕ ਦੇ ਤੱਟ 'ਤੇ ਹਾਂ। ਪਾਣੀ ਬਿਲਕੁਲ ਸ਼ਾਂਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਇੱਥੋਂ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਹਾਂ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰ, ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਬਣਾਏ ਬੈਂਚਾਂ ਵਿਚਕਾਰ, ਸਿਕਿਊਰਟੀ ਗਾਰਡ ਦੇ ਮਚਾਨ 'ਤੇ ਪਈ। ਮੈਨੂੰ ਫਿਰ ਗੋਲਡਨ ਗੋਟ ਬਰਿੱਜ ਤੋਂ ਛਾਲ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਜੋ ਛਾਲ ਮਾਰਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਰੁਕ ਗਿਆ। ਥੱਲੇ ਉਤਰਿਆ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਇਆ ਤੇ ਬੋਲਿਆ, “ਮੈਂ ਜਿੱਥੋਂ ਵੀ ਜਾਨਾ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਮਰਨ ਲਈ, ਤੂੰ ਉੱਥੋਂ ਹੀ ਆ ਜਾਨਾ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਮਰਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ? ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਮਰਨ ਦੀ ਕੀ ਤਕਲੀਫ ਹੈ ?

“ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਮਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ ਨਹੀਂ।” ਮੈਂ ਕਿਹਾ, “ਜੇ ਹੋਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬਾਅਦ 'ਚ ਦਸੂਗਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਤੂੰ ਇਹ ਦੱਸੋ, ਤੂੰ ਮਰਨਾ ਕਿਉਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ? ਤੂੰ ਹੈਂ ਕੋਣ ?

“ਮੈਂ ਮਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ, ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਦਾ ਲੋਕਤੰਤਰ ਹਾਂ।”

ਲੇਖ

ਲੇਖਕ ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਇੱਕ ਵਿਲੱਖਣ, ਬੇਬਾਕ, ਨਿਡਰ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਸ਼ਖਸੀਅਤ

ਪ੍ਰੰਤੂ. ਸੁਰਿੰਦਰ ਪਾਲ ਕੌਰ ਬਰਾੜ

‘ਹਾਫਿਜ਼ ਸੁਖਨ ਬਗੋਈ ਕਿ ਦਰ ਸਫ਼-ਇ-ਜਹਾਂ
ਈ ਨਕਸ ਅਜ਼ ਕਲਮਤੇ ਯਾਦਗਾਰ-ਇ-ਉਮਰ’

ਅਰਥਾਤ

ਹਾਫਿਜ਼ ਉਹ ਸ਼ਿਆਰ ਕਹਿ ਤਾਕਿ ਤੇਰੀ ਕਲਮ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਇਸ
ਜਹਾਨ ਦੇ ਸਫ਼ੇ ਤੇ ਉਮਰਾਂ ਤੱਕ ਰਹਿਣ)

ਹਾਫਿਜ਼ ਸ਼ੀਰਾਜ਼ੀ

ਹਰ ਕਲਮਕਾਰ ਇਹੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਨ ਛੱਡਣੇ ਹਰ ਇੱਕ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਨਹੀਂ
ਆਉਂਦੇ। ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਬਹੁਪੱਖੀ ਹਸਤਾਖਰ ਹੈ।
ਉਸਨੇ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕਲਮ ਅਜ਼ਮਾਈ ਹੈ ਮਸਲਨ ਕਹਾਣੀ ਕਵਿਤਾ ਨਾਵਲ
ਅਤੇ ਗਜ਼ਲ। ਉਹ ਇੱਕ ਉਸਤਾਦ ਗਜ਼ਲਗੇ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਗਜ਼ਲ ਜਗਜ਼ੀਤ ਸਿੰਘ
ਵਰਗੇ ਨਾਮੀ ਗਾਇਕ ਨੇ ਵੀ ਗਾਈਆਂ ਹਨ। ਜਸਵਿੰਦਰ ਨਿਊਯਾਰਕ, ਸ਼ਸ਼ੀ ਲਤਾ ਵਿਰਕ
ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਰੋਡੀਓ ਤੇ ਟੀ.ਵੀ. ਤੇ ਡਾਕੂਮੈਂਟਰੀ (ਸੀ.ਬੀ.ਸੀ. ਕੈਨੇਡਾ
ਦੀ ਮਰਡਰ) ਜਾਂ ਬੀ ਆਰ ਚੌਪੜਾ ਦੇ ਸੀਰੀਅਲ ‘ਦਰਾੜ’ ਵਿਚ ਵੱਚਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ
ਦੇ ਨਾਵਲਾਂ ਤੇ ਐਮ.ਫਿਲ. ਅਤੇ ਪੀ.ਐਚਡੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ Percy
Bysshe Shelley ਲਿਖਦਾ ਹੈ

“Poets are the unacknowledged legislators of the world.”

ਨਾਵਲ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਨਾਵਲ ‘ਚਿੱਟੀ ਮੌਤ’ ਨਾਲ ਪ੍ਰਵੇਸ਼
ਹੋਇਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਨਾਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ “White Death” ਦੇ ਨਾ ਥਲੇ ਲਿਖਿਆ
ਗਿਆ। ਫਿਰ ਨਾਵਲ ਦਾ ਨਾਂ ਬਦਲ ਕੇ “Shivaid” (ਸ਼ਵੈਦ) ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਤੱਕ
ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਦੇ 11 ਨਾਵਲ ਛਾਪ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ‘ਚਿੱਟੀ ਮੌਤ’, ‘ਇੰਦਰ ਜਲ’, ‘ਪੇਸ਼ੀ’,
‘ਸਪੋਸਰਸ਼ਿਪ’, ‘ਰੇਪ’, ‘ਨਿਪੱਤਾ ਰੁੱਖ’, ‘ਬੇਅਰ ਕਰੀਕ ਪਾਰਕ’, ‘ਚੁੱਪ’, ‘ਪਾਲਦੀ
ਮੋਹਨਜੋਦੜੇ ਇਨ ਕੈਨੇਡਾ’, ‘ਮਾਪੇ ਵੱਖਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ’ ਅਤੇ ‘ਬੀਹ ਸੌ ਪੱਚੀ’। ਇਹ ਨਾਵਲ
1995 ਤੋਂ 2023 ਤੱਕ ਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਬੜਾ ਕੁਝ ਵੱਖਰਾ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।
‘ਚਿੱਟੀ ਮੌਤ’ ਏਡਸ ’ਤੇ ਹੈ, ਸਪੋਸਰਸ਼ਿਪ ਵਿਚ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਵਪਾਰੀਕਰਨ,
ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨੀ ਫਿਤਰਤ ਦੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ
ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੋ ਕਈ ਵਾਰੀ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਆਦਮੀਅਤ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ
ਹਨ। ‘ਪਾਲਦੀ ਮੋਹਨਜੋਦੜੇ ਇਨ ਕੈਨੇਡਾ’ ਅਰਧ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਨਾਵਲ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ
ਲੇਖਕ ਦੀ ਦਸ ਸਾਲ ਦੀ ਖੋਜ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਵਸਾਇਆ ਗਿਆ, ਦਰਸਾਇਆ
ਗਿਆ ਹੈ। ‘ਮਾਪੇ ਵੱਖਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ’ ਵਿਚ ਨਾਵਲਕਾਰ ਨੇ ਸੱਚੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਸੱਚੇ
ਪਾਤਰ ਤੇ ਉਹੀ ਸਮਾਂ ਸਥਾਨ ਦਰਸਾ ਕੇ ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਤਸਵੀਰਕਸ਼ੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜੋ

ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਦੰਗ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ 'ਰੇਪ' ਨਾਵਲ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਇਹ ਨਾਵਲ ਆਪਣੇ ਗਾਲਪਨਿਕ ਵੇਰਵਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਾਨੂੰ ਜਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭਿਆਨਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਅੱਤਿਆਚਾਰਾਂ ਜੋਰਾਂ ਜਬਰੀਆਂ ਅਤੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦੇ ਰੂ-ਬ-ਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਬੇਕਸੂਰ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਨਿਜਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਵਜ਼ਾ ਨਿਗਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜਰਬਾਂ ਦੇ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਆਦਮੀ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਅ ਆਪਣੀ ਲਾਸ਼ ਦਾ ਬੋਡ ਢੋਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਰੇਪ' ਦੀ ਥਿਊਟ੍ਰਿਕਸ ਨੂੰ ਅੌਰਤ ਦੁਆਲੇ ਵਿਆਪਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਘੁਮਾ ਦੇਣਾ ਇਸ ਨਾਵਲ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਜੁਗਤ ਹੈ। 'ਬੇਅਰ ਕਰੀਕ ਪਾਰਕ' ਚੇਤਨਾ ਪਰਵਾਹ ਧਾਰਾ ਅਰਥਾਤ stream of consciousness ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਇੱਕ ਨਿਵੇਕਲਾ ਯਤਨ ਹੈ। 'ਨਿਪੱਤਾ ਰੁੱਖ' ਇੱਕ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਨਾਵਲ ਹੈ- ਵੱਡ ਆਕਾਰੀ। ਗਲਪੀ ਪੈਰਾ ਡਾਈਮ ਵਿਚ ਵੱਡ ਆਕਾਰੀ ਨਾਵਲ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਈ ਵਾਰੀ ਤੇ ਕਈ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ। 'ਬੀਹ ਸੌ ਪੱਚੀ' ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਭਾਰਤ ਦੀ 2025 ਵਿਚ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਹਨ।

ਨਾਵਲਕਾਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਨਦੀਮ ਇੱਕ ਅਤਿ ਦਰਜੇ ਦਾ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਹਸਾਸਮੰਦ ਗਜ਼ਲਗੇ ਵੀ ਹੈ। 31 ਜਨਵਰੀ 1948 ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ 'ਤੇ ਉਸਨੇ ਪਹਿਲੀ ਉਰਦੂ ਦੀ ਨਜ਼ਮ ਲਿਖੀ, ਉਦੋਂ ਲੇਖਕ ਅੱਠਵੰਂ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੀ। ਹੈਡਮਾਸਟਰ ਨੇ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਦੋ ਰੁਪਏ ਦਾ ਇਨਾਮ ਦਿੱਤਾ। ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਜੀ ਦੇ ਦੱਸਣ ਮੁਤਾਬਿਕ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਭੱਠਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਆਰਟਿਸਟ ਸੋਹਨ ਕਾਦਰੀ ਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਸੁਆਮੀ ਭੀਖਣਗਿਰੀ ਦੀ ਕੁਟੀਆ ਸੀ ਜੋ ਯੋਗ, ਸੰਗੀਤ, ਰਾਗ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਮਾਹਿਰ ਸਨ। ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਫਿਲਮੀ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਨਰਤਕੀ ਮਹਿਤਾਬ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਚੇਲੀ ਸੀ। ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਹੀ ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਨੇ ਯੋਗ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਵੀ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀ। 1951 ਵਿਚ ਦਸਵੀਂ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਭੱਠਿਆਂ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਚੀਕਣੀ ਮਿੱਟੀ ਘਰ ਲਿਆ ਕੇ ਬੁੱਤ ਬਣਾਉਣ ਲੱਗੇ ਪਰ ਮਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਾਗਵਾਰ ਗੁਜ਼ਰਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੇਟੇ ਨੂੰ ਮਿਲਟਰੀ ਜਾਂ ਸਿਵਲ ਦਾ ਅਫਸਰ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਕਵੀ ਮਨ ਦੀ ਸਾਦਗੀ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਕਹੀ ਗੱਲ 'ਕਾਕਾ ਜੀ ਬੁੱਤ ਬਣਾਈਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰੂਹ ਵੀ ਪਉਣੀ ਥੈਂਦੀ ਹੈ।' ਮਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਕਿ 'ਉਹ ਕਿੱਦਾਂ?' ਮਾਂ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਰੱਬ ਕੋਲੋਂ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਬੁੱਤ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਆਪਣੀ ਰੂਹ ਦੇ ਕੇ। ਕਿਸੋਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਾ ਨਦੀਮ ਡਰ ਗਿਆ। ਪਰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ;

‘ਉਹ ਇੱਕ ਅੌਰਤ ਬੜਾ ਹੈ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ
ਮੈਂ ਜਿਸ ਦੇ ਪੇਟ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰਾਂ ਹਾਂ।’
ਅਤੇ

‘ਨਾ ਮੜ ਉਸਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦੇਖੀ ਦਿਖਾਇਆ ਜਗਤ ਸੀ ਜਿਸਨੇ
ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹਰ ਵਰ੍ਹੇ ਮਿਲਣੇ ਦਾ ਕਰ ਇਕਰਾਰ ਆਇਆ ਸੀ।’

1951 ਵਿਚ ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਰਾਮਗੜੀਆ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ। ਧਰਮਿੰਦਰ (ਫਿਲਮ ਐਕਟਰ), ਇੰਦਰਜੀਤ, ਰਵੀ ਸ਼ਰਮਾ ਅਤੇ ਰਾਮ ਲੁਭਾਇਆ ਵਰਗਿਆਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋਇਆ। ‘ਨਿਰਦੋਸ਼’ ਡਰਾਮਾ ਕੀਤਾ। ਤਲਤ ਮਹਿਸੂਦ ਦਾ ਗਾਣਾ ‘ਐ ਦਿਲ ਮੁੜੈ ਐਸੀ ਜਗ੍ਹਾ ਲੈ ਚਲ ਜਹਾਂ ਕੋਈ ਨਾ ਹੋ’ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸੁਣਾਇਆ ਜੋ ਫਿਰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਸ਼ਾਇਰ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਗੜ੍ਹਲ ਜੋ ਕਾਲਜ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ‘ਜੋਤੀ’ ਵਿਚ ਛਪੀ:-

‘ਤੁਝ ਕੇ ਭੁਲਾਉਂ ਭੁਲਾਉਂ ਤੋ ਕੈਸੇ
ਚਰਾਗ-ਇ-ਮੁਹੱਬਤ ਬੁਝਾਉਂ ਤੋਂ ਕੈਸੇ। ’

ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਮੁਤਾਬਿਕ ਮੁਫਲਸੀ ਅਦੀਬਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ :-

‘ਖਸਤਾ ਹਾਲੀ-ਓ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਮੌਂ ਐ ਨਦੀਮ
ਹਜ਼ਰਤ-ਇ-ਛਾਨੀ ਕੇ ਚੰਦ ਇੱਕ ਸ਼ਿਆਰ ਗਾਨਾ ਪੜ ਗਿਆ। ’

ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਦੀ ਇਸ ਗੜ੍ਹਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੇਲਾ ਰਾਮ ਵਫਾ ਨੇ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਪਰਮਾਰ ਦੀ ਥਾਂ ‘ਨਦੀਮ’ ਤਖੱਲਸ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ 1959 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਤੇ 1959 ਵਿਚ ਹੋਏ ਮੁਸ਼ਾਇਰੇ ਨੇ ਕਵੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਉਰਦੂ ਸ਼ਾਇਰਾਂ ਦੀ ਕਤਾਰ ਵਿਚ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਮੁਸ਼ਾਇਰੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਇਰ ਨੇ:-

‘ਰਾਤ ਭਰ ਤਾਰੇ ਕਾ ਦਿਲ ਜਲਤਾ ਰਹਾ
ਇੱਕ ਗਿਰਾਹ ਨਾ ਕਮ ਹੁਈ ਜੁਲਮਤ ਕੀ ਰਾਤ
ਬਿਨ ਤੇਰੇ ਯਹ ਹਲਕੀ ਹਲਕੀ ਸੀ ਫੁਹਾਰ
ਮਰਸੀਆ ਪੜ੍ਹਤੀ ਹੋ ਜੈਸੇ ਕਾਇਨਾਤ। ’

ਪਰ ਮਾਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹ ਰੰਜਿਸ਼ ਰਹੀ ਕੇ ਉਸਦੇ ਮੰਡੇ ਨੂੰ ਘਰ ਦੀਆਂ ਤੰਗੀਆਂ ਤੁਰਸੀਆਂ ਨੇ ਸ਼ਾਇਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। 1964 ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਪ੍ਰਵਾਸ ਸਹੇਤ ਲਿਆ ਪਰ ਸ਼ਾਇਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਆਪਣੀ ਇਸ ਗੜ੍ਹਲ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ:-

‘ਚਾਕ ਜਿਗਰ ਕੇ ਸੀ ਲੇਤੇ ਹੈਂ
ਜੈਸੇ ਭੀ ਹੋ ਜੀ ਲੇਤੇ ਹੈਂ
ਬੇਜ਼ਾਰੀ ਕੇ ਅੰਧਿਆਰੇ ਮੌਂ
ਜੀਨੇ ਵਾਲੇ ਜੀ ਲੇਤੇ ਹੈਂ। ’

ਸੰਨ 47 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਦਾ ਜਿਆਦਾ ਵਕਤ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਮੁਫਲਸੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਜਦੋਂ ਜਹਿਦ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਰਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਗਜ਼ਲਾਂ ਵਿਚ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ:-

‘ਦਿਲ ਪੇ ਗੁਜਰੇ ਹੈ ਕੁਛ ਐਸੇ ਹਾਦਸਾਤ,
ਮਾਂਦ ਪੜ ਕਰ ਰਹਿ ਗਏ ਨਕਸੇ ਹਯਾਤ। ’

ਨਦੀਮ ਅਪਨਾ ਮਿਜ਼ਾਜ਼-ਇ-ਦਿਲ ਹੈ ਬਰਹਮ
ਗਜ਼ਲ ਕੈਸੇ ਕਹੂੰ ਮੈਂ ਆਸ਼ਕਾਨਾ।'

ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਦੇ ਉਰਦੂ ਗਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹਨ

ਨਦੀਮ 1993, ਲਾਲ-ਇ-ਬੇਜਾਰੀ 1996, ਇਸ਼ਾਰਿਆ ਸੇ ਪਹਿਲੇ 2003, ਸਫ਼ਕ-ਇ-ਗੁਲਰੰਗ 2009, ਸੂਖਤੇ ਦਰਯਾ ਕਾ ਪਾਨੀ 2017, ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਬਗੈਰ ਗਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹਿੰਦੀ ਸਕ੍ਰਿਪਟ 2022।

ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਨੇ ਇੱਕ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵੀ ਲਿਖਿਆ

ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬੀ ਗਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ:-

ਚੁਪਹਿਲੀ ਛਾਂ 1995, ਬਿੰਦੂ ਤੋਂ ਉਰੇ 2001, ਨਦੀਮ 2014, ਗਜ਼ਲ ਦੀ ਵਿਆਕਰਨ 2007, ਸਾਕਾ ਕਾਮਾਗਾਟਾਮਾਰੂ (ਮਿਉਜ਼ੀਅਮ) (ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਸੁਸਾਇਟੀ ਵੈਨਕੂਵਰ ਬੀ. ਸੀ. 2010

ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਦੀ ਗਜ਼ਲ ਦਾ ਇੱਕ ਸ਼ੇਅਰ ਨਾਵਲ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕਹਾਣੀ ਕਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। Lord Byron ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ :

Poetry is the Lava of the imagination whose eruption prevents an earthquake.

ਅਤੇ T.S. Eliot ਨੇ ਤਾਂ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿਹਾ ਸੀ:

Genuine poetry can communicate before it is understood.

ਅਸਲ ਵਿਚ ਗਜ਼ਲ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਸੰਕੁਚਿਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਵਲ ਅਨੁਭਵ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਦਾ, ਪਰ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਸਵੈ ਵਿਰੋਧੀ ਅਨੁਭਵ ਹਨ। ਇਸੇ ਲਈ ਨਦੀਮ ਆਪਣੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਗਜ਼ਲਾਂ ਵਿਚ ਮੁਬਾਲਗੀ ਇਸ਼ਾਰੇ, ਰਮਜ਼ਾਂ, ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਤੇ ਬਿੰਬਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਚਾਹੇ ਨਾਵਲ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਹਾਣੀ, ਕਵਿਤਾ ਜਾਂ ਗਜ਼ਲ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਫ਼ਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ।

ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਜਜਬੇ ਬਾਰੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨਸਾਨ ਮੁਹੱਬਤ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਜੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਵਾਰਸ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਕਹਿਣ ਮੁਤਾਬਕ ਪਹਿਲੋਂ ਆਪ ਖੁਦਾ ਨੇ ਇਸ਼ਕ ਕੀਤਾ.....। ਤੇ ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:-

ਹਮ ਸਵਾਲੇ ਇਸ਼ਕ ਪਰ ਇਤਨਾ ਹੀ ਕਹਿਤੇ ਹੈ ਨਦੀਮ,
ਹਾਂ ਹਮੇ ਭੀ ਚੰਦ ਦਿਨ ਯਹ ਸੌਕ-ਇ-ਚੁਸਵਾਈ ਰਹਾ

ਕੋਈ ਵੀ ਲੇਖਕ ਆਪਣੇ ਸਵੈ (Self) ਨੂੰ ਪਾਸੇ ਰੱਖ ਕੇ ਕੋਈ ਲਿਖਤ ਨਹੀਂ ਰਚ ਸਕਦਾ ਵਾਰਸ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਕਿੱਸੇ ਵਿਚ :-

ਵਾਰਸ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਮਾਰ ਨਾ ਭਾਗਭਰੀਏ ਅਨੀ ਮੁਨਸ਼ ਦੀਏ ਪਿਆਰੀਏ ਵਾਸਤਾ ਈ।’
ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਆਪ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਵਾਕਿਆਤ ਮੇਰੇ ਨਾਵਲਾਂ
ਦਾ ਸਿੰਗਾਰ ਬਣੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੇ ਹੀ ਮੇਰੇ ਨਾਵਲਾਂ ਦੀ ਮਨਜ਼ਰਕਸ਼ੀ ਕੀਤੀ
ਹੈ।

ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਨੇ ਨਾਵਲਾਂ ਤੇ ਗਜ਼ਲ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵੀ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ ਪਰ
ਨਾਵਲ ਤੇ ਗਜ਼ਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਸਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਸੰਦ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਮੁਤਾਬਕ ਗਜ਼ਲ ਮੈਂ
ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਕਹਿੰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਪਰ ਨਾਵਲ 1993 ਤੋਂ ਲਿਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ।
ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਗਜ਼ਲ ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਨੇ ਡਾਕਟਰ ਦਰਸ਼ਨ ਗਿੱਲ ਅਤੇ ਗੁਰਚਰਨ
ਰਾਮਪੁਰੀ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਲਿਖਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਗਜ਼ਲ:-

‘ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਦਾ ਮਿਰੀ ਤਕਦੀਰ ਕੀ ਹੈ
ਮੇਰੇ ਗਮ ਦੀ ਮਗਰ ਤਕਸੀਰ ਕੀ ਹੈ

ਲਟਕਦਾ ਡਾਲ ਤੇ ਹਾਂ ਖਸੁਕ ਪੱਤਾ
ਮੈਂ ਕੀ ਜਾਣਾ ਮਿਰੀ ਅਖੀਰ ਕੀ ਹੈ

ਬਿਨਾਂ ਦੇ ਗਜ਼ ਜਮੀਂ ਤੇ ਚਾਰ ਸ਼ਿਅਰਾਂ
ਨਦੀਮਾਂ ਦਸ ਤਿਰੀ ਜਾਗੀਰ ਕੀ ਹੈ।’

ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਜੋ ਬੀ. ਸੀ. ਤੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੋਇਟਸ
ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਛੱਪਿਆ ਜਿਵੇਂ

One Suny October evening
I watered the flower plants
so they grow more flowers
suddenly a cool Breeze puff
touched my check and I
realised its Autumn.”

ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਦਿਆਂ ਆਪਣੀ ਰਫੀਕ-ਇ-ਹਜਾਤ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ
ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਪਰੋਖੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:-

‘ਜਬ ਤਿਰਾ ਹੁਸਨ ਢਲ ਚੁੱਕਾ ਹੋਗਾ
ਔਰ ਤਿਰੇ ਮਰਮਰੀ ਸੇ ਚਿਹਰੇ ਪਰ
ਉਮਰ ਕੀ ਬਰਫ ਕੇ ਨਿਸ਼ਾਂ ਹੋਂਗੇ
ਤਬ ਬੀ ਮੈਂ ਤੁਮਕੇ ਇਤਨਾ ਚਾਹੁੰਗਾ

ਜਿਸ ਕਦਰ ਆਜ ਪਿਆਰ ਕਰਤਾ ਹੂੰ।'

ਨਦੀਮ ਆਪਣੀਆਂ ਗਜ਼ਲਾਂ ਵਿਚ ਅਰਬੀ ਤੇ ਫਾਰਸੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਹਿਜਤਾ ਨਾਲ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। Mathew Arnold ਲਿਖਦਾ ਹੈ, Poetry is, at bottom, a criticism of life."

ਇਸ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਅਸੀਂ ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਦੀ ਹਰ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਰਚਨਾ ਉਹ ਜੋ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰੇ, ਪਾਠਕ ਤੇ ਲੇਖਕ ਵਿਚ ਦਾ ਫਾਸਲਾ ਮਿਟਾਵੇ। John Keats ਲਿਖਦਾ ਹੈ :-

poetry should..... strike the reader a wording of his own highest thoughts, and appear almost a remembrance."

ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਇਤਿਹਾਸ, ਮਿਥਿਹਾਸ, ਕਲਪਨਾ ਅਤੇ ਡਾਇਆ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ 'ਹੈਰੀ ਪੋਟਰ' ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਆਰੂੰਧਤੀ ਰਾਏ ਦਾ ਨਾਵਲ "The God of small things". ਨਦੀਮ ਮੁਤਾਬਕ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਕਲਾਸੀਕਲ ਨਾਵਲ ਹਨ ਉਹ ਗਰੀਬ ਦੇ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਦੱਬੀ ਜੀਭ ਨਾਲ ਜਿਵੇਂ Thomas Hardy ਦਾ ਨਾਵਲ "Tess" ਹੈ।

ਆਖਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹਾਂਗੀ ਕਿ ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪੁਖਤਾ ਲੇਖਕ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਵਾਂਗ। ਉਹ ਪਾਠਕ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਤੇ ਹੋਈ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਸਾਕਾਰਾਤਮਕ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਅਹਿਮ ਵਾਕਿਆ 2000 ਵਿਚ ਵੈਨਕੂਵਰ ਵਿਚ ਕਮਲ ਵੀਡੀਓ ਵੱਲੋਂ ਕਰਵਾਏ ਸ਼ੋਆ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਜ਼ਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਗਾਈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਿਹਤਯਾਬ ਰੱਖੇ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਖਾਸੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਪਣੇ ਅਵਾਰਡ ਦੀ ਮਿਲੀ ਹਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੰਦ ਲਿਫਾਫੇ ਵਿਚ ਹੀ ਹਸਪਤਾਲ ਨੂੰ ਦਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਇੱਕ ਵਿਲੱਖਣ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ। ਲਿਖਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਰਦਾਰ ਅੰਜੁਮ ਦੇ ਕਹੇ ਸ਼ਿਆਰ ਮੁਤਾਬਕ :-

'ਮੈਂ ਤੇ ਅੰਜੁਮ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ਾਇਰ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ,
ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੀ ਕਲਮ 'ਚ ਆਪਣਾ ਖੂਨ ਭਰੇ।'

ਸ਼ਾਇਰ ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਤੇ ਖਰਾ ਉੱਤਰਦਾ ਹੈ। ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਦੀ ਬੇਬਾਕ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰ ਲੇਖਣੀ ਬਾਰੇ Ovid ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਹਾਂਗੀ:-

it is not wealth, nor ancestry but honorable conduct and a noble disposition that make men great."

ਸਰੀ, ਕੈਨੇਡਾ

604-780-2610

ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਲੇਖ

ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਰਚਿਤ ਨਾਵਲ ਮਾਪੇ ਵੱਖਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ : ਇੱਕ ਅਧਿਐਨ

ਡਾ. ਹਰਸਿਮਰਨ ਕੌਰ

ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਦਾ ਨਾਂ ਇੱਕ ਖਾਸ ਥਾਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਨੇ ਨਾਵਲ, ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਤੇ ਆਲੋਚਨਾ ਉੱਤੇ ਕਲਮ ਅਜਮਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਪਹਿਲ ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਨੇ ਗੁਜ਼ਲ ਲਿਖਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਵੱਲੋਂ ਉਰਦੂ ਪੁਸਤਕ ਨਦੀਮ (ਗੁਜ਼ਲ ਤੇ ਕਤਾ) 1992 ਵਿਚ ਛਪੀ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਾਲਾ-ਇ-ਬੇਜ਼ਾਰੀ ਚੋਣਵੀਆਂ ਉਰਦੂ ਗੁਜ਼ਲ ਤੇ ਨਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਵੀ ਅਹਿਮ ਥਾਂ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਗੁਜ਼ਲ ਲਿਖਣ ਉਪਰੰਤ ਆਪ ਦਾ ਝੁਕਾਅ ਨਾਵਲ ਲਿਖਣ ਵੱਲ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਆਪ ਨੇ ਕਈ ਨਾਵਲਾਂ ਉੱਤੇ ਕਲਮ ਅਜਮਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਆਪ ਦੇ ਚਿੱਟੀ ਮੌਤ (1995,2008), ਇੰਦਰ ਜਾਲ (2004, 2018), ਪੇਸ਼ੀ (2006), ਸਪੋਸ਼ਰਸ਼ਿਪ (2010), ਰੇਖ (2012), ਨਿਪੱਤਾ ਰੁੱਖ (2014), ਢੁੱਧ (2019), ਪਾਲਦੀ ਮੋਹਜੇਦੜੇ ਇਨ ਕੈਨੇਡਾ (2020) ਜਿਹੇ ਨਾਮਵਰ ਨਾਵਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ ਨਾਵਲ ਮਾਪੇ ਵੱਖਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ (Parents of a different kind) ਇੱਕ ਵਿਲੱਖਣ ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਵਲ 2021 ਨੂੰ ਛਪਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਵਲ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਂ ਯਸ਼ੂ ਮਸੀਹ ਨੰਦ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਮਗਰੋਂ ਪੇਰੈਂਟਿੰਗ (Parenting) ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸਦਾ ਨਾਮ 'ਮਾਪੇ ਵੱਖਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ' ਜਾਂ ਪੇਰੈਂਟਸ ਆਫ ਏ ਡਿਫਰੈਂਟ ਕਾਈਡ (Parents of a different kind) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਨਾਵਲ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਫੋਸਟਰ ਕੇਅਰ ਅਤੇ ਫੋਸਟਰ ਪੇਰੈਂਟਸ ਉੱਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਜਗਤ ਦੇ ਵਿਚ ਇਸ ਵਿਲੱਖਣ ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਨਾਵਲ ਲਿਖਣਾ ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਫਾਸਟਰ ਕੇਅਰ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਫਾਸਟਰ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਫਾਸਟਰ ਬੱਚੇ ਮੁਤਬਨੇ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹੁੰਦੇ ਸਗੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਦੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਫੈਮਲੀ ਸਰਵਿਸਿਸ ਏਜੰਸੀ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਾਰਸ ਜਾਂ ਸਰਬਰਾਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਫਾਸਟਰ ਕੇਅਰ ਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਕਈ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਬਿਮਾਰੀ, ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮੌਤ, ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਖਟਪਟੀ, ਤਕਰਾਰ, ਮੱਤਭੇਦ, ਲਾਪਰਵਾਹੀ, ਤਿਆਗ ਜਾਂ ਜਿਸਮਾਨੀ ਲਿੰਗਕ ਜਾਂ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਦੁਰਵਰਤਾਂ ਆਦਿ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕਈ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਬੱਚਾ ਭਾਵੇਂ ਮੁੰਡਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕੁੜੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਦੇਖਭਾਲ ਤੇ ਸਹਾਇਕ ਘਰ ਦੀ ਲੋੜ ਦਾ ਹੱਕ ਰੱਖਣ ਸਦਕਾ ਫੋਸਟਰ ਕੇਅਰ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ

ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਪਾਲਣ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਫੋਸਟਰ ਪੈਰੈਂਟਸ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਾਸਟਰ ਪੈਰੈਂਟਸ ਕੋਈ ਵੀ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਇਕਹਿਰਾ, ਵਿਆਹਿਆ ਜਾਂ ਅਣ-ਵਿਆਹਿਆ ਜੋੜਾ।

ਫਾਸਟਰ ਕੋਅਰ ਤੇ ਫੋਸਟਰ ਪੈਰੈਂਟਸ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਇਹ ਨਾਵਲ ਜਿੱਥੇ ਫੋਸਟਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਦੁੱਖਦਾਇਕ, ਸੰਘਰਸ਼ਸ਼ੀਲ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਬਿਆਨਦਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਫੋਸਟਰ ਪੈਰੈਂਟਸ ਦੀਆਂ ਤ੍ਰਿਪਤ ਅਤ੍ਰਿਪਤ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਵੱਲ ਵੀ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਪਿਛਲਤਾਤ ਦੀ ਜੁਗਤ ਤਹਿਤ ਨਾਵਲ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਯਸ਼, ਯਸ਼ ਕੌਰ ਜਾਂ ਯਸ਼ ਜਿਸ ਦਾ ਪਾਲਣ ਪੋਸ਼ਣ ਉਸਦੀ ਦਾਦੀ ਤੇ ਉਸਦੀ ਭੂਆ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੱਤ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯਸ਼ ਆਪਣੀ ਭੂਆ ਵਾਂਗ ਭਾਬੀ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ ਉਸਦੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਕੋਲ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਨਾਵਲ ਦੀ ਇਹ ਪਾਤਰ ਆਧਾਰੀ ਮਾਂ ਦੇ ਵਿਗੋਰੇ ਨੂੰ ਹੰਚਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਬਚਪਨ ਦੇ ਵਿਚ ਮਾਂ ਬਾਪ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਧਿਆਰ, ਅਹਿਸਾਸ ਤੇ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਲੋਲਾਂ ਜਿੱਦਾਂ ਤੋਂ ਯਸ਼ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਵਾਂਝੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵੀ ਦੁੱਖ ਹੰਚਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਦਾ ਹੋਮਵਰਕ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਾਫੀ ਸਾਲ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਤੇ ਭੈਣ ਭਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਯਸ਼ ਦੀ ਰਾਹਦਾਰੀ ਤੇਰਾ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਦਾਦੀ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਪਾਉਣ ਤੇ ਪਾਪਾ ਵੱਲੋਂ ਭੇਜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭੂਆ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਤੇ ਆਪਣੀ ਹਿੰਮਤੀ ਸੁਭਾਅ ਸਦਕਾ ਤੇਰਾ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਯਸ਼ ਇਕੱਲੀ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਲਈ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵੱਲ ਰਵਾਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਯਸ਼ ਝੁਲਵਰਹੈਪਟਨ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਆਪਣੇ ਭੈਣ ਭਰਾਵਾਂ ਤੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਇੱਥੇ ਵੀ ਚੁਣੌਤੀਆਂ, ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਦੁੱਖ ਉਸ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬੇਬੀ ਸਿਟਿੰਗ (Baby Sitting) ਦੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਉਸਨੂੰ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣੇ ਭੈਣ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ ਕਰਕੇ ਮਿਲਈ ਸੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਭੈਣ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਟਿਫਨ ਬਣਾਉਣਾ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਕਈ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਅਚਨਚੇਤ ਚਾਇਲਡ ਲੇਬਰ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੌੜੀ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਜਮਾਤ ਜਾਂ ਗਰੇਡ ਸਿਸਟਮ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਬੱਚੇ ਦੀ ਉਮਰ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪੰਜ ਤੋਂ ਗਿਆਰਾ ਸਾਲ ਦਾ ਹਰ ਇੱਕ ਬੱਚਾ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗਿਆਰਾ ਤੋਂ ਚੋਦਾ ਸਾਲ ਦਾ ਸੈਕਿੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਚੋਦਾ ਤੋਂ ਸੋਲਾਂ ਸਾਲ ਦਾ ਸੀ। ਐਸ. ਸੀ. ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਕਿ ਹੁਣ ਓ ਲੈਵਲ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸੋਲਾਂ ਤੋਂ ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲ ਤੱਕ ਏ ਲੈਵਲ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਜਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਜਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਯਸ਼ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਦਰਵੇਂ ਸਾਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ ਤੇ ਬਰਤਾਨੀਆਂ ਦੀ ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਉਹ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੋਂ ਵੀ ਵਾਂਝੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੋਈ ਚਾਇਲਡ ਲੇਬਰ ਜੋਗੀ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਸਮੇਂ ਮਗਰੋਂ ਦਾਦੀ ਵੱਲੋਂ ਚੁਣੇ ਵਰ ਨਾਲ ਯਸ਼ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ

ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਆਹ ਭਾਵ ਕੋਰਟ ਮੈਰਿਜ ਤੇ ਫਿਰ ਧਾਰਮਿਕ ਰਸਮ ਰਿਵਾਜਾਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਅਵਾਸੀ ਦੇ ਤੱਖਲੇ ਦਾ ਡਰ ਸਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਯਸ ਨੂੰ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਤਰਾਅ ਚੜਾਅ ਵੀ ਵੇਖਣੇ ਪਏ। ਉਸ ਦੀ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜੀਵਨ ਦੀ ਗੱਡੀ ਕਈ ਵਾਰ ਅਸਮਾਨਤਾ ਨਾਲ ਚੱਲੀ ਵੀ ਤੇ ਟੁੱਟਣ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਵੀ ਪਹੁੰਚੀ ਪਰ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਵਿਆਹੁਤਾ ਜਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਲੀਹੇ ਨਾ ਲੱਗਣ ਦਿੱਤਾ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਫੇਰ ਨਾਲ ਉਹ ਦੋ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮਾਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਯਸ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਬੱਚੇ ਕਿਸੇ ਅਵਸਥਾ ਚੌਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਸਮਾਜਿਕ ਰਵਾਇਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਯਸ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵਿਆਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਘਰ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਯਸ ਤੇ ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ ਤੇ ਉਸਦੇ ਦੋਵੇਂ ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ। ਨਾਵਲ ਦੀ ਇਹ ਪਿੱਛਲਤਾਤ ਜੁਗਤ ਯਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਬਿਰਦਾਂਤ ਨੂੰ ਚਿਤਰਦੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਨਾਵਲ ਦੀ ਪਾਤਰ ਯਸ ਕੌਰ ਭਾਵੇਂ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਹੰਢਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਕਿਰਦਾਰ ਨੂੰ ਬਾਖੂਬੀ ਨਿਭਾਉਣ ਦਾ ਪੂਰਨ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਤੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਦੇ ਵਿਝੋੜੇ ਸਦਕਾ ਦਰਪੇਸ਼ ਚੁਣੌਤੀਆਂ, ਅਧੂਰੇਪਨ ਨੂੰ ਯਸ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਅਚੇਤਨ ਮਨ ਵਿਚ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਮਹਿਸੂਸਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਫੋਸਟਰ ਕੇਅਰ ਅਧੀਨ ਫਾਸਟਰ ਪੇਰੈਂਟਸ ਬਣਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਰਜਾਮੰਦ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਫਾਸਟਰ ਕੇਅਰ ਅਪਲਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਮ ਨਾਲ ਉਹ ਮਨੁੱਖੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਨਾਵਲ ਚੌਂ ਇੱਕ ਥਾਂ ਉਹ ਫੋਸਟਰ ਕੇਅਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦੱਸਦੀ ਹੋਈ ਫੋਸਟਰ ਕੇਅਰ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਫਾਸਟਰ ਬੱਚਿਆਂ ਵਰਗਾ ਬਚਪਨ ਬਿਤਾਇਆ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਜਾਤੀ ਤਜਰਬਾ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਕਿ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਚਪਨ ਬਿਤਾਵੇ। ਮੈਂ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਮੰਮੀ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਦਾਦੀ ਕੋਲ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪ ਮੇਰੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਮੇਰੇ ਡੈਡੀ ਕੋਲ ਚਲੇ ਗਈ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਘਰ ਦੇ ਹਰ ਖੂੰਜੇ ਵਿਚ ਟੋਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਜਦ ਕਦੀ ਕੋਈ ਜਨਾਨੀ ਸਾਡੇ ਘਰ ਆਉਂਦੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਭੱਜ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਦੇਖਣ ਜਾਂਦੀ ਇਸ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ, ਮੇਰੀ ਮੰਮੀ ਮੈਨੂੰ ਲੈਣ ਆਈ ਹੈ ਪਰ ਨਿਰਾਸਾ, ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਹੱਸ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਚੜਾਉਂਦੀ ਤੇ ਮੇਰਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਉਂਦੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮਾਯੂਸੀ ਤੇ ਬੇਬਸੀ ਆਪਣੀ ਦਾਦੀ ਤੇ ਭੂਆ ਉੱਤੇ ਜ਼ਾਹਰ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿੰਦੀ। ਪਰ ਕਦੀ ਕਦੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਘਰ ਵਿਚ ਕੱਲੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਜੀ ਭਰ ਕੇ ਰੋਲੈਂਦੀ। ਭਾਵੇਂ ਮੇਰੀ ਦਾਦੀ ਤੇ ਭੂਆ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਦੀਆਂ। ਮਾਯੂਸੀ ਤੇ ਉਦਰੇਵੇਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨੇਤੇ ਫੜਕਨ ਨਾ ਦਿੰਦੀਆਂ। ਅੱਤ ਦਾ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀਆਂ ਤਾਂ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੰਮੀ ਤੇ ਡੈਡੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਸਿੱਕ ਸਤਾਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਖ ਕੇ ਯਸ ਨੇ ਨੀਵੀ ਪਾ ਲਈ ਤਾਂ ਐਫ. ਐਸ. ਏ. ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੇ, ਦਰਾਜ ਵਿਚੋਂ ਕਲੀਨਿਕਸ ਦਾ ਡੱਬਾ ਕੱਢ ਕੇ ਯਸ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂ ਯਸ ਰੋਈ ਤਾਂ ਨਾ ਪਰ ਇੱਕ ਕਲੀਨਿਕਸ ਲੈ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਜੁਰੂ ਪੁੰਝੀਆਂ।

ਯਸ਼ ਤੇ ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਐਫ.ਸੀ.ਏ. ਵਲੋਂ ਟ੍ਰੈਨਿੰਗ ਲਈ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਟ੍ਰੈਨਿੰਗ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫੌਸਟਰ ਪੈਰੈਂਟਸ ਦਾ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਏਜੰਸੀ ਕੋਲ ਦੱਖਣੀ ਏਸੀਆ ਦਾ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਯਸ਼ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਇਨਡਿਜਨੈਸ ਭਾਵ ਨੇਟਵਰਕ ਆਦਿਵਾਸੀ ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਦੋ ਬੱਚੇ ਮੈਟ ਉਰਫ ਮੌਨਟੈਨ ਮਾਊਕਾਈਨ ਤੇ ਜੋਵਿਨ ਏਲੀਅਸ ਜੋਵਿਨਸੀਓ ਮੈਕੁਈਨ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਮੈਟ ਨੂੰ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਜਦ ਕਿ ਜੋਵਿਨ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਿੱਦੀ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਸੀ। ਜੋਵਿਨ ਤੇ ਮੈਂਟ ਯਸ਼ ਕੋਲ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਫੇਰ ਮੈਟ ਨੂੰ ਇਨੀਉਟ ਔਰਤ ਵਲੋਂ ਮਤਬੰਨਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਐਫ. ਸੀ. ਏ. ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਅਰਜ਼ੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਜੋਵਿਨ ਯਸ਼ ਕੋਲ ਇਕੱਲਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਜੋਵਿਨ ਵੀ ਯਸ਼ ਕੋਲੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਡੋਪਟ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੱਦ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਰਕਾਰੀ ਸੁਹੂਲਤਾਂ, ਵਜੀਫਾ, ਇੰਡੀਜਨੈਸ ਰੁਤਬਾ ਆਦਿ ਸਭ ਜਾਂਦੇ ਰਹਿਣ ਸਦਕਾ ਯਸ਼ ਤੇ ਉਸਦਾ ਪਤੀ, ਜੋਵਿਨ ਨੂੰ ਅਡੋਪਟ ਕਰਨ ਦੀ ਰਜਾਮੰਦੀ ਨਾ ਵਿਖਾਉਂਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋਵਿਨ ਦੇ ਭਲੇ ਦੀ ਖਾਤਰ ਉਸਨੂੰ ਮੁਤਬੰਨਾ ਨਾ ਬਣਾਇਆ। ਯਸ਼ ਤੇ ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਨੇ ਪੂਰਨ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਨਿਭਾਉਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਜੋਵਿਨ ਨੂੰ ਬਹੁਪੱਖੀ(All Rounder) ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਦੋ ਵਾਰ ਧੋਖਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਜਿਗਰੀ ਦੋਸਤ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਸਦਮੇ ਨੂੰ ਵੀ ਜੋਵਿਨ ਨੇ ਹੰਢਾਇਆ। ਯਸ਼ ਤੇ ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਸਦਕਾ ਜੋਬਿਨ ਅੰਤ ਵਿਚ ਨੇਵੀ ਚ ਭਰਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਜ਼ਿਉਣ ਲਈ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਯਸ਼ ਨੂੰ ਸਦਾ ਜੋਵਿਨ ਦੀ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਚਾਹ ਕੇ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਜੋਵਿਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਨਾਵਲ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਜੋਵਿਨ ਮੁੜ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੋਵਿਨ ਯਸ਼ ਨੂੰ ‘ਮਮ’ ਕਹਿ ਕੇ ਕਲਾਵਾ ਭਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਯਸ਼ ਦੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ‘ਡੈਡ’ ਕਹਿ ਕੇ ਜੱਫੀ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਦਾ ਇਹ ਨਾਵਲ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਫੌਸਟਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਦੁੱਖਦਾਇਕ ਅਹਿਸਾਸਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਾਬੂਬੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਅਧੀਨ ਇਹ ਬੱਚੇ ਪੂਰਨ ਉਮਰ ਆਪਣੀ ਸ਼ਨਾਖਤ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਭਟਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਫੌਸਟਰ ਕੇਅਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਮਾਂ ਬਾਪ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਸਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਾਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਨਾਵਲ ਚ ਇੱਕ ਥਾਂ ‘ਤੇ ਫੌਸਟਰ ਬੱਚੇ ਜੋਵਿਨ ਦਾ ਦੋਸਤ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨੋਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਆਖਦਾ ਹੈ ‘ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਯਾਰ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸਾਡੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਸਾਨੂੰ ਫਾਸਡ ਜਣਦੀਆਂ ਗਰੀਬੀ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਆਪਣੇ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਵੁਕਤ ਜਾਂ ਹੈਸੀਅਤ ਨਾ ਹੋਣੀ? ਦੋ ਪਲਾਂ ਦੀ ਰੰਜੀਦਗੀ ਤੇ ਦਿਲਗੀਰੀ ਤੋਂ ਨਿਜਾਤ ਤੇ ਰਾਹਤ ਪਾਉਣ ਲਈ ਨਸ਼ਾਖੇਰੀ? ਮੁਫਤ ਨਸ਼ਾ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਫਰੀ ਸੈਕਸ ਮਤਲਬ ਮੁਫਤ ਸੰਭੋਗ ਜਿਸ ਚੋਂ ਅਸੀਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।’ ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਵਿਡੰਬਨਾ ਉਦੋਂ ਹੋਰ ਵੀ ਪੇਚੀਦਗੀ

ਵਾਲੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਫੋਸਟਰ ਪੈਰੈਂਟਸ ਜੋ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਫੋਸਟਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਧੀਮਾਨ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾ ਲਿਖਾ ਕੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮਾਂ ਬਾਪ ਵਰਗੇ ਅਹਿਸਾਸਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਮਾਂ ਬਾਪ ਦੇ ਹੱਕ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਫੋਸਟਰ ਬੱਚਿਆਂ ਉੱਤੇ ਚਾਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਤਾ ਸਕਦੇ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਫੋਸਟਰ ਬੱਚੇ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਫੋਸਟਰ ਪੈਰੈਂਟਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਵੀ ਹਿਚਕਿਚਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਨਾਵਲ ਦਾ ਪਾਤਰ ਜੋਵਿਨ ਪੂਰੇ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਯਸ਼ ਨੂੰ 'ਮਾਂ' ਤੇ ਯਸ਼ ਦੇ ਪਤੀ ਨੂੰ 'ਡੈਡ' ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਨਾਵਲਕਾਰ ਨੇ ਫਾਸਟਰ ਪੈਰੈਂਟਸ ਤੇ ਫਾਸਟਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਦੇ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਮੌਹ ਭਰਪੂਰ ਤੇ ਸਨੋਹ ਭਰਪੂਰ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਇੱਕ ਪੱਖ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮਿੱਥ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਅਧੀਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਜਨਮ ਦੇਵਕੀ ਦੁਆਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਲਣ ਪੋਸ਼ਣ ਯਸ਼ੋਧਾ ਮਾਤਾ ਦੁਆਰਾ। ਨਾਵਲ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਜੋਵਿਨ ਆਪਣੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਤੇ ਡਿਊਟੀ ਉਪਰੰਤ ਮੁੜ ਯਸ਼ ਦੇ ਘਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਯਸ਼ ਤੇ ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਡੈਡ ਦੇ ਮਮ ਆਖ ਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਵਲ ਦੀ ਇਹ ਘਟਨਾ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਫੋਸਟਰ ਪੈਰੈਂਟਸ ਦੇ ਰੁਤਬੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਡਿਆਉਂਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਥੋਂ ਜਨਮ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨਾਲੋਂ ਪਾਲਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਤਿਕਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਾਵਲ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਨਾਵਲਕਾਰ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਜੋਵਿਨ ਯਸ਼ ਹੋਣਾ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਇਉਂ ਸੀ 'ਜਿਉਂ ਯਸ਼ੋਦਾ ਘਰ ਕਾਨੂੰ'।

ਨਦੀਮ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਇਹ ਨਾਵਲ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਫੋਸਟਰ ਪੈਰੈਂਟਸ ਤੇ ਫਾਸਟਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸਥਿਤੀਆਂ, ਚੁਣੌਤੀਆਂ, ਇੱਛਾਵਾਂ, ਸੁਪਨਿਆਂ ਤੇ ਭਟਕਣਾ ਦੇ ਵਿਭਿਨ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਬਾਖੂਬੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਾਵਲਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਲਏ ਇਸ ਨਵੀਨ ਵਿਸ਼ੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ ਸੈਲੀ, ਔਰਤ ਦੀ ਦਸ਼ਾ, ਸਪੋਸ਼ਰਸ਼ਿਪ ਦੀ ਇੱਛਾ, ਨਾਜਾਇਜ਼ ਆਵਾਸੀ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ, ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਧੋਖਾ ਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਨਕਸਲਾਈਟ ਲਹਿਰ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਛੋਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ ਇਹ ਨਾਵਲ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਬਾਖੂਬੀ ਨਿਭਾਉਣ ਵੱਲ ਵੀ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਬੱਚੇ ਯਸ਼, ਮੈਟ ਤੇ ਜੋਵਿਨ ਜਿਹੇ ਦੁਖਾਂਤ ਹੰਢਾਉਣ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕਣ ਤੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ, ਕਮੀਆਂ ਤੇ ਗੈਰ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰਨਾ ਰਵੱਣੀਏ ਦਾ ਖਾਮਿਆਜ਼ਾ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾ ਭੁਗਤਣਾ ਪਵੇ।

ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ,ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਕਾਲਜ, ਸਠਿਆਲਾ
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਕਾਲਜ
9815517060

ਨਜ਼ਮ

ਸੰਨੀ ਧਾਲੀਵਾਲ

ਸੰਨੀ ਧਾਲੀਵਾਲ
ਆਪਣੀਆਂ
ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ
ਲਿਖਦਾ ਸੀ ਫਿਰ
ਉਸਨੇ ਪੰਜਾਬੀ
ਵਿਚ ਲਿਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।
ਫੇਸਬੁੱਕ ਉੱਧਰ ਉਸ ਦੀਆਂ
ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ
ਪਾਠਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵਧੀਆ ਹੁੰਗਾਰਾ
ਮਿਲਿਆ ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਹੋ
ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਹੋਰ ਕਈ ਕਵਿਤਾਵਾਂ
ਲਿਖ ਕੇ ਫੇਸਬੁੱਕ 'ਤੇ ਪਾਈਆਂ।
'ਖਾਲੀ ਆਲੂਣਾ' ਸੰਨੀ ਧਾਲੀਵਾਲ
ਦਾ ਪਲੇਠਾ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ।

ਤੇ ਕਹਿੰਦੀ
ਜੇ ਬਹੁਤੀ ਥੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈਂ ਤਾਂ
ਤੇਰੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਘੁੱਟ ਦਿਆਂ ?
ਮੈਂ ਕਿਹਾ, 'ਨਹੀਂ ਚਾਚੀ'

ਚਾਹ ਦੀ ਘੁੱਟ ਭਰੀ ਹੀ ਸੀ
ਵੀਰੇ ਦਾ ਠੁੱਕ ਠੁੱਕ ਕਰਦਾ
ਮੈਟਰਸਾਈਕਲ ਆ ਗਿਆ
ਚਾਚੀ ਜੀਤੇ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਵੀ
ਚਾਹ ਫੜਾਈ
ਉਸ ਨੇ ਚਾਹ ਦੀ ਘੁੱਟ ਭਰਕੇ,
ਗਲਾ ਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ
ਖਾਲੀ ਹੱਥ ਨਾਲ ਮੁੱਛ ਨੂੰ
ਵੱਟ ਚਾੜ੍ਹਿਆ
ਪੁੱਛਦਾ-

ਬੜੀ ਟੇਢੀ ਜਿਹੀ ਬੈਠੀ ਹੈਂ,
ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਬੈਠ
ਨਾਲੇ ਅੱਜ ਬੜੀ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਹੈਂ,
ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ?

ਕੁਝ ਨਹੀਂ
ਕੁਝ ਤਾਂ ਹੈ
ਤੇਰੀ ਜ਼ਬਾਨ ਡਾਂਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ
ਤਾਂ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ
ਕੀ ਅੱਜ ਬਹੁਤ ਥੱਕ ਗਈ ਹੈਂ ?
ਜਾਂ ਫਿਰ ਪੇਪਰਾਂ ਦੇ ਫਿਕਰ ਵਿਚ
ਗੁਆਚੀ ਬੈਠੀ ਹੈਂ ?

ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਬੜਾ ਰੋਕਣ ਤੇ ਵੀ
ਮੇਰੇ ਹੰਡੂ ਪਰਲ ਪਰਲ ਡਿੱਗਣ ਲੱਗੇ

ਚੁੰਢੀ

ਮੈਂ "ਲੋਪੋ" ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੀ ਸੀ
"ਰਣਸੀਂਹ" ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਰੋਜ਼
ਅੱਪ ਡਾਊਨ ਕਰਦੀ ਸੀ
ਮੱਠੀ ਮੱਠੀ ਧੁੱਪ ਸੀ
ਬੜਾ ਵਧੀਆ "ਸੰਨੀ ਡੇਅ" ਸੀ
ਕਾਲਜ ਤੋਂ ਆ ਕੇ
ਮੈਂ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਲੱਗੀ ਧਰੇਕ ਦੀ
ਛਾਵੇਂ ਬੈਠ ਗਈ

ਸਾਡੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ
‘ਚਾਚੀ ਜੀਤੇ’ ਨੇ
ਗਰਮ ਗਰਮ ਚਾਹ ਦਾ ਕੱਪ
ਹੱਥ ਫੜਾਇਆ

ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਥੋੜੀ ਝਰਨਾਹਟ ਜੀ
ਹੋਈ
ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਕੁਰਸੀ ਥੋੜੀ ਮੇਰੇ
ਵੱਲ ਨੂੰ ਸਰਕਾਈ
ਮੇਰੇ ਹੱਥ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖਿਆ
ਪੁੱਛਿਆ
ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੁੱਝ ਕਿਹਾ ਹੈ ?

ਜਲਦੀ ਦੱਸ
ਸਾਲੇ ਦੇ ਡਕਰੇ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ

ਚੱਲ ਹੁਣ ਦੱਸ ਕੀ ਹੋਇਆ ?
ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਸਹੁੰ

ਮੈਂ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ
ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ਮੈਂ ਅੱਜ ਕੁਝ ਨਹੀਂ
ਦੱਸਣਾ
ਸਿਰਫ਼ ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਪੁੱਛਣਾ ਹੈ ?

ਜ਼ਰੂਰ ਪੁੱਛ
ਬੇਝਿਜਕ ਹੋ ਕੇ ਪੁੱਛ

ਕੀ ਤੂੰ ਸੱਚੋਂ ਸੱਚ ਦੱਸੇਂਗਾ ?
ਹਾਂ, ਬਿਲਕੁਲ

ਤੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਸਹੁੰ
ਚੱਲ ਹੁਣ ਤੂੰ ਪੁੱਛ ਵੀ ਸਹੀ
ਕਿ ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਹੀ ਪਾਈ ਜਾਵੇਗੀ

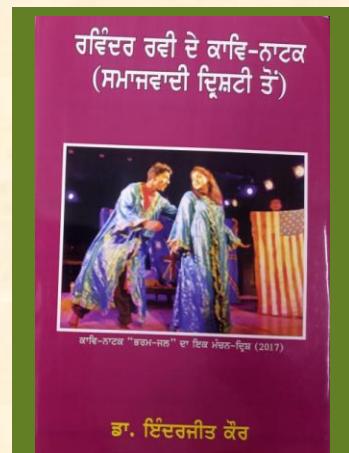
ਮੈਂ ਫਿਰ ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵੱਲ
ਦੇਖਿਆ
ਮੈਂ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਬੋਲੀ
ਮੇਰੀ ਬਾਂਹ ਹਿਲਾ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ,
ਚੱਲ ਪੁੱਛ ਹੁਣ
ਵੀਰੇ ! ਤੂੰ ਕਦੀ ਬੱਸ ਵਿਚ

ਕਿਸੇ ਕੁੜੀ ਦੇ ਚੁੰਢੀ ਵੱਡੀ ਹੈ ?
ਵੀਰੇ ਦਾ ਕੱਪ ਵਾਲਾ ਹੱਥ ਕੰਬਣ
ਲੱਗਿਆ
ਚਾਹ ਛੁੱਲ੍ਹਣ ਲੱਗੀ
ਵੀਰੇ ਨੇ ਨੀਵੀਂ ਪਾ ਲਈ
ਆਪਣੇ ਬੂਟਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਟੀ
ਖੁਰਚਣ ਲੱਗਿਆ

ਉਸਨੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਮੂੰਹ
ਉਤਾਂਹ ਚੁੱਕਿਆ
ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ
ਫਿਰ ਨੀਵੀਂ ਪਾ ਲਈ
ਫਿਰ ਕਹਿੰਦਾ
ਹਾਂ

ਵੀਰੇ ਅੱਜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਾਂ
ਕਿਸੇ ਵਿਚਾਰੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਚੁੰਢੀ ਵੱਡੀਂ
ਤਾਂ ਹੀ ਮੈਂ ਟੇਢੀ ਜਿਹੀ ਬੈਠੀ ਹਾਂ
ਮੇਰੇ ਬਹੁਤ ਦਰਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ
ਮੇਰੇ ਬਹੁਤ ਦਰਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ

ਵਿਨੀਪੈਂਗ, ਕੈਨੇਡਾ

ਰਸਿੰਦਰ ਕੌਰ
2007 ਤੋਂ
ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ
ਪਰਤੀ 'ਤੇ
ਵਿਚਰ ਰਹੀ
ਹੈ। ਆਪਣੀਆਂ
ਕਾਵਿ ਪੁਸਤਕ 'ਕਿਸ ਨੂੰ ਆਖਾਂ',
'ਤੇਰੀ ਚਾਹਤ' ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ
ਜਗਤ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਗਾ ਚੁੱਕੀ
ਹੈ। ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾ ਜਗਤ
ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਾ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਵੂਮੈਨ
ਵਿੰਗ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਤੇ ਮੀਡੀਆ
ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਵਜੋਂ ਵੀ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ
ਹੈ। ਵਰਲਡ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੀ
ਮੀਡੀਆ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਤੇ ਓ.
ਐਫ. ਸੀ. ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਮੀਡੀਆ
ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਤੇ ਸਰਪੁਸਤ ਵੀ ਰਹਿ
ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ
ਸਾਹਿਤਕ ਸਾਂਝਾਂ ਦੀ ਸੰਸਥਾਪਕ
ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਸਾਂਝਾਂ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦੀ
ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ ਵਜੋਂ ਵੀ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ
ਹੈ।

ਤੇਰੀ ਤਲਾਸ਼

ਤਾਉਮਰ ਭਟਕਣ
ਵਿਚ ਨਿਕਲ ਗਈ
ਉਸ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ
ਨੂੰ ਭਾਲਦਿਆਂ
ਬਹੁਤ ਲੰਬਾ ਸਫਰ
ਤੈਆ ਕਰਨਾ ਪਿਆ
ਕਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ ਨਹੀਂ ਤਲਾਸ਼ਿਆ

ਉਸਨੂੰ

ਹਰ ਜ਼ਰੇ ਜ਼ਰੇ ਵਿਚ
ਉਸਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਦੀ ਰਹੀ

ਜੰਗਲ, ਬੇਲੇ, ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ
ਮੰਦਰ, ਮਸਜਿਦ ਤੇ ਕਦੀ
ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ।
ਕਦੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਤੇ ਕਦੀ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ

ਅਚਨਚੇਤ ਉਹ ਮਿਲ ਪਿਆ
ਜਿਸਨੂੰ ਮੁੱਦਤਾਂ ਤੋਂ ਰੂਹ
ਤਲਾਸ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ
ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ
ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਸੀ
ਮੇਰੇ ਮਨ ਮੰਦਿਰ ਵਿਚ ਪਰ
ਮੈਂ ਪਹਿਚਾਣ ਨਾ ਸਕੀ ਉਸਨੂੰ
ਜਿਸ ਦਿਨ ਦਾ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ
ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਤੋਂ ਖੋਜਿਆ
ਉਹ ਪ੍ਰੀਤਮ ਪਿਆਰਾ ਮਿਲਿਆ
ਭਟਕਣ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ
ਰੂਹ ਸਰਸ਼ਾਰ ਹੋ ਗਈ
ਮਨ ਵਿਚ ਅਦੁੱਤੀ ਖੇੜਾ ਹੈ
ਜਿਸਦੀ ਰੁਸ਼ਨਾਈ ਨੇ ਮੇਰੇ
ਰੋਮ ਰੋਮ ਨੂੰ ਮਹਿਕਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ
ਉਸਦੀ ਪੂਜਾ, ਉਸਦੀ ਬੰਦਰੀ
ਹੁਣ ਇਸ਼ਟ ਹੈ ਮੇਰਾ
ਉਸੇ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ
ਹਰ ਘੜੀ, ਹਰ ਪਲ
ਮਸ਼ਗੂਲ ਰਹਿੰਦੀ ਹਾਂ ਮੈਂ
ਕਿੰਨਾ ਪਿਆਰਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ
ਉਸ ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਧਿਆਉਣ
ਹੋਂਠ ਫਰਕਦੇ ਨੇ, ਲਰਜਦੇ ਨੇ

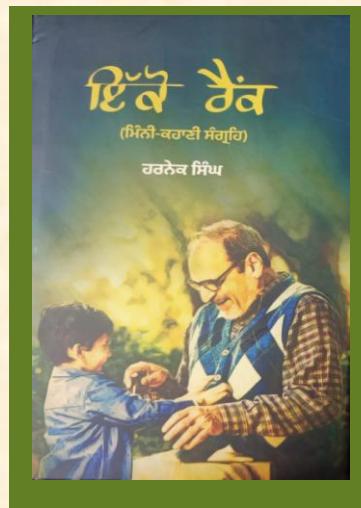
ਅੱਖਾਂ ਮਦਹੋਸ਼ੀ ਦੇ ਆਲਮ ਵਿਚ
ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ ਤੇ
ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਬੰਦਗੀ ,
ਉਸਦੀ ਇਬਾਦਤ ਵਿਚ
ਮਸਤ ਹੋ, ਦੀਨ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ
ਬੇਖਬਰ ਗੁਣਗਣਉਂਦੀ ਹਾਂ
ਮਿਲੁ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮਾ ਜੀਓ
ਤੁਧੁ ਬਿਨੁ ਖਰੀ ਨਿਮਾਣੀ

ਚੁੱਪ ਦਾ ਜ਼ਹਿਰ

ਚੁੱਪ ਦਾ ਜ਼ਹਿਰ
ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ
ਇਹ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰੀ
ਘੁਣ ਵਾਂਗ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਗੁੱਸਾ ਚੁੱਪੀ ਵੱਟ
ਪੀਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤੇ
ਖਾਮੋਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਪਰ
ਬਹੁਤ ਲੰਬੀ ਚੁੱਪੀ
ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਦਰਾਰ
ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ
ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਕੁੜਤੱਣ
ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ
ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੰਬੀ ਚੁੱਪ ਨਾਲ
ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਤੋਂ
ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਤੇ
ਰਿਸਤਾ ਸਦਾ ਲਈ
ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
ਦੋਸਤੇ ਸਮਾਂ ਰਹਿੰਦੇ ਇਹ
ਦੂਰੀਆਂ ਖਤਮ ਕਰ ਲੈਣੀਆਂ
ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ
ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤੁਹਾਡੀ
ਚੁੱਪ ਦਾ ਜ਼ਹਿਰ
ਦੂਸਰੇ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ

ਖੋਲ੍ਹੇ ਕਰ ਦੇਵੇ
ਉਹ ਅੰਦਰ ਹੀ ਅੰਦਰ
ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਏ ਤੇ
ਤੁਹਾਡੇ ਬਿਨਾਂ ਜੀਣ ਦੀ
ਉਸਨੂੰ ਆਦਤ ਹੋ ਜਾਏ
ਤੁਹਾਡੇ ਚੁੱਪ ਦੇ ਜ਼ਹਿਰ ਨਾਲ
ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ
ਖਟਾਸ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਏ
ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ
ਕਿੰਨੇ ਦਰਦ ਲੈ ਕੇ ਜੀ
ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
ਆਉ ਸਮਾਂ ਰਹਿੰਦੇ
ਇਸ ਚੁੱਪ ਦੇ ਜ਼ਹਿਰ ਨੂੰ
ਫੈਲਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ
ਗਿੱਲੇ ਸ਼ਿਕਵੇ ਭੁਲਾ
ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ
ਗਲੇ ਲਗਾ ਲਈਏ ॥

ਬਰੈੰਪਟਨ, ਕੈਨੇਡਾ
+1 (647) 919-9023

ਅਮਨਜੀਤ ਕੌਰ
ਸ਼ਰਮਾ
ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆ ਦੇ
ਸ਼ਹਿਰ ਲਾਸ
ਏਂਜਲਸ ਦੀ
ਵਸਨੀਕ ਹੈ। ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੌਰਾਨ ਹੀ
ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧਿਆਪਕ,
ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਹੱਲਸ਼ੇਰੀ ਤੇ ਚਾਚੇ
ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਜਾਸੋਵਾਲ ਦੇ ਥਾਪੜੇ
ਨਾਲ ਸਾਹਿਤ ਰਚਣ ਦੀ ਚੇਟਕ
ਲੱਗੀ। ਬੇਸ਼ਕ ਪਰਿਵਾਰਕ
ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਵੱਸ ਉਹ ਆਪਣਾ
ਮਨਪਸੰਦ ਅਧਿਆਪਨ ਕਾਰਜ
ਅਧੂਰਾ ਛੱਡ ਪਰਦੇਸ਼ਣ ਹੋ ਗਈ
ਪਰ ਸਾਹਿਤਕ ਰੁਚੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼
ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਵੀ ਦਬਾ
ਨਹੀਂ ਸਕੀ। ਉਸ ਦੀ ਕਲਮ
ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਵਲਵਲਿਆਂ ਨੂੰ
ਕਹਿੰਦੀ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਕਵਿਤਾ ਝਰੀਟ
ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਬੰਦੇ ਅਤੇ ਪਰਿੰਦੇ
ਨਵੀਂਆਂ ਰਾਹਾਂ ਲੱਭਣ ਲਈ ਕੋਈ
ਅੱਗੇ ਕਦਮ ਵਧਾਵੇ ਨਾ।

ਪਿਆਰ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਕਰਦੇ ਨੇ
ਪਰ ਜਿਸਮਾਂ ਤਾਂਈਂ ਤੱਕਦੇ
ਰੂਹ ਦੀ ਸਾਂਝ ਨਾ ਲੱਭਦਾ ਕੋਈ
ਰੂਹ ਦੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਪਾਵੇ ਨਾ।

ਸੱਧਰਾਂ ਵਾਲਾ ਸੂਰਜ ਲੁਕ ਗਿਆ
ਹੁਣ ਬੱਦਲਾਂ ਦੇ ਓਹਲੇ
ਬੱਦਲਾਂ ਨੂੰ ਉਡਾਵਣ ਵਾਲਾ
ਤੇਜ਼ ਬੁੱਲਾ ਕੋਈ ਆਵੇ ਨਾ।

ਨਾਲ ਲਗਨ ਦੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ
ਮੰਜ਼ਿਲ ਸਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ
'ਸ਼ਾਰਟਕੱਟ' ਅਪਣਾ ਕੇ ਕਿਸੇ
ਮੁਕਾਮ ਤੇ ਪੁੱਜਿਆ ਜਾਵੇ ਨਾ।

1

ਮਿੱਟੀ ਉੱਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਨਾਲ
'ਮਿੱਟੀ' ਲਿਖਣਾ ਸੌਖਾ ਹੁੰਦੈ
ਪਰ ਪਾਣੀ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਨਾਲ
ਪਾਣੀ ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇ ਨਾ।

ਗੱਲ ਸਿਆਣੇ ਸੱਚੀ ਕਹਿ ਗਏ
'ਅਮਨੇ' ਤੂੰ ਗੱਠ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈ
ਕੀ ਭਰਵਾਸਾ ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ ਕਿ
ਅਗਲਾ ਸਾਹ ਵੀ ਆਵੇ ਨਾ।

ਲਾਸ ਏਂਜਲਸ, ਅਮਰੀਕਾ
+18182130222

ਓਝੜ ਰਾਹਾਂ ਉੱਤੇ ਭਟਕਣ

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ
ਕਲਾ ਕੇਂਦਰ
ਸਾਉਥਾਲ ਯੂ ਕੇ
ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ
ਕੁਲਵੰਤ ਛਿੱਲੋਂ
ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ

ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ
ਸਰਗਰਮ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। 'ਵਕਤ
ਦਿਆਂ ਪੈਰਾਂ 'ਚ' ਆਪਣੇ ਪਲੇਠੇ
ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ
ਜਗਤ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਗਵਾ ਚੁੱਕੇ
ਹਨ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 'ਵਰਤਮਾਨ
ਦੇ ਆਰ ਪਾਰ' ਪੁਸਤਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ
ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਵੱਖ ਵੱਖ
ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ 79 ਕਵੀਆਂ
ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਪਾਦਿਤ
ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਕੇਂਦਰ
ਵੱਲੋਂ ਨਿਰੰਤਰ ਸਾਹਿਤਕ
ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ
ਹਨ। ਕੁਲਵੰਤ ਕੌਰ ਛਿੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ
ਸੈਂਟਰ ਸਾਉਥਾਲ ਦੇ ਦੇਸੀ ਰੇਡੀਓ
ਤੇ ਬੜੇ ਹੀ ਵਿਲੱਖਣ ਰੂਪ ਵਿਚ
ਰੇਡੀਓ ਪੇਸ਼ਕਾਰਾ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵੀ
ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਹਨ।

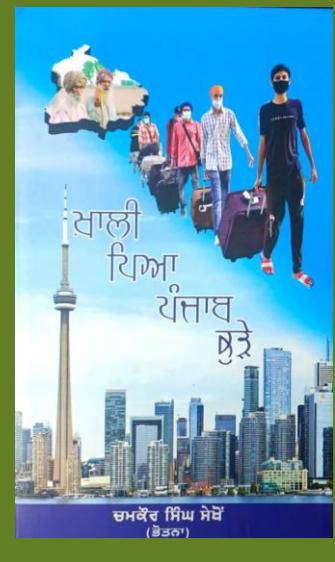
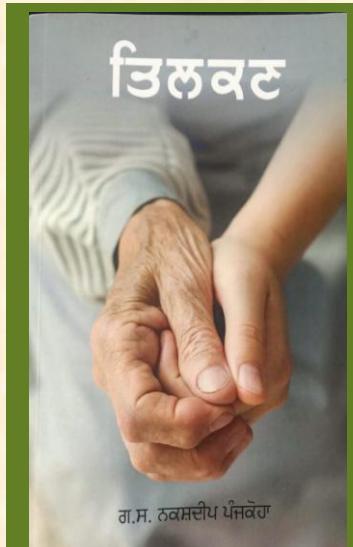
ਇਨਾਮ

(ਸ਼ਹੀਦ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਨਾਮ)

ਤੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ,
ਤੂੰ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੀਂ,
ਮੈਂ ਜਲਦੀ ਪਰਤ ਆਵਾਂਗਾ।
ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ,
ਆਪਣੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਨੂੰ ਹੰਢਾਂ ਸਕਾਂਗੇ।

ਹਰ ਅਰਮਾਨ ਇੱਕ ਕਿੱਕਲੀ ਹੋਵੇਗਾ,
ਹਰ ਦਿਨ ਰੰਗਲਾ ਜਸ਼ਨ।
ਤੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ...
ਤੂੰ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੀਂ।
ਮੈਂ ਜਲਦੀ ਪਰਤ ਆਵਾਂਗਾ।
ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੀ ਸੋਂਹ,
ਮੈਂ ਖੁਸ਼ ਸਾਂ
ਤੇਰੇ ਬੋਲਾਂ ਨੂੰ ਪੁਗਾਉਣ ਲਈ।
ਜਦੋਂ ਕਦੇ,
ਕਿਤੇ ਵੀ ਰੰਗਲਾ ਜਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ,
ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੋਹਲੇ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ
ਆਜ਼ਾਦੀ ਜੋ ਸਦੀਆਂ ਦੇ ਕੌੜੇ ਬੋਲ ਦਾ,
ਇਤਿਹਾਸ ਹੁੰਦੀ ।।
ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਇੱਕ ਪੰਨਾ
ਅਣਗਿਣਤ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਾ ਮੁਹਤਾਜ਼।
ਤਦ ਪੱਧੂ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ
“ਮਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀ
ਸੋਹਣੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ”
ਵਿੱਕੀ ਰੋਂਦੀ ਹੈ।
ਆਪਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿਹਾੜੇ
ਬਨੇਰਿਆਂ ਤੇ ਦੀਵੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਧਰਦੇ?
ਜੀਵਨ ਦੇ ਘੁੱਪ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ
ਮੈਂ ਤੇਲ ਕਿੱਥੋਂ ਪਾਵਾਂ
ਉਹ ਨਾਦਾਨ ਕਿਵੇਂ ਸਮਝੇ?
ਮੈਂ ਉਸ ਮਸ਼ਿਨ ਵੱਲ ਤੱਕਦੀ ਹਾਂ
ਜਿਸ ਵਿਚ ਰੰਗਲਾ ਜਸ਼ਨ ਵੀ ਹੁੰਦਾ
ਤੇ ਅਜ਼ਾਦ ਸੋਚਾਂ ਵੀ ।
ਉਸ ਪਲ ਨੂੰ ਅਰਮਾਨਾਂ ਦੀ ਸਿਸਕੀ
ਕਹਾਂ?ਜਾਂ ਫਿਰ ਤੇਰੇ ਜਲਦੀ ਪਰਤ
ਆਉਣ ਦਾ ਲਾਰਾ।

ਇੱਕ ਸ਼ਹੀਦ ਸਿਪਾਹੀ ਦੀ ਪਤਨੀ
 ਦਿਓ ਕੱਦ ਪਹਾੜ ਜਿੱਡੀ।
 ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਕੌੜੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਨਿਗਲ
 ਖੁਸ਼ਕ ਹੋਠਾਂ ਤੇ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਲਿਆ।
 ਨਿਰਜਿੰਦ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ
 ਮਸ਼ੀਨ ਫੜੀ ਸੀ।
 ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਸ਼ਾਮ
 ਉਸੇ ਮਸ਼ੀਨ ਨੂੰ ਚਲਾਉਂਦਿਆਂ
 ਤੇਰੇ ਇਹਨਾਂ ਦੋ ਮਾਸੂਮ ਫੁੱਲਾਂ ਨੂੰ
 ਤੇਰੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਸੰਗ ਤੋਰਨ ਲਈ
 ਆਪਾਂ ਵੀਟਦੀ ਹੋਈ, ਸੋਚਦੀ ਹਨ
 ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਖੜਦੀ ਹੈ।
 ਖਾਲੀ, ਆਟੇ ਵਾਲੇ ਪੀਪੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼
 ਮਕਾਨ ਮਾਲਕ ਦੀ ਕਿਰਾਏ ਲਈ
 ਦਿੱਤੀ ਧਮਕੀ।
 ਪੱਧੂ ਦੀ ਪਾਟੀ ਸਕੂਲ ਵਰਦੀ।
 ਵਿੱਕੀ ਦੀ ਸਕੂਲ ਫੀਸ ਲਈ
 ਵਿਲਕਣੀ।
 ਗੁਆਂਢੀ ਰੇਡੀਓ ਤੇ
 ਅਜਿਹੇ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਨੇਤਾ ਦਾ ਭਾਸ਼ਨ
 ਟਖੂਸੀਆਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ
 ਦੇਸ਼ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਦਾਅਵਾ
 ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਚਿੜਾ ਰਿਹਾ
 ਹੁੰਦਾ।
 ਮੈਂ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਵੀ
 ਤੇਰੇ, ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਸੁਧਨੇ ਨੂੰ
 ਮਰਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੀ।
 ਇੱਕੋ ਧਰਵਾਸ ਤੇ
 “ਤੂੰ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੀਂ
 ਮੈਂ ਜਲਦੀ ਪਰਤ ਆਵਾਂਗਾ”

ਲੰਡਨ, ਯੂ. ਕੇ.
 00447870358186

ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ ਗੈਡੂ
2008 ਤੋਂ ਗਰੀਸ
ਵਿਖੇ ਅਧਿਆਪਨ
ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ
ਨਿਭਾਅ ਰਹੇ ਹਨ।
ਜਾਪਾਨੀ ਕਾਵਿ

ਵਿਧਾ ਤਾਂਕਿਆਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਇਹਨਾਂ
ਦਾ ਇਕ ਸਾਂਝਾ ਕਾਵਿ ਸੰਗਿਹੁ 'ਇਕੋ
ਰਾਹ ਦੇ ਪਾਂਧੀ' ਅਤੇ ਮੌਲਿਕ ਕਾਵਿ
ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਅਰਜ਼ੋਈ' ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ
ਹਨ। ਜਾਪਾਨੀ ਕਾਵਿ ਵਿਧਾ ਸੇਵਕੇ 'ਤੇ
ਆਧਾਰਿਤ ਕਿਤਾਬ ਵੀ 'ਬੂੰਦ ਬੂੰਦ
ਸਮੁੰਦਰ' ਵੀ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਰੂ-ਬ-ਰੂ ਕਰ
ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ
ਸਾਂਝਾ ਕਾਵਿ ਸੰਗਹਿ 'ਸਿਆੜ ਦਾ
ਪਤੱਣ' ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।

ਅਲੋਕਿਕ ਬਾਤ

ਪਰਤੀ ਦਾ ਸੂਰਜ ਦੁਆਲੇ
ਸਹਿਜ ਮਤੇ ਨਾਲ
ਚੱਕਰ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦੇ ਸਾਰ ਈ
ਸਭ ਪੰਛੀ ਆਪਣੇ ਆਲੁਛਿਆਂ ਨੂੰ
ਸਹਿਜ ਈ ਚਾਲੇ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਨੇ
ਤੇ ਮਲਾਹ ਆਪਣੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤੀਆਂ
ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕੰਢਿਆਂ ਨਾਲ
ਵੀ ਸਹਿਜ ਹੀ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੰਦੇ ਐ,
ਹਰ ਥੱਕਿਆ ਰਾਹੀਂ ਪਾਂਧੀ
ਰਾਤ ਕੱਟਣ ਲਈ
ਕੋਈ ਰੈਣ ਬਸੇਰਾ
ਲੱਭਣ ਲਗਦੈ,
ਹਰ ਜਾਨਵਰ

ਆਪਣੇ ਘੋਗਰੇ ਅੰਦਰ
ਜਾ ਕੇ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਦੀ
ਤਿਆਰੀ ਵਿਚ ਤੇ
ਸਾਰੀ ਕਾਇਨਾਤ
ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਸੁਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾ
ਸੋਹਣੀ ਤੇ ਮਨਮੋਹਣੀ
ਪਵਨ ਰੂਪੀ ਲੋਰੀ ਗਾ ਕੇ
ਆਪ ਵੀ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ
ਲਗਾਤਾਰ ਫਰਜ਼
ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ,
ਪਰਤੀ ਨੂੰ ਲਤਾੜਨ ਵਾਲੇ ਪੈਰ
ਟਿਕਾਓ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਤੇ
ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਸ਼ਰਮਾਉਂਦੇ ਜੁਗਨੂੰ ਤੇ
ਹੋਰ ਜੀਵ ਜੰਤੂ ਆਪਣੀ-ਆਪਣੀ
ਰੌਣਕ ਲਾਉਂਦੇ ਤੇ
ਹੁਕਮ ਵਜਾਉਂਦੇ,
ਰਾਤ ਨੂੰ ਅਠਖੇਲੀਆਂ
ਕਰਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ

ਇਹ ਸਭ ਮਨ-ਮਸਤਕ
ਵਿਚ ਉੱਤਰ
ਆਨੰਦ ਦਿੰਦਾ ਤੇ
ਮੇਰਾ ਮਨੂਆ ਪਿਆ
ਅਲਾਪਦਾ
ਇਹ ਅਲੋਕਿਕ
ਬਾਤ
ਘੁੱਗੀ ਦਾ ਆਵਾਜ਼ਾ ਘੁੱਗੁਘੂ
'ਵਾਹ ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤ ਤੇ ਵਾਹ ਓ ਕਾਦਰ
ਤੂੰ '

ਗਰੀਸ

+306907644282

ਦਲਜਿੰਦਰ ਰਹਿਲ
ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ
ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ
ਨਿਵੇਕਲਾ ਨਾਂ ਹੈ
ਜੋ ਇਟਲੀ ਦੇ
ਸ਼ਹਿਰ ਮਿਲਾਨ
ਵੱਸਦਾ ਹੈ। ਦਲਜਿੰਦਰ ਰਹਿਲ
ਯੂਰੋਪੀਅਨ ਚੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ
ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ
ਲੇਖਕਾਂ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਥਾਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।
2016 'ਚ ਅਪਣੇ ਪਲੇਟ ਕਾਵਿ
ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਢਾਲ' ਰਾਹੀਂ
ਉਸਨੇ ਸਾਹਿਤਕ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼
ਕੀਤਾ। ਸਾਹਿਤ ਸੁਰ ਸੰਗਮ ਸਭਾ
ਇਟਲੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਲਾਹਕਾਰ ਵਜੋਂ
ਵੀ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹੈ

ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਢਾਲ

ਮੇਰਾ ਮੈਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਰਹਿਣਾ,
ਜਾਣਦਿਆਂ ਵੀ ਸੱਭ ਕੁੱਝ ਸਹਿਣਾ।

ਚੁੱਪ ਤੋਂ ਵੀ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਜਾਣਾ ,
ਪੱਥਰ ਹੋਣਾ, ਫਿਰ ਖੁਰ ਜਾਣਾ ।

ਖਤਮ ਕਦੇ ਉਹ ਰਾਤ ਨਾ ਹੁੰਦੀ,
ਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਦਾਤ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ।

ਸੁਰ ਨਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਲ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ,
ਅੱਜ ਵਾਲੀ ਇਹ ਚਾਲ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ।

ਜਿੰਦਗੀ ਦੀ ਜੰਗ ਹਾਰ ਜਾਣਾ ਸੀ,
ਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਢਾਲ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ।

ਹੁਹ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਿਸ ਪੀਣਾ ਸੀ,
ਸਾਹਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਕਿਸ ਜੀਣਾ ਸੀ ।

ਕਿਸਨੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਤੇ ਲਿਖਣਾ ਸੀ,
ਨੂਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਦ ਦਿਸਣਾ ਸੀ ।

ਵਿੱਚ ਘੁਲਾੜੀ ਪਿੜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ,
ਕੋਹਲੂ ਵਾਂਗੂ ਗਿੜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ।

ਜ਼ਹਿਰ ਵਾਂਗ ਜੋ ਅੱਜ ਵੀ ਡੱਸਦੀ,
ਜੇ ਉਸ ਕੱਢੀ ਗਾਲ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ।

ਜਿੰਦਗੀ ਦੀ ਜੰਗ ਕਿਸ ਜਿੱਤਣੀ ਸੀ,
ਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਢਾਲ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ।

ਪਿਆਸ

ਯੁਗਾਂ ਯੁਗਾਂ ਤੋਂ ਬੁੱਝੀ ਅਜੇ ਨਾ ਦਰਿਆਵਾਂ
ਦੀ ਪਿਆਸ।

ਤਾਹੀਓਂ ਪੈਰੀਂ ਸਫਰ ਅਸਾਂ ਦੇ,
ਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸ।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਦਰਿਆ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ,
ਸਾਗਰ ਦੇ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ।
ਪਰਤਣਗੇ ਫਿਰ ਸਾਵਣ ਬਣ ਕੇ,
ਧਰਤ ਨੂੰ ਰਹਿੰਦੀ ਆਸ।

ਇੱਕੋ ਛੱਡ ਦੇ ਥੱਲੇ ਰਹਿ ਕੇ,
ਧਰਤ ਅਕਾਸ਼ ਦੀ ਦੂਰੀ,
ਦਿਲ ਨਾਲ ਜੇਕਰ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ, ਕਦ
ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਪਾਸ।

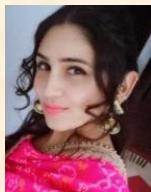
ਜੀਅ ਕੇ ਮਰਨਾ, ਮਰ ਕੇ ਜੀਣਾ,
ਜੀਣਾ ਅਸਲ ਹੈ ਯਾਰੋ,
ਢੋਂਦਾ ਰਹਿੰਦੈ ਉਂਝ ਹਰ ਕੋਈ
ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਲਾਸ਼।

ਡਰ ਹੈ ਕਿਧਰੇ ਖੋ ਨਾ ਜਾਏ,
ਸਾਥੋਂ ਉੜਾ ਐੜਾ,
ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਹੈ ਰਾਖਾ ਇਸਦਾ,
ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਵਿਸ਼ਵਾਸ।

ਇਟਲੀ

00393272244388

dal.rahel@gmail.com

ਪਿੰਡ ਹਸਨਪੁਰ (ਲੁਧਿਆਣਾ) ਦੀ ਜੰਮਪਲ ਤੇ ਹੁਣ ਜਰਮਨੀ ਵਸਦੀ ਨੀਲੂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕਿੱਸਿਆਂ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਨਾਇਕਾ ਵੱਸੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਗੀਤ ਜਾਂ ਕਵਿਤਾ ਤਰੰਨਮ ਵਿਚ ਸੁਣਾਉਣਾ ਨੀਲੂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਵਿਤਾ ਦੀਆਂ ਤਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸਿੱਦਤ ਨਾਲ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ ਨੀਲੂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਪਲੇਠੀ ਕਾਵਿ ਪੁਸਤਕ 'ਬੈਰਾਗ' ਰਾਹਿੰਦ ਦਸਤਕ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਗਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਪਰਛਾਵਿਆਂ ਦੀ ਡਾਰ' ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਹੈ

1

ਦੀਦਿਆਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਤੇਰੀ ਦੀਦ ਦੀ ਵੇ ਲੱਗੀ
ਦੀਦ ਦੇਣੀ ਦੱਸ ਚੰਨਾ ਕਿਹੜੇ ਭਾਅ
ਪਾ ਕੇ ਤੇਰੇ ਸਾਹਾਂ ਵਾਲੀ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੀ
ਬਾਤ
ਸੂਲੀ ਟੰਗਦੀ ਮਲੂਕੇ ਸਾਡੇ ਸਾਹ
ਪੱਟ ਕੇ ਤੂੰ ਲੈ ਜਾ ਸਾਡੇ ਵਿਹੜੇ 'ਚੋਂ
ਸੁਗੰਧੀ

ਹੁਣ ਜਗੀ ਨਹੀਓਂ ਜਾਂਦੀ ਆਖਾਂ ਤਾਂ
ਸੁੱਚੜੀ ਛਮਕ ਤੇਰੇ ਸਾਹਾਂ ਦੀ ਵੇ ਚੰਨਾਂ
ਸਾਡੇ ਨਰਮ ਸਾਹਾਂ ਦੇ ਤਨ ਸੇਕਦੀ
ਕਦੇ ਮੱਥਾ ਚੁੰਮੇ ਬਣ ਚੁੰਮਣਾਂ ਦੀ ਡਾਰ
ਕਦੇ ਜਮਾਂ ਹੋ ਜੇ ਸੰਗ ਸਾਡੀ ਮੇਚ ਦੀ
ਜੇ ਤੂੰ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾਵੇਂ ਜਿਊਣ ਜੋਗੇ
ਹੋਈਏ

ਦੂਰ ਜਾਵੇਂ ਸਾਡੀ ਨਿਕਲੇ ਵੇ ਧਾਰ
ਪੱਟ ਕੇ ਤੂੰ ਲੈ ਜਾ ਸਾਡੇ ਵਿਹੜੇ 'ਚੋਂ
ਸੁਗੰਧੀ

ਹੁਣ ਜਗੀ ਨਹੀਓਂ ਜਾਂਦੀ ਆਖਾਂ ਤਾਂ

ਇਸ਼ਕ ਤੇਰੇ ਦਾ ਬੂਟਾ ਚਿੱਤ ਵਿਚ
ਲਾਇਆ

ਚਾਂਦੀ ਤਲੀ 'ਤੇ ਧਰੋਂਦੀ ਇਹਦੇ ਨਿੱਤ
ਮੈਂ

ਤੱਕਣੀ ਦੀ ਧੂਫ ਵੀ ਧੁਖਾਵਾਂ ਇਹਨੂੰ
ਰੋਜ਼

ਲੋਰੀ ਚੱਕ ਚੱਕ ਗੋਦੀ ਦੇਵਾਂ ਨਿੱਤ ਮੈਂ
ਅਲਸੀ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਜਿਹੇ ਨੀਲੇ ਨੀਲੇ ਨੈਣ
ਚੱਤੇ ਪਹਿਰ ਤੇਰੇ ਤੱਕਦੇ ਨੇ ਰਾਹ
ਪੱਟ ਕੇ ਤੂੰ ਲੈ ਜਾ ਸਾਡੇ ਵਿਹੜੇ 'ਚੋਂ
ਸੁਗੰਧੀ

ਹੁਣ ਜਗੀ ਨਹੀਓਂ ਜਾਂਦੀ ਆਖਾਂ ਤਾਂ

ਇਸ਼ਕ ਤੇਰਾ ਵੇ ਛੇਤੀ ਹੋਵੇ ਸਾਡਾ ਹਾਣੀ
ਬੈਠ ਝੱਲੇ ਕੋਲ ਹੁੰਗਾਰਾਂ ਹਾਂ ਭਰਦੀ
ਨਾਲੇ ਇਹਦੇ ਤਨ ਰੋਜ਼ ਮਖਣੀ ਝਸੰਦੀ

ਨਾਲ ਸੂਲਾਂ ਜਿਹੀਆਂ ਅੜੀਆਂ ਵੀ
ਜਰਦੀ
ਸਾਰੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਇਹ ਅੱਖ ਨਹੀਓਂ
ਲਾਉਂਦਾ
ਪੀੜ੍ਹਾ ਹਿੱਕ ਦਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਚਾਹੇ ਡਾਹ
ਪੱਟ ਕੇ ਤੂੰ ਲੈ ਜਾ ਸਾਡੇ ਵਿਹੜੇ 'ਚੋਂ
ਸੁਗੰਧੀ
ਹੁਣ ਜਰੀ ਨਹੀਓਂ ਜਾਂਦੀ ਆਖਾਂ ਤਾਂ

ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਆਉਣ ਦੀ ਤਾਰੀਕ ਕੋਈ
ਦੱਸ
ਰੁੱਸੇ ਬੈਠੇ ਸਭ ਹਾਰ ਤੇ ਸਿੰਗਾਰ ਵੇ
ਇਸ ਪਾਸੇ ਤੱਤੜੀ ਦਾ ਚਿੱਤ ਨਾ ਵੇ
ਲੱਗੇ
ਮੈਨੂੰ ਲੈ ਜਾ ਤੂੰ ਝਨਾਂਅ ਦੇ ਉਸ ਪਾਰ ਵੇ
ਕਾਹਨੂੰ ਦੱਸ ਪਿਆਰ ਦੇ ਝਮੇਲਿਆਂ 'ਚ
ਪਾਇਆ
ਜਿੰਦ ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਚੱਲੀ ਕੁਮਲਾ
ਪੱਟ ਕੇ ਤੂੰ ਲੈ ਜਾ ਸਾਡੇ ਵਿਹੜੇ 'ਚੋਂ
ਸੁਗੰਧੀ
ਹੁਣ ਜਰੀ ਨਹੀਓਂ ਜਾਂਦੀ ਆਖਾਂ ਤਾਂ

2

ਰਾਂਝਣਾ ਤੇਰੇ ਇਸ਼ਕੜੇ ਦੀ ਲੋਰ ਨੇ
ਸੌ ਪਤਾਸੇ ਦਿਲ ਦੀ ਦੇਹਲੀ ਭੋਰ ਤੇ
ਜੀਕਣ ਤੱਕ ਘਣਘੋਰ ਬਚਲ ਲੋਰਿਆ
ਗੇੜੇ ਸਰੂਰਾਂ ਵਿਚ ਪਾ ਪੈਲਾਂ ਮੇਰ ਦੇ

ਜੀਕਣ ਅੜਿਆ ਚੰਦਨਾਂ ਦੀ ਛਾਂ ਬਲੋਂ
ਨਾਗ ਦੇ ਪਾ ਕੇ ਵਲੇਵੇ ਖੇਡਦੇ
ਜੀਕਣ ਸਾਡੀ ਕਾਲੀ ਚੁੰਨੀ ਨੂੰ ਵੇ ਚੰਨ

ਰਿਸ਼ਮਾਂ ਦਾ ਧਾਗਾ ਸੂਈ ਪਾ ਕੇ ਲੇਤ੍ਹਦੇ
ਜੀਕਣ ਵੇ ਕੋਈ ਹੇਡੂਆਂ ਦੀ ਵੇਲ ਨੂੰ
ਦੇ ਕੇ ਬੋਸੇ ਹਾਸਿਆਂ ਦੇ ਖੋਰ ਦੇ
ਜੀਕਣ ਤਲੀ ਸਾਡੀ 'ਤੇ ਮਹਿਕਾਂ ਬੀਜ
ਕੇ
ਪੱਟ ਕੋਈ ਕਿਸਮਤ 'ਚੋਂ ਉੱਗੀ ਥੋਰ
ਦੇ

ਜੀਕਣ ਤੱਕ ਕੇ ਤੂੰਤੀਆਂ ਦੇ ਹੁਸਨ ਨੂੰ
ਤੂਤ ਦੇ ਪੱਤੇ ਉਹਨਾਂ 'ਤੇ ਲੋਰ ਦੇ
ਜੀਕਣ ਧੁੱਪਾਂ ਗੋਰੀਆਂ ਦਾ ਕਰ ਸਫਰ
ਅਰਗ ਚੰਨ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਇੱਕ ਚਕੋਰ ਦੇ
ਜੀਕਣ ਉਡੀਕਾਂ ਕਰ ਕੇ ਥੱਕੀ ਨਜ਼ਰ ਨੂੰ
ਕੋਈ ਦੀਦ ਦੇ ਰਖ ਕੇ ਫਰੇ ਟਕੋਰ ਦੇ
ਜੀਕਣ ਨਿਸਤੋਂ ਜਖਮੀਂ ਸਾਹਾਂ ਦਾ ਵੇ
ਸਿਰ
ਕੋਈ ਪਿਆਰ ਨਾ' ਫਿਰ ਤੋਂ ਪਲੋਸੇ ਤੋਰ
ਦੇ

ਜੀਕਣ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਤਿੜਕ ਚੁੱਕੇ ਖਾਬ ਨੂੰ
ਕੋਈ ਫੂਕ ਕੇ ਮੰਤਰ ਦੁਬਾਰਾ ਜੋੜ ਦੇ
ਜੀਕਣ ਵੇ ਕੋਈ ਮਨ ਦੇ ਅੰਬਰੋਂ
ਲੁੱਟਿਆ ਚੰਨ
ਮਹਿਬੂਬ ਦੀ ਸੂਰਤ 'ਚ ਸਾਨੂੰ ਮੋੜ ਦੇ

ਰਾਂਝਣਾ ਤੇਰੇ ਇਸ਼ਕੜੇ ਦੀ ਲੋਰ ਨੇ
ਸੌ ਪਤਾਸੇ ਦਿਲ ਦੀ ਦੇਹਲੀ ਭੋਰ ਤੇ
ਜੀਕਣ ਤੱਕ ਘਣਘੋਰ ਬਚਲ ਲੋਰਿਆ
ਗੇੜੇ ਸਰੂਰਾਂ ਵਿਚ ਪਾ ਪੈਲਾਂ ਮੇਰ ਦੇ

ਜਰਮਨੀ
+4915205434798

ਗਾਇਕ ਅਤੇ
ਸਾਰੰਗੀ
ਵਾਦਕ
ਚਮਕੌਰ ਸਿੰਘ
ਸੇਖੋਂ ਦਾ

ਜਨਮ 1946 ਨੂੰ ਬਰਨਾਲਾ
ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। 1988
ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੈਨੇਡਾ ਲਈ
ਪਰਵਾਸ ਪਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ
ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ‘ਵਾਰਾਂ ਗੁਰ
ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ’, ‘ਸੂਰਮੇ
ਡਾਕੂ’, ‘ਸੰਘਰਸ਼ੀ ਯੋਧੇ’
ਚਰਚਿਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਹਨ।

ਨਵਿਆਂ ਦੇ ਸੰਗ

ਟੇਕ: ਡੱਡ ਪੁਰਾਣੇ ਨਵਿਆਂ ਦੇ ਸੰਗ
ਚੁੜਨੇ ਨੂੰ
ਇੰਡੀਆ ਜਾ ਕੇ ਚਿੱਤ ਨੂੰ ਕਰਦਾ
ਮੁੜਨੇ ਨੂੰ

1. ਵਿਚ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਜਾਣਾ ਆਉਣਾ
ਪੈਂਦਾ ਏ
ਬੰਦ ਪਏ ਘਰ ਨੂੰ ਝਾੜ ਪੂੰਝ ਕੇ
ਬਹਿੰਦਾ ਏ
ਚਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸਜਾਉਂਦੇ, ਅਪਣੇ
ਘੁਰਨੇ ਨੂੰ
ਆਪਣੇ ਦੇਸੋਂ ਚਿੱਤ ਨੂੰ ਕਰਦਾ
ਮੁੜਨੇ ਨੂੰ

2. ਯਾਦ ਵਤਨ ਦੀ ਭੁੱਲਦੀ ਨਹੀਂ
ਭੁਲਾਈ ਵੀ
ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢੋਂ ਮਿਲਨੀ
ਚਾਚੀ ਤਾਈ ਦੀ
ਦਿਲ ਦਾ ਬੋਝਾ ਨਹੀਉਂ ਭਰਦਾ
ਮੁੜਨੇ ਨੂੰ
ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ 'ਚ ਚਿੱਤ ਨੂੰ ਕਰਦਾ
ਮੁੜਨੇ ਨੂੰ

3. ਇਕੱਠੇ ਬਹਿ ਜਦ ਛੇੜਨ ਪਿਆਰ
ਕਹਾਈ ਨੂੰ
ਪਾ ਗਲਵੱਕੜੀਆਂ ਮਿਲਦੇ
ਹਾਣੀ ਹਾਣੀ ਨੂੰ
ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਸੁਣ ਮਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ
ਤੁਰਨੇ ਨੂੰ
ਇੰਡੀਆ ਜਾ ਕੇ ਚਿੱਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ
ਮੁੜਨੇ ਨੂੰ

4. ਨਾ ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਹੈ ਸੌਣ ਦਾ ਨਾ ਹੀ
ਉਠਣੇ ਦਾ
ਵੱਜਦਾ ਨਹੀਂ ਅਲਾਰਮ ਕੰਮ 'ਤੇ
ਜੁੱਟਣੇ ਦਾ
(ਜਿਉਂ) ਵਿਚ ਫਰੀਜ਼ਰ ਬਰਫ ਤਿਆਰ
ਨੂੰ ਖੁਰਨੇ ਨੂੰ
ਦੇਸੋਂ ਜਾ ਕੇ ਚਿੱਤ ਨੂੰ ਕਰਦਾ
ਮੁੜਨੇ ਨੂੰ

5. ਸ਼ੁਗਲ ਮੇਲੇ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਜੇਕਰ
ਰੜਕ ਪਵੇ

ਛੇ ਵਜਦੇ ਦੇ ਨਾਲ ਗਲਾਸੀ ਖੜਕ ਪਵੇ
ਕੋਈ ਐਹੋ ਜੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਦਾਰੂ ਬੁੜਨੇ ਨੂੰ

6. ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਬਣਾਉਂਦਾ
'ਸੇਖੋ' ਥੱਕ ਗਿਆ ਹੈ
ਵਿਚ ਕੈਨੇਡਾ ਕੰਮ ਕਰ ਕਰ ਕੇ
ਅੱਕ ਗਿਆ ਹੈ
ਕਿੰਜ ਸਮਝਾਈਏ ਮਨ ਵਿਚ ਫੁਰਦੇ
ਫੁਰਨੇ ਨੂੰ
ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ 'ਚੋਂ ਚਿੱਤ ਨੂੰ ਕਰਦਾ
ਮੁੜਨੇ ਨੂੰ

ਦੇ ਜੰਵਾਂ ਚੜ੍ਹੀਆਂ

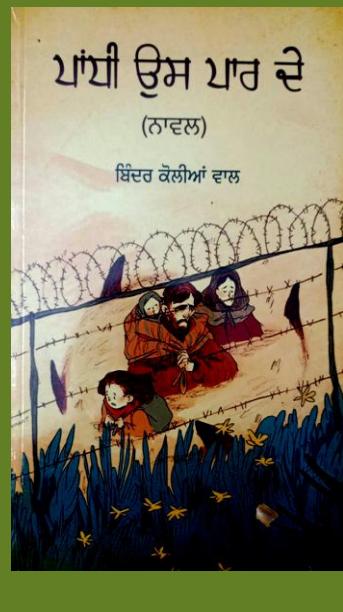
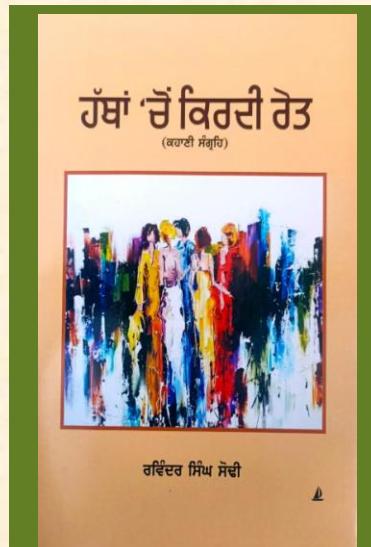
ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰਿਉਂ ਦੋ ਜੰਵਾਂ,
ਚੜ੍ਹੀਆਂ ਸਿੱਧਾ ਚਮਕੌਰ ਸਰਹੰਦ ਵਲੋ

ਗੰਧੂ ਬਣ ਵਿਚੇਲਾ ਸੀ ਲੈ ਤੁਰਿਆ
ਠੰਡੀ ਰਾਤ ਮੁਕਾਂਵਦੇ ਪੰਧ ਚੱਲੋ

ਦੇਖ ਖੁਰਜੀਆਂ ਧਨ ਦੀਆਂ ਡੋਲ ਗਿਆ
ਬਾਣੇ ਮਾਤਾ ਤੇ ਛੋਟੇ ਫਰਜ਼ੀਦ ਚੱਲੋ

'ਸੇਖੋ' ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਮਹਿਲ ਉਸਾਰਨੇ
ਲਈ
ਢਾਹੁਣ ਜੁਲਮ ਤੇ ਜਬਰ ਦੀ ਕੰਧ ਚੱਲੋ

ਸਰੀ, ਕੈਨੇਡਾ
+17782412106
sekhoncs@yahoo.com

ਪ੍ਰੋ: ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਉਮਰ 70 ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਮੁਹਾਲੀ ਵਿਖੇ ਸੇਵਾ ਮੁਕਤ ਜਿੰਦਗੀ ਬਸਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ 1974 ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਐਮ. ਏ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਲੜਕੇ ਸੁਮਿਤ ਨੇ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਮੋਹਾਲੀ ਦੀ ਇੱਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸੰਸਥਾ ਤੋਂ ਬੀ. ਟੈਕ. ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਸੁਮਿਤ ਦੇ ਸੰਸਥਾਨ ਵਿਚ ਕਾਨਵੋਕੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਇਨਾਮ ਵੰਡ ਸਮਾਰੋਹ ਸਨ। ਉਹ ਤਿੰਨ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਇਨਾਮ ਘਰ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਦੋ ਮਜ਼ਮੂਨਾਂ ਵਿਚ ਫਸਟ ਆਇਆ ਸੀ ਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਨੰਬਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹ ਅੱਵਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰਿਵਾਰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮਠਿਆਈਆਂ ਨੂੰ ਭੋਗ ਲਗਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਿਉ ਪੁੱਤਰ ਆਪਣਾ ਅਤੀਤ ਫੌਲ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਸੁਮਿਤ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੁੱਝ ਸਵਾਲ ਉਬਾਲ ਖਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਇਹ ਸਵਾਲ ਅਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

“ਡੈਡੀ, ਤੁਸੀਂ ਬੀ. ਏ. ਕਦੋਂ ਕੀਤੀ ਸੀ?”

“ਬੇਟੇ, ਤੇਰਾ ਮਤਲਬ ਕਿਸ ਸਾਲ?”

“ਜੀ ਹਾਂ।” “1972 ਵਿਚ।”

“ਤੁਹਾਡੇ ਇਨਾਮ ਕਿੱਥੇ ਹਨ ? ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਘਰ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਸੁਣਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਅੱਵਲ ਨੰਬਰ ਲਿਆ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਬੜਾ ਰੋਅਬ ਪਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਮਿਹਨਤੀ ਤੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੁੰਦੇ ਸੀ।”

“ਪੁੱਤਰ, ਕੀ ਤੂੰ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਗੱਪਾਂ ਮਾਰਦਾ ਸੀ? ਬੱਚੇ, ਹੋਸ਼ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਿਆ ਕਰ।”

“ਡੈਡ, ਮੈਂ ਛੋਟੇ ਹੁੰਦੇ ਤੋਂ ਘਰ ਵਿਚ ਕਦੀ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਜਿੱਤਿਆ ਹੋਇਆ ਕੋਈ ਵੀ ਇਨਾਮ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ। ਨਾ ਕੋਈ ਪੁਸਤਕ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਯਾਦ ਚਿੰਨ੍ਹ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡੀ ਵਿਲੱਖਣ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਸਕੇ। ਤੁਸੀਂ ਛਾਤੀ ਠੋਕ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੁੰਦੇ ਸੀ। ਆਹ ਦੇਖ ਲਓ, ਮੇਰੇ ਇਨਾਮ ਵੀ ਤੇ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੱਤਰ ਵੀ। ਮੇਰੇ ਇਹ ਇਨਾਮ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਘਰ ਵਿਚ ਸਿੰਗਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਏ ਰਹਿਣਗੇ। ਤੁਸੀਂ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰੋ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਨਾਮ ਤੋਂ ਉਤਸ਼ਾਹ ਲਏ ਬਗੈਰ ਅੱਜ ਸਮੁੱਚੇ ਅੰਕਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅੰਕ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਾਬਦਾਂ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਅੰਗੀਠੀ ਪੋਸ਼ ਉੱਤੇ ਕਈ ਕਈ ਇਨਾਮ ਤੇ ਯਾਦ ਚਿੰਨ੍ਹ ਪਏ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਲਏ ਇਨਾਮ ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸੋਚਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਬਧ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪੜਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ,

ਉੱਚੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੇ ਵਿਲੱਖਣ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਘਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਨਜ਼ਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆ ਰਹੀ। ਮੇਰੇ ਕਈ ਦੋਸਤਾਂ ਦੇ ਬਾਪ ਉੱਤਮ ਦਰਜੇ ਦੇ ਖਿਲਾੜੀ ਸਨ, ਇਕ ਦਾ ਬਾਪ ਸਿਰੇ ਦਾ ਕਬੱਡੀ ਦਾ ਖਿਡਾਰੀ ਸੀ, ਇਕ ਦਾ ਬਾਪ ਡਾਕਟਰ ਰਿਹਾ ਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਇਨਾਮਾਂ ਤੇ ਯਾਦ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਪਏ ਹਨ। ਇਹ ਇਨਾਮ ਮੇਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਬਣਾਉਣ ਤੇ ਸੰਵਾਰਨ ਵਿਚ ਬੜਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਘਰ ਵਿਚ ਇੱਕ ਵੀ ਐਸੀ ਚੀਜ਼ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਜਿਹੜੀ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਚਤਮ ਅਕਾਦਮਿਕ ਕੈਰੀਅਰ ਦੀ ਸ਼ਾਹਦੀ ਭਰਦੀ ਹੋਵੇ।“

“ਕੀ ਤੇਰਾ ਲੈਕਚਰ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ, ਵੱਡਿਆ ਪੜਾਕੂਆ?”

“ਹਾਂ, ਮੈਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ। ਤੁਹਾਡੀ ਆਕਾਰ ਭੰਨਣੀ ਸੀ ਉਹ ਮੈਂ ਭੰਨ ਦਿੱਤੀ। ਫੇਰੇ ਰੋਅਬਸ ਨੂੰ ਹਲੂਣਾ ਦੇਣਾ ਸੀ, ਉਹ ਮੈਂ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਡਾ ਐਵੇਂ ਨੱਕ 'ਚ ਦਸ ਕਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹੋ। ਆਪ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਵੇਂ ਡਿੱਗਦੇ ਢਹਿੰਦੇ ਐਮ. ਏ ਕੀਤੀ ਹੋਓ। ਮੇਰਾ ਇਕ ਜਮਾਤੀ ਹੈ। ਉਹਦੇ ਪਿਛ ਨੇ ਦੋ ਵਾਰ ਐਮ. ਏ ਸੁਧਾਰੀ ਸੀ। ਦੋ ਸਾਲ ਵੱਧ ਲਗਾਏ ਸਨ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ ਸੈਕੰਡ ਡਵੀਜਨ ਲਈ ਸੀ। ਚਾਰ ਸਾਲ ਵਿਚ $50\times$ । ਅੱਜ ਕੱਲ ਦੇ ਮਾਪੇ ਐਵੇਂ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਰੋਅਬਸ ਪਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ, ਆਪਣੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਥੱਲੇ ਸੋਟਾ ਫੇਰਦੇ ਨਹੀਂ।“

“ਨਾਲੇ ਕਹਿਦਾ ਏਂ, ਤੇਰਾ ਲੈਕਚਰ ਮੁੱਕ ਗਿਆ। ਨਾਲੇ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦਾ ਏਂ ਸੈਂ ਬੋਲਾਂ ਹੁਣ?”
“ਬੋਲੋ।”

“ਸੁਣ ਫੇਰ! ਬੀ. ਏ. ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਸਮੁੱਚੇ ਨੰਬਰ ਲੈਣ 'ਚ ਵੀ ਤੇ ਵਿਸ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ ਅੱਵਲ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਹੀ ਦੱਸੇਂਦਾ ਹਾਂ।“
“ਓ. ਕੇ, ਡੈਡ।“

“ਸਾਡੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਮਾਡਲ ਸਕੂਲ ਤੇ ਨਿੱਜੀ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਇਨਾਮ ਵੰਡ ਸਮਾਗਮ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਜਿਹਤਾ ਕਾਲਜ ਮੈਂ ਬੀ. ਏ. ਕਰਨ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਉਹ 1969 ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ 500 ਸਾਲਾ ਜਨਮ ਦਿਨ ਤੇ ਸਾਡੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਕਸਬੇ ਵਿਚ ਖੁੱਲਿਆ ਸੀ। ਦੋ ਸਾਲ ਇਹ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਰਿਹਾ। ਜਮਾਤਾਂ ਵੀ ਦੋ ਹੀ ਸਨ ਪ੍ਰੈਪ ਤੇ ਬੀ. ਏ. ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ। ਫਿਰ ਇਸਨੂੰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨਾਲ ਮਾਨਤਾ ਮਿਲੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਕੂਲ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਸਕੂਲ 'ਚ ਹੀ ਕੀਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਅੱਜ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ। ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਅੱਵਲ ਸਾਂ। ਨੇੜੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਕਾਲਜ ਨੇ ਸੈਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕੀਤਾ, ਦਾਖਲਾ ਫੀਸ ਨਹੀਂ ਲਈ ਤੇ ਟਿਊਸ਼ਨ ਫੀਸ ਵੀ ਮੁਅਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕੁਝ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਮੁਫ਼ਤ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਲਈਆਂ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਸ ਨਵੇਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇੰਨੀ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਤੰਬਰ ਦੇ ਘਰੇਲੂ ਟੈਂਸਟ ਵਿਚ ਮੈਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਸੌ ਵਿਚੋਂ ਨੱਥੇ ਨੰਬਰ ਲੈ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੇ ਪੀਰੀਅਡ ਵਿਚ ਪ੍ਰਿਸੀਪਲ ਨੇ ਪਰਚੇ ਵੰਡੇ ਮੈਂ ਜਮਾਤ 'ਚੋਂ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਸਾਂ।”

“ਅੱਛਾ! ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਮਾਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸੀ?”

“ਪੰਤੰਦਰਾ, ਸੁਣ ਵੀ। ਐਵੇਂ ਰੌਲਾ ਨਾ ਪਾਈ ਜਾਹ। ਉਸ ਦਿਨ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਬਾਰਿਸ਼ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਹੀ ਪਾਣੀ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਦੀ ਸੜਕ ਤਾਂ ਕੱਚੀ ਹੈ

ਹੀ ਸੀ। ਬਾਈ ਸਾਈਕਲਾਂ ਦੇ ਮਡਗਾਰਡਾਂ ਵਿਚ ਚੀਕਣੀ ਸਿੱਟੀ ਇੰਨੀ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਸ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਸਾਈਕਲਾਂ ਨੂੰ ਘਾਹ ਤੇ ਪੜ੍ਹਮ ਪੜ੍ਹਮ ਮਾਰ ਕੇ ਇਹ ਮਿੱਟੀ ਲਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਅੱਖਾ-ਸੌਖਾ ਬਾਈਸਾਈਕਲ ਦੀ ਖਿੱਚ ਧੂਹ ਕਰਕੇ ਮਸ਼ਾਂ ਦੁਪਹਿਰ ਤੱਕ ਕਾਲਜ ਪਹੁੰਚਿਆ ਸਾਂ। ਸਾਡੇ ਦੋ ਪੀਰੀਅਡ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਸੱਤਵਾਂ। ਜਦ ਮੈਂ ਸੱਤਵੇਂ ਪੀਰੀਅਡ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਆਕਰਣ ਦੀ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪ੍ਰਿਸੀਪਲ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪਰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਨਾਲੇ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਲੈਕਚਰ ਵੀ ਦਿੱਤਾ। ਮੇਰੀ ਯਾਦ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਸਿਫਤ ਕੀਤੀ। ਜਦ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਉੱਤਰ ਪੱਤਰੀ ਫੜ੍ਹ ਕੇ ਇਕੱਲੇ ਇਕੱਲੇ ਸਵਾਲ ਦੇ ਨੰਬਰ ਗਿਣੇ ਤਾਂ ਜੋੜ 84 ਬਣਿਆ। ਮੈਂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਟੋਟਲ 84 ਬਣਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ 90. ਇਸਤੇ ਪ੍ਰਿਸੀਪਲ ਨੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲੇ ਉੱਤਰ ਪੱਤਰੀ ਫੜ੍ਹ ਕੇ ਆਪ ਨੰਬਰ ਗਿਣੇ। ਟੋਟਲ 84 ਹੀ ਨਿਕਲਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰਿਸੀਪਲ ਨੇ ਮੇਰੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਤੇ ਸੰਖੇਪ ਜਿਹਾ ਲੈਕਚਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਦਿਨ ਮੈਂ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਹੀਰੇ ਬਣ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ। ਮੈਂ ਐਮ. ਏ. ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਜੋਹਨ ਮਿਲਟਨ ਦੇ ਮਹਾਂਕਾਵਿ ਪੈਰਾਡਾਈਜ਼ ਲੌਸਟ ਵਿਚ ਪਤ੍ਰਿਆ ਸੀ: 'ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਚਾਕਰੀ ਕਰਨ ਨਾਲੋਂ ਨਰਕਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜ ਕਰਨਾ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।' ਛੋਟੇ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਹੀਰੇ ਬਣਨਾ ਵੱਡੇ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਪੱਛਿਆ ਹੋਇਆ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਬਣਨ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅੱਸੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਜਮਾਤ ਵਿਚੋਂ ਅੱਵਲ ਰਹਿ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਇੰਨਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਬੀ. ਏ. ਦੇ ਆਖਰੀ ਸਾਲ ਤੱਕ ਅੱਵਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਮੇਰੀ ਮਿਹਨਤ ਦੇਖ ਕੇ ਪ੍ਰਿਸੀਪਲ ਨੇ ਇਸ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਆਨੱਰਜ਼ ਦੀ ਜਮਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਸਾਹਿਬ ਇਲਕੇ ਵਿਚ ਕਾਲਜ ਦਾ ਨਾਮ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਕਾਲਜ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਸਿਰਫ ਸਧਾਰਨ ਜਿਹੇ ਚਾਰ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀ, ਇੱਕ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰੈਪ ਕਲਾਸ, ਦੂਜੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਬੀ. ਏ. ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ, ਇੱਕ ਵਿਚ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਤੇ ਇੱਕ ਵਿਚ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਦਫ਼ਤਰ। ਫੀਸ ਕਲਰਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਖੁੱਲਦੀ ਇਕ ਖਿੜਕੀ ਵਿਚ ਹੀ ਬਹਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਟੁੱਟੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਲੇਡੀਜ਼ ਟਾਇਲਟਸ ਸਨ। ਬੰਦਿਆਂ ਲਈ ਟਾਇਲਟਸ ਕਿਧਰੇ ਮਾਤੀਆਂ ਮੌਟੀਆਂ ਹੀ ਸਨ। ਪ੍ਰਿਸੀਪਲ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਤੇ ਤਿੰਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੋਰ ਲੈ ਲਏ ਤੇ ਬੀ. ਏ. ਆਨੱਰਜ਼ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਜਮਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਬਲੂਗੜੇ ਜਿਹੇ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਸਿਆਸਤ ਨੇ ਅਜੇ ਦਸਤਕ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਤਿਆਰੀ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਠਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਾਲਜ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਾਲ, ਭਾਵ ਬੀ. ਏ. ਭਾਗ ਦੂਜਾ ਵਿਚ ਮੈਂ ਛਿਆਠ ਨੰਬਰ ਲੈ ਕੇ ਸਾਰੀ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਸੈਕਿੰਡ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਜਿਹੜਾ ਮੁੰਡਾ ਸਾਰੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚੋਂ ਅੱਵਲ ਆਇਆ ਉਹ ਜਾਟ ਕਾਲਜ ਹਿਸਾਰ ਦਾ ਸੀ। "

"ਡੇਡੀ, ਇਹ ਹਿਸਾਰ ਕਿੱਧੋਂ ਆ ਗਿਆ? ਇਹ ਹਰਿਆਣੇ 'ਚ ਕਿਵੇਂ ਜਾ ਵੜੇ? ਜੇ ਝੂਠ ਹੀ ਬੋਲਣਾ ਏਤੇ ਤਾਂ ਐਸਾ ਬੋਲੇ ਜਿਸ 'ਤੇ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਆ ਜਾਵੇ।"

"ਕਾਕਾ, ਬੰਦਿਆਂ ਵਾਂਗ ਗੱਲ ਸੁਣ। ਜੱਕੜਾਂ ਨਾ ਮਾਰ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਏ, ਹਿਸਾਰ ਹਰਿਆਣੇ ਵਿਚ ਏ। ਕਾਕਾ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਜੰਮਿਆ ਏ, ਨਾ ਕਿ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਹਰਿਆਣੇ ਦੇ ਬਹੁਤੇ

ਕਾਲਜ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਹਰਿਆਣਾ 1966 ਵਿਚ ਅਜੇ ਬਣਿਆ ਹੀ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਕਈ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਸਨ। “ “ਉਹ ਸੱਚੀਂ? ਤੁਸੀਂ ਠੀਕ ਹੋ, ਡੈਡ। ਹੋਰ ਬੋਲੋ?”

“ਆਨਰਜ ਦਾ ਦੂਜਾ ਸਾਲ, ਜਾਨੀ ਬੀ. ਏ. ਭਾਗ ਤੀਜਾ, ਵੀ ਮੇਰੇ ਲਈ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਵਾਂਗ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਵਾਰ ਮੈਂ ਪੈਂਹਠ ਨੰਬਰ ਲੈ ਗਿਆ। ਕਾਲਜ ਮੈਰਿਟ ਲਿਸਟ ਆਈ। ਮੈਂ ਆਨਰਜ ਤੇ ਪਾਸ ਕੋਰਸ ਦੇ ਨੰਬਰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਸਾਰੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚੋਂ ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਸਾਂ।”

“ਇਨਾਮ ਕਿੱਥੇ ਹਨ? ਮੈਂ ਘਰ ਵਿਚ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕੋਈ ਇਨਾਮ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ। ”

“ਸੁਮਿਤ, ਤੁਹਾਡੇ ਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਹ ਦਿਨ ਨਹੀਂ ਦੇਖੇ ਜਿਹੜੇ ਅਸੀਂ ਦੇਖੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਬੀ. ਏ. ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਮਜ਼ਮੁਨ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਜਮਾਤ ਵਿਚੋਂ ਅੱਵਲ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਸੀ। ਬੀ. ਏ. ਆਨਰਜ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚੋਂ ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਸੀ। ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਗਰੀਬ ਕਾਲਜ ਜਿਹੜਾ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਦਾਨ ਨਾਲ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਇਆ ਸੀ ਉਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਪੰਜ ਸਾਲ ਨਾ ਤਾਂ ਕਾਨਵੇਕੇਸ਼ਨ ਹੋਈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਨਾਮ ਵੰਡ ਸਮਾਗਮ। ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਸਾਲ ਤਾਂ ਕਾਲਜ ਦਾ ਰਸਾਲਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛਪਿਆ। ਹਾਂ, ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਮੇਰੀ ਅੱਵਲ ਕਾਰਕਰਤਿਗੀ ਦਾ। ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਕਾਲਜ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਬੋਰਡ 'ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਦਰਜ ਹੈ। ਇਹ ਮੇਰੀ ਆਨਰਜ ਵਿਚ ਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਹੈ। ਤੂੰ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖ ਲਵੀਂ। ਇਨਾਮ ਤੇ ਯਾਦ ਚਿੰਨ੍ਹ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਦਿੱਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਬੇਟੇ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸਬੂਤਾਂ ਪੱਖੋਂ ਅਣਗੋਲਿਆ ਹੋਇਆ ਨਾਇਕ ਹਾਂ। ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅੱਵਲ ਇਨਾਮ ਮੇਰੇ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਨਾਲਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਲਵੀਂ। ਸੈਂ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲਾ ਦੇਵਾਂਗ। ਦੇਵੀਗੜ੍ਹ ਵਾਲਾ ਮੇਤਾ ਸਿੰਘ ਅਜੇ ਜਿਉਂਦਾ ਏ। ਜੈਨਪੁਰੀਆ ਕਰਨਲ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਅਜੇ ਜਿਉਂਦਾ ਏ। ਦੋਨੋਂ ਪਛਤੱਰਾਂ ਨੂੰ ਟੱਪ ਗਏ ਹਨ। ਇੱਕ ਮੈਂਬੋਂ ਇਕ ਸਾਲ ਪਿੱਛੇ ਸੀ ਤੇ ਇੱਕ ਮੇਰਾ ਹਸਤਮਾਤੀ ਸੀ। ਕਿਤੇ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਦੇਖੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ। ਤੇਰੇ ਕੰਨਾਂ 'ਚ ਵਿਡੇ ਟਿਆਂਕਣ ਲੱਗ ਪੈਂਣਗੇ। ਐਤਕੀ ਨੰਬਰ ਵਿਚ ਜਾ ਆਵਾਂਗੇ ਪਿੰਡ ਨਾਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਆਵਾਂਗੇ ਤੇ ਨਾਲੇ ਆਪਣੇ ਖੇਤ ਬੰਨੇ ਜਾ ਆਵਾਂਗੇ। ਮੇਤਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਬੋਰਡ ਤੇ ਦਰਜ ਹੈ। ਬੇਟੇ, ਜਿਆਦਾ ਸ਼ੇਖੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਈਦਾ। ਜਸੀਨ ਤੇ ਤੁਰਨਾ ਸਿੱਖੋਂ।”

“ਠੀਕ ਏ, ਡੈਡ! ਪਰ ਆਪਣੀ ਪੋਸਟ ਗੈਜ਼ਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਵੀ ਜ਼ਰਾ ਚਾਨਣਾ ਪਾ ਦਿਓ। ਪਤਾ ਲੱਗ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਐਮ. ਏ. ਵਿਚ ਚੰਗੇ ਨੰਬਰ ਸਨ।”

“ਇਹ ਵੀ ਸੁਣ ਲੈ। ਪੋਸਟ ਗੈਜ਼ਟੇਸ਼ਨ ਸਮੇਂ ਵੀ ਤਕਰੀਬਨ ਉਹੀ ਕੁੱਝ ਹੋਇਆ ਜੋ ਬੀ. ਏ. ਸਮੇਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਿਹੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਮੈਂ ਦਾਖਲਾ ਲਿਆ ਉਹ ਸੁਰੂ ਹੀ 1972 ਵਿਚ ਹੋਈ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਐਮ. ਏ. ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੀ ਬੜੀ ਘੱਟ ਸੀ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਦੀ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਪਿਸ਼ੌਗਾ, ਗੇਲਾ, ਘੁੱਗਾ, ਟੀਟਾ ਤੇ ਕਾਵਾਂ ਦੀ ਛੋਟੇ ਸਭ ਤੇਤੀ ਤੇਤੀ ਨੰਬਰ ਲੈ ਕੇ ਮਸਾਂ ਦਸਵੀਂ ਵਿਚੋਂ ਪਾਸ ਹੋਏ ਸਨ। ਐਮ. ਏ. ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਾਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਐਮ. ਏ. ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਨ। ਦੂਜੇ ਸਾਲ ਇਹ ਹੋਰ ਘੱਟ ਗਏ ਸਨ। ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਐਮ. ਏ. ਕਰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਾਂ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਚੇਖੀ ਸੀ।

ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਨਾਵਲ ਦੇ ਪਰਚਿਆਂ ਵਿਚ ਸੈਂਫਸਟ ਡਵੀਜਨ ਲੈ ਗਿਆ ਸਾਂ। ਦੁੱਖ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨੇ ਕਾਨਵੋਕੇਸ਼ਨ 1975 ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਸਾਲ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੱਤਰ ਵੈਸੇ ਹੀ ਬੁਲਾ ਕੇ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਆਜਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਹੁਤ ਸਾਲ ਭਾਰਤ ਬੜਾ ਗਰੀਬ ਰਿਹਾ। ਵਿੱਦਿਆ ਦੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਸੈਂ ਆਪਣੀ ਗੈਜ਼ਿਏਸ਼ਨ ਸਮੇਂ ਵੀ ਤੇ ਪੋਸਟ ਗੈਜ਼ਿਏਸ਼ਨ ਸਮੇਂ ਵੀ ਰਸਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਅਣਗੋਲਿਆ ਵਿੱਦਿਆਰਥੀ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਫਿਰ ਵੀ ਸੌ ਗੁਣਾ ਚੰਗੇ ਹਾਂ। ਬਹੁਤੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਅਨਪੜ੍ਹ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਜੱਹਰ ਦਿਖਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਕੂਲ ਭੇਜਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਅਣਗੋਲੇ ਹੀ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਛੁਚ ਕਰ ਗਏ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਕਵੀ ਥਾਮਸ ਗਰੇਅ ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ 'ਐਲਜੀ' (ਇਲਈਗੇ) ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਣਗੋਲੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੀ ਬੜੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਦਾ ਹੈ:

Full many a flower is born to blush unseen.

ਸੁਮਿਤ, ਤੂੰ ਆਮੀਰ ਘਰ 'ਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਪਲਿਆ ਤੇ ਪਤ੍ਰਿਆ। ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਤੇ ਸਕੂਲ ਕਾਲਜ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਤਾਂ ਬਾਈਸਾਇਕਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ। ਪੇਂਡੂ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਟੁੱਟੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਗਾਰਾ ਤੇ ਚਿੱਕੜ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਖੱਡੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਇਨਾਮ ਜਿੱਤੇ ਹਨ ਪਰ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਗਲਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਤੇਰੇ ਕੈਰੀਅਰ ਬਣਨ ਵਿਚ ਤੇਰੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਵੀ ਚੋਖਾ ਹੈ। ਕਿਸਤੀ ਜਦੋਂ ਕਿਨਾਰੇ ਆ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੱਥੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਬੇੜੀ ਚੰਗੀ ਚਲਾਈ ਸੀ। ਪਾਪੂਲਰ ਦਾ ਬੂਟਾ ਜਿੰਨਾ ਮਰਜ਼ੀ ਤੇਜ਼ ਵਧੇ, ਪਰ ਉਹ ਆਸਮਾਨ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਛੂਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਤੇਰੇ ਦਾਦੇ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਸਮੇਂ ਸਭ ਕੁਝ ਲੁੱਟ ਪੁੱਟ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਨੰਗ ਹੋ ਕੇ ਬਾਰ ਚੋਂ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰ। ਉਹਨੇ ਮੈਨੂੰ ਐਮ. ਏ. ਕਰਵਾਈ। ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਵੀ ਇਕ ਮਹਾਂਨਗਰ ਵਿਚ। ਜੀਵਨ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।“

“ਤੁਸੀਂ ਠੀਕ ਫਰਮਾਇਆ, ਡੈਡੀ ਜੀ। ਤੁਹਾਡੇ ਭਾਸ਼ਣ ਨੇ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੇਲ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਤੁਸੀਂ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਮਹਾਨ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਵੀ ਟੀਸੀ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਜੋ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਅੰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਪਾਇਆ ਓਹੀ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਦਿਖਾਇਆ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਇਕ ਸੂਰਜ ਵਾਂਗ ਹੋ। ਅਸੀਂ ਫੋਕੇ ਬੱਦਲ ਬਣ ਬਣ ਕੇ ਤੁਹਾਡੀ ਚਮਕ ਤੇ ਐਵੇਂ ਪਰਦਾ ਪਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਹਾਲਾਤਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਅਣਗੋਲਿਆ ਹੋਣਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਤੁਹਾਡੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੱਤਰ ਤੁਹਾਡੀ ਸਰਵ ਉੱਚਤਮ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੀ ਮੂੰਹ ਬੋਲਦੀ ਤਸਵੀਰ ਹਨ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅੱਗੇ ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਡੈਡ।“

ਫਿਰ ਦੋਨੋਂ ਪਿਛਿ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਸ਼ਾਂਤ ਚਿੱਤ ਹੋ ਗਏ।

ਆਸਟਰੇਲੀਆ

+61437641033

ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਹੀ ਇੰਡੀਆ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਅਜੇ ਤੱਕ 'ਜੈਟ ਲੈਗ' 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਿਆ। ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਲਿਵਿੰਗ ਰੂਮ ਦੇ ਪਰਦੇ ਨੂੰ ਚੀਰਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦੇ ਰਹੀਆਂ। ਅੱਧ ਸੁੱਤਾ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾਂ। ਮਨ ਅੰਦਰ ਇਕ ਕਸ਼ਮਕਸ਼ ਚੱਲ ਰਹੀ ਏ, 'ਤੀਹ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੇ ਉਠ ਵਾਂਗ ਕਰਵਟ ਲਈ। ਮੈਂ ਅਮਰੀਕਾ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਇੱਥੇ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹੀ ਬੋਲ ਚਾਲ, ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ ਤੇ ਖਾਣ ਪੀਣ ਸਭ ਬਦਲ ਗਿਆ...। ਸ੍ਰਦਾਰਨੀ ਕੁਲਦੀਪ ਕੌਰ ਗੈਸ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਮੈਨੇਜਰ ਹੈ। ਬੇਟੀ ਸੁਖਮਨ ਕੌਰ 'ਕਾਈਜ਼ਰ ਹਸਪਤਾਲ' ਵਿਚ ਨਰਸ ਤੇ ਬੇਟਾ ਉਕਾਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਵਕੀਲ ਬਣ ਰਿਹਾ। ਆਪ ਵੀ ਪਿਛਲੇ ਦਸ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ 'ਯੂ ਪੀ ਐਸ' ਕੰਪਨੀ 'ਚ 'ਡਲਿਵਰੀ' ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾਂ। ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇੰਡੀਆ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਧੁਆਂਖਿਆ ਜਿਹਾ ਰਹਿੰਦਾ...।' ਧੁਆਂਖਿਆ ਮਨ ਨਾਲ ਹੀ ਕੌਂਢੀ ਦਾ ਕੱਪ ਬਣਾ ਕੇ ਸੋਫ਼ੇ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ਹਾਂ। 'ਕਤ ਗੁਜਰਦੇ ਤੇ ਬਦਲਦੇ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿੰਨਾ ਸੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਰ ਕੰਮ ਦਾ ਸਮਾਂ ਤੇ ਸਥਾਨ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਨੇ। ਮੇਰਾ ਅਮਰੀਕਾ ਆਉਣਾ ਵੀ ਕੁਦਰਤ ਵਲੋਂ ਹੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੋਵੇਗਾ।' ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਗਿਣਤੀਆਂ ਕਰਦੇ, 'ਜੈਟ ਲੈਗ' 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਟੀ ਵੀ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਚੈਨਲ ਲਾ ਲਿਐ।

"ਅੱਜ ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ 'ਤੀਜਾ ਘੱਲੂਘਾਰਾ ਦਿਵਸ' ਮਨਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਅਸੀਂ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਅਂਧਾਰਮਿਕ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ"

'ਘੱਲੂਘਾਰਾ' ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਦੇ ਹੀ, ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਕ ਖਲਬਲੀ ਜਿਹੀ ਮਚ ਗਈ ਹੈ। ਸਰੀਰ ਝੂਠਾ ਪੈ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਖੂਨ ਦੀ ਹਰਕਤ ਤੇਜ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਕੌਂਢੀ ਦਾ ਘੁੱਟ ਭਰਦੇ ਹੋਏ ਸੱਚ ਰਿਹਾਂ, 'ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੈਨੂੰ ਕਿੱਥੋਂ, ਕਿੱਥੇ ਲੈ ਆਈ...?'

ਕਿੰਨੇ ਭਾਗਾਂ ਭਰੇ ਦਿਨ ਸਨ... ਜਦ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਆਇਆ। ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਮੈਰਿਟ 'ਚ ਸੀ। ਬੀਜੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ 'ਚ ਲੱਭ ਵੰਡੇ। ਭਾਪਾ ਜੀ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਰਪੰਚ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਵਧਾਈਆਂ ਦੇਣ ਢੁੱਕਿਆ। ਮੈਂ ਖੂਸ਼ੀ ਨਾਲ ਖੀਵੇ ਹੋਏ ਨੇ ਢੀ ਏ ਵੀ ਕਾਲਜ ਦਸੂਰੇ ਦਾਖਲਾ ਲੈ ਲਿਆ...। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ 'ਕੈਥਾਂ' ਤੋਂ ਸਾਈਕਲ ਚਲਾ ਕੇ ਕਾਲਜ ਪਹੁੰਚਦਾ।

ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਪੀਰੀਅਡ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਲੱਗਦਾ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਵਿਹਲਾ ਹੁੰਦਾ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਗਰਾਊਂਡ ਵਿਚ ਬੈਂਚ ਉੱਪਰ ਜਾ ਬੈਠਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਸੁਣਾਉਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸ਼ੋਕ ਸੀ। ਦੋਸਤ ਮੇਰੇ ਦੁਆਲੇ ਘੇਰਾ ਘੱਤ ਕੇ ਖੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਤੁਕਬੰਦੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਸਾਉਂਦਾ। "ਇਕ ਹੋਰ ਇਕ ਹੋਰ ਆਉਣ ਦੇ ਯਾਰ" ਉਹ ਤਾਜ਼ੀਆਂ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਅਸਮਾਨ ਸਿਰ 'ਤੇ ਚੁੱਕ ਲੈਂਦੇ। ਅਗਲੇ ਪੀਰੀਅਡ ਦੀ ਘੰਟੀ ਵੱਜ਼ਾਂ

’ਤੇ ਮੁੜ ਕਲਾਸ ਲਾਉਣ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ...। ਟੀ. ਵੀ. ਵਲੋਂ ਬੇਧਿਆਨੇ ਹੋ, ਕੌਫ਼ੀ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਘੁੱਟੁ
ਭਰਦੇ ਹੋਏ ਯਾਦਾਂ ਦੇ ਖੰਭਾਂ ’ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਇਕ ਲੰਮੀ ਉਡਾਨ ਭਰੀ ਹੈ। ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਕਿਤਾਬਾਂ ਫੜੀ
ਦਸੂਰੇ ਕਾਲਜ ਦੇ ਮੇਨ ਗੇਟ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆਂ। ਉਸ ਦਿਨ ਅਸੀਂ ਇੱਥੇ ਹੀ ਖੜ੍ਹੇ ਆਉਂਦੀਆਂ
ਜਾਂਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਦੇਖ ਕੇ ਖੂਸ਼ ਹੋ ਰਹੇ ਸੀ। ਮੈਂ ਦੋਸਤਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ, ਖੱਬਾ ਹੱਥ
ਕੰਨ ਤੇ ਰੱਖ ਅਤੇ ਸੱਜੀ ਬਾਂਹ ਉੱਪਰ ਚੁੱਕ ਲੰਮੀ ਹੇਕ ਨਾਲ ਗਾ ਰਿਹਾ ਸੀ:

ਮੇਰੀ ਜੁਗਨੀ ਦੇ ਧਾਰੇ ਬੱਗੇ
ਜੁਗਨੀ ਉਹਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਫੱਥੇ
ਜੀਹਨੂੰ ਸੱਟ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਲੱਗੇ
ਅੱਲਾ ਬਿਸਮਿਲਾ ਤੇਰੀ ਜੁਗਨੀ

ਅਚਾਨਕ ਸਿੱਖ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਨੇ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ,
“ਯਾਰ ਆਹ ਕੀ ‘ਜੁਗਨੀਆਂ’ ਦੇ ਚੱਕਰਾਂ ’ਚ ਪਏ ਰਹਿੰਨੇ ਅਂ। ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਿੱਡਾ ਵੱਡਾ
ਮਸਲਾ ਪਿਆ। ਸਾਡੀ ਕੌਮ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕਰਦੀ ਮਰ ਗਈ। ਅਸੀਂ ਰਣ੍ਹ ਗੁਲਾਮ ਦੇ
ਗੁਲਾਮ। ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਸਾਡੇ ’ਨਾਲ ਮੜ੍ਹੇਈ ਮਾਂ ਵਾਲਾ ਸਲੂਕ ਕਰਦੀ ਆ। ਸਾਨੂੰ ਅੱਜ ਤੱਕ
ਦਿੱਤਾ ਈ ਕੀ? ਪੜ੍ਹੇਲਿਖੇ ਸਭ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰ ਤੁਰੇ ਫਿਰਦੇ...। ਹੱਦ ਹੋ ਗਈ ਯਾਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਪੰਜ ਨੂੰ
ਵੀ ਹਰ ਤੁਰ੍ਹਾਂ ਖਤਰਾ। ਧਰਮਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਪੱਖ ਰਹਿਣ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦਾ ਢੰਡੇਰਾ ਪੁੱਟਣ ਆਲੀ
ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਸਾਡੇ ਲਈ ਹੈ ਈ ਕੁਛ ਨਹੀਂ? ਸਾਡੀ ਵਾਰੀ ਖਾਲੀ ਪਤੀਲਾ ਖਤਕਦਾ। ਬੱਸ
ਬੱਚ੍ਚੁ ਹੋ ਗਿਆ। ਲੱਗਦਾ ਵੱਖਰਾ ਰਾਜ ਭਾਗ ਬਣਾਉਣਾ ਈਂ ਪੈਣਾ। ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਜਾਗਿਤ ਕਰਨਾ,
ਸਾਡਾ ਨੈਤਿਕ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਯਾਚੇ”

ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਮੇਰੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਝੰਜੋੜ ਗਈਆਂ। ਮੈਂ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਹੱਥ ਜੋੜੇ, “ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ! ਹੁਕਮ
ਕਰੋ! ਸੇਵਾ ’ਚ ਹਾਜ਼ਰ ਅਂ।”

“...ਤਾਂ ਫਿਰ ਗੁਰਜੋਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖੇ ਇਕ ਵਧੀਆ ਜ਼ਈ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਗਾਉਂਦੀ ਕਵਿਤਾ।
ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕੋ! ਸਿੰਘ ਸਜੇ! ਆਪਾਂ ਚੱਲਾਂਗੇ ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ।
ਦੀਵਾਨ ’ਚ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸੁਣਾਂਗੇ। ਤੁਆਨੂੰ ਵੀ ਕਵਿਤਾ ਜਾਂ ਗੀਤ ਸੁਣਾਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ
ਜਾਉਗਾ।”

“ਮੈਂ ਤੀਜੇ ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਤਿ ਕਵਿਤਾ ‘ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਬੂਟਾ’ ਪੇਸ਼ ਕਰ
ਰਿਹਾਂ।” ਅਚਾਨਕ ਟੀ ਵੀ ’ਤੇ ਬੋਲ ਰਹੇ ਕਵੀ ਨੇ ਮੇਰਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਐ। ‘ਭਲਾ ਮੈਂ ਅੱਜ ਇਸ
ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ’ਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ? ਮਨ ਦੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ
ਆ ਰਿਹਾ, ਕਿਨੇ ਚਾਅ ਨਾਲ ਉਸ਼ਾ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਟਿੱਕੀ ਦਾ ਨਿੱਧ ਮਾਣਦੇ ਹੋਏ, ਅਸੀਂ ਕੇਸਰੀ
ਦਸਤਾਰਾਂ ਸਜਾ ਕੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਚੈਨ
ਸੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਉਸ ਦਿਨ ਆਏ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਦੱਬਵੀਂ ਜੁਬਾਨ
ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿਚ ਆ। ਮੇਰੇ
ਮਨ ਵਿਚ ਰੋਸ ਦੇ ਨਾਲ ਰੋਹ ਜਾਗਿਆ। ਲੰਗਰ ਹਾਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੇ ਮੇਰੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਭਾਈ
ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਕਰਵਾਈ। ਕੇਸਰੀ ਦਸਤਾਰ, ਚਿੱਟੀ ਕਮੀਜ਼ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਾਲੀ
ਛੜੀ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਵੱਸ ਗਈ। ਅਸੀਂ ਲੰਗਰ ਹਾਲ ਵਿਚ ਇਕ ਕੋਨਾ ਮੱਲ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਸਿੱਖ
ਸੰਘਰਸ਼ ਬਾਰੇ ਚੱਲ ਰਹੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਇੰਨਾ ਗੰਭੀਰ ਤੇ ਲੰਮਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਦਿਨ

ਚੁਲਦੇ ਦਾ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗਾ। ਸਾਡਾ ਸਾਰਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਨਵੇਂ ਮਸਲੇ ਨੇ ਖਿੱਚ ਲਿਆ। ਉਛਾਲ! ਮੇਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਦੀ ਚਾਹ ਵੀ ਉਸ ਦਿਨ ਅਧੂਰੀ ਰਹਿ ਗਈ...।

ਅਸੀਂ ਕਾਲਜ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਰੋਸ ਮਾਰਚ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਬਾਂਹ ਉਲਾਰ ਕੇ ਨਾਰੂ ਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, “ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਜੇ ਵਾੜੀ, ਫੁਕ ਦਿਆਂਗੇ ਦਿੱਲੀ ਸਾਰੀ...।” ਪਿੰਡ ਵਿਚੋਂ ਲੱਗਦੇ ਤਾਏ ਗੁਰਨਾਮ ਦੀ ਕੁੜੀ ਹਰਦੀਸ਼ ਨੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਭਾਪਾ ਜੀ ਤੇ ਬੀਬੀ ਜੀ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਰੂ ਲਾਉਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਂ ਘਰ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਘਰ ਵਿਚ ਸੋਗ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

“ਕਾਕਾ ਗੁਰਜੇਤ ਸਿੰਘ! ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕਾਲਜ ਤੈਨੂ ਪੜ੍ਹਨ ਭੇਜਦੇ ਆਂ।” ਬੀਬੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਮ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸੀ। ਭਾਪਾ ਜੀ ਗੁਸੇ ’ਚ ਕਦੇ ਬੀਬੀ ਵੱਲ ਤੇ ਕਦੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸਨ।

“ਬੀਬੀ! ਮੇਰੀ ਗੁਲਤੀ ਆ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਝੂਹੂ ਦੱਸਿਆ ਨੂੰ ਪਰ ਮੈਂ ਕੋਈ ਗਲਤ ਕੰਮ ਥੋੜ੍ਹੇ ਕਰ ਰਿਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਹੱਕ ਈ ਮੰਗਦੇ ਆਂ। ਨਾਲੇ ਹੁਣੇ ਦੱਸ ਦਾਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੁਣ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੀ ਛਕਣਾ!”

ਭਾਪਾ ਜੀ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ 'ਚ ਬੋਲੇ, “ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣਾ ਤਾਂ ਬੌੜ੍ਹ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਆ ਪੁੱਡਰਾ ਪਰ ਰਹਿਤ ਮਰਿਯਾਦਾ ਨਿਭਾਉਣੀ ਬੌੜ੍ਹ ਮੁਸ਼ਕਿਲ। ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚ ਲਾ। ਨਿਭਾਅ ਲਈਂਗਾ?”

“ਪੂਰਾ ਨਿਭਾਉਂਗਾ ਭਾਪਾ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰੋ...।”

ਅਸੀਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਲਸੇ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਗੁਰੂ ਘਰਾਂ ’ਚ ਜਾ ਕੇ ਦੀਵਾਨ ਸਜਾ ਕੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਫਲਸਫੇ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਪਿੰਡ ‘ਤਲਵੰਡੀ ਸੱਲਾਂ’ ਦੇ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ ਰਾਹੀਂ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ:

ਮੁਆਫ ਕਰਨਾ!
ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਸਿੱਧੇ ਮੁਖਾਤਿਬ ਹਾਂ ਹਜੂਰ
ਜਨ ਗਣ ਮਨ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਗਾ ਸਕਦੇ
ਮਤਾਂ ‘ਗਣ’ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ‘ਗਨ’
ਸਮਝ ਬੈਠੋ
ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਬੰਦੂਕ ਹੈ
ਤੁਹਾਡੇ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ
ਤੇ ਡਰ ਹੈ ਕਿਧਰੇ
ਅਸੀਂ ਫਸ ਨਾ ਜਾਈਏ
ਕਤਲ ਕੇਸ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿਚ...।

ਮੈਂ ਸਾਹਮਣੇ ਦੇਖਿਐ। ਟੀ. ਵੀ. ਤੇ ਅਗਲਾ ਕਵੀ ‘ਸ਼ਹਾਦਤ’ ਕਵਿਤਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਮੇਰੀ ਉਹ ਕਵਿਤਾ ਵੀ ਅਜੇ ਤੱਕ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਚੱਲ ਰਹੀ ਆ। ਉਸ ਦਿਨ ਅਜੇ, ਕਵਿਤਾ ਬੋਲ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਦਗੜ ਦਗੜ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ। ਜਲਸਾ ਖਿੰਡ ਗਿਆ। ਪੁਲਿਸ ਹੱਥ ਕੁੜੀ ਲਾ ਕੇ ਥਾਣੇ ਲੈ ਗਈ...।

ਮੈਨੂੰ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਥਾਣੇ ਲਿਜਾ ਕੇ ਸੀਖਾਂ ਵਾਲੀ ਕੌਠੜੀ 'ਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਪਾ ਜੀ ਆਪਣਾ ਰਸੂਖ ਵਰਤ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਘਰ ਲੈ ਆਏ। ਬੀਬੀ ਨੇ ਮੰਜਾ ਮੱਲ ਲਿਆ। ਭਾਪਾ ਜੀ ਹਰ ਵਕਤ ਮੇਰੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣਾ ਅੱਖਾਂ ਹੋ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਲਾਤ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਖਰਾਬ ਹੋਣ ਲੱਗੇ। ਲੋਕ ਮੂੰਹ ਨੇਰੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣੋਂ ਘਬਰਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਘਰ

ਦਾ ਕੋਈ ਜੀਅ ਸਵੇਰ ਦਾ ਗਿਆ ਜ਼ਰਾ ਕੁਵੇਲਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਦੇ ਸਾਹ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦੇ...। ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਅੱਗ ਨਾ ਬਲਦੀ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੰਗੇ ਫਸਾਦਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਰਖੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਨ ਲੱਗੀਆਂ...।

ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਹੱਕੀ ਮੰਗਾਂ ਤਾਂ ਕੀ ਮੰਨਣੀਆਂ ਸੀ, ਉਲਟਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਛੋਜਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਸਮੂਹ ਉੱਤੇ ਜੂਨ 1984 ਨੂੰ ਮਸ਼ੀਨ ਗੰਨਾਂ, ਟੈਂਕਾਂ, ਅਗਨੀ ਬੰਬਾਂ ਆਦਿ ਨਾਲ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪੁਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਰਦਿਉ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਹਮਲਾ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਹਰ ਸਿੱਖ ਦੇ ਮਨ ਮੰਦਰ 'ਤੇ ਹੋਇਆ...।

ਉਸ ਦਿਨ ਅਸੀਂ ਟੀ ਵੀ ਤੋਂ ਸਾਢੇ ਸੱਤ ਵਾਲੀਆਂ ਖੱਬਰਾਂ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸੀ। ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਮਿਲ ਰਹੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਖੂਨ ਨੇ ਮੇਰਾ ਖੂਨ ਖੋਣ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਆਈ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸੰਗਤ: ਬੱਚੇ, ਜਵਾਨ, ਧੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਹਗਾਂ 'ਤੇ ਵਰੁ ਰਿਹਾ ਗੋਲੀਆਂ ਦਾ ਮੀਂਹ ਮੇਰਾ ਸਿਰ ਪਾੜ ਗਿਆ। ਅਸਮਾਨ ਨੂੰ ਛੋਂਹਦਾ ਬਰੁਦ ਦਾ ਪੂੰਅਂ ਫੇਂਡਿਆਂ ਵਿਚ ਵੜ ਕੇ ਦਮ ਘੁੱਟ ਗਿਆ। ਪਵਿੰਡਰ ਗ੍ਰੀਥਾਂ 'ਤੇ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਕਾਲਜੇ ਵਿਚ ਠਾਹ ਠਾਹ ਛੇਕ ਕਰ ਗਈਆਂ। ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੀ ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਹੋ ਰਹੀ ਇਮਾਰਤ ਦਾ ਮਲਬਾ ਦਿਲ ਉੱਤੇ ਕਬਰ ਬਣਾ ਗਿਆ। ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੰਧਕ ਦੇ ਚਸ਼ਮੇ ਫੁੱਟ ਪਏ। ਇਹ ਖੱਬਰਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸਿਰ 'ਤੇ ਕੱਢਣ ਬੰਨਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਗਈਆਂ। ਮੈਂ ਪ੍ਰਣਾਨ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀਆਂ ਤਰਕੀਬਾਂ ਘੜੀਆਂ...।

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਕਰਦਿਉ ਤਾਂ ਹਟਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਪਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਦਹਿਸ਼ਤ ਫੈਲਾਉਣ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਖਾੜਕੂਆਂ ਦੇ ਟਿਕਾਣਿਆਂ ਉੱਤੇ ਹਮਲੇ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਮੇਰੇ ਘਰ ਦੇ ਮੇਰਾ ਵਸਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖਾਂਦੇ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਇਕੱਲਾ ਹੋਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਾ ਦਿੰਦੇ। ਜਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਕਮਾ ਦੇ ਕੇ ਦੋ ਵਾਰੀ ਭਾਈ ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿਲ ਆਇਆ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪੁਲਿਸ ਹੱਥ ਧੋ ਕੇ ਪਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਕ ਰਾਤ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਚੁਬਾਰੇ ਉੱਤੋਂ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਇਕ ਵੱਡੀ ਵਾਰਦਾਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸਕੀਮ ਬਣਾਈ। ਉਸ ਰਾਤ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਦਸੂਰੇ ਵੱਲ ਲੈ ਗਏ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਦੱਸਣ ਲੱਗੇ, “ਅੱਜ ਰਾਤ ਮੈਂ ਸਿੰਘਣੀ ਸਤਵੀਰ ਕੌਰ ਕੋਲ ਠਹਿਰਨਾ। ਉਹਦੀ ਕੋਈ ਡਿਊਟੀ ਲਾਉਣ ਜਾਣਾ। ਉਹਦੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ‘ਝਾਨ ਪੁਰ ਸਹੇਤੇ’ ਵਿਆਹ ਗਏ ਹੋਏ ਆ। ਉਹ ਤੇ ਉਹਦੀ ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਈਂ ਘਰ ਹੋਣਗੀਆਂ।”

“ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੀ! ਗੁੱਸਾ ਨਾ ਕਰਿਓ। ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਘੱਟ ਜਾਇਆ ਕਰੋ। ਮੈਨੂੰ ਠੀਕ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ।”

“ਹਾ ਹਾ ਹਾ! ਬਈ ਉਹ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਸਿੰਘਣੀ ਭੈਣ ਆਂ। ਪੰਥ ਦੀ ਰੂਹ। ਐਰਤ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਆ। ਮੈਂ ਉਹੜ੍ਹੂੰ ਇਕ ਵਾਰੀ ਕਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਨਾਲ ਅਨੰਦ ਕਰਵਾ ਲਾ। ਕਹਿੰਦੀ ਹੁਣ ਤਾਂ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਜਿੱਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਈਂ ਕਰਵਾਉਂਗੀ।”

ਮੈਂ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਿਆ ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਮੁੜ ਬੋਲੇ, “ਚੱਲ ਹੁਣ ਤੂੰ ਵਾਪਸ ਜ੍ਹਾ। ਧਿਆਨ ’ਨਾ ਜਾਈਂ ਸਿੰਘਾ...।”

ਉਸ ਰਾਤ ਪਿੰਡ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਘਰ ਦੀ ਕੰਧ ਟੱਪ ਕੇ ਦੱਬੇ ਪੈਰੀਂ ਚੁਬਾਰੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਸੌਂ ਗਿਆ ਸੀ। ਤੜਕੇ ਕੁਕੜ ਦੀ ਬਾਂਗ ਨਾਲ ਅੱਖ ਖੁੱਲ੍ਹੀ...। ਮੈਂ ਸੱਚਮੁਚ ਅੱਖ ਝਪਕੀ ਏ। ਬੈਂਕ ਆਫ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਫੋਨ ਆ ਰਿਹਾ ਪਰ ਮੇਰੀ ਸੁਤਾ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਈਂ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਫੋਨ ਵਲੋਂ ਬੇਪਿਆਨਾ ਹੋ ਕੇ ਮੁੜ ਟੀ ਵੀ ਵੱਲ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ। ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਅੰਤਿਮ ਚਰਣ 'ਤੇ ਵੀ ਪਹੁੰਚ

ਗਿਆ। ਇਕ ਹੋਰ ਕਵੀ ਵਲੋਂ ਕਵਿਤਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਏ 'ਹਾਦਸਿਆਂ ਦਾ ਮੌਸਮ'। ਮੇਰਾ ਦਿਮਾਗ ਵੀ ਤਾਂ ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਸ ਹਾਦਸੇ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ। ਉਹ ਹੀ ਹਾਦਸਾ ਜਿਸ ਨੇ ਮੇਰੀ ਰੂਹ ਵਿੰਨ੍ਹ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਕੀ ਹੋਇਆ? ਕਿਉਂ ਹੋਇਆ? ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ? ਕੌਣ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਸੌ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਸਿੱਖ ਕੌਮ...?

ਉਹ ਦਿਨ ਸੱਚਮੁਚ ਹੀ ਮਨਹੂਸ ਸੀ। ਅਜੇ ਚਾਹ ਦਾ ਕੱਪ ਪੀ ਕੇ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਧੋਣ ਲਈ ਫੜਾਇਆ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਬਾਹਰੋਂ ਪਟਵਾਰੀ ਚਾਚਾ ਹਫ਼ਿਆ ਹੋਇਆ ਆਇਆ, "ਗੁਰਜ਼ਤ! ਆਹ ਹੋਰ ਭਾਣਾ ਵਰਤ ਗਿਆ ਓਇਂ* ਭਾਈ ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਬਣਾ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ 'ਤਾ...!"

"ਕੀ?" ਮੇਰਾ ਮੂੰਹ ਅੱਡਿਆ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ।

"ਕਾਕਾ ਗੁਰਜ਼ਤਿਆ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਤਾਂ ਪਿੰਡ 'ਚ ਜੰਗਲ ਦੀ ਅੱਗ ਅੱਗ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਆ?"

ਬੀਬੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸੇ 'ਚ ਆ ਗਈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਡੋਰੇ ਉੱਤਰ ਆਏ। ਚਾਚਾ ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ, "ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲਾ ਝੂਠੀ ਕਹਾਣੀ ਆਂ...।" ਇਹ ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਮੈਂ ਵੀ ਚੁਪ ਚਾਪ ਕੰਬਲ ਦੀ ਝੁਬ ਮਾਰ ਕੇ ਬੀਬੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਜਾ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਦੇਖੀ। ਸੜਕ ਤੋਂ ਦੂਰ ਲਹਿਰੇ ਪਾਸੇ ਇਕ ਖੇਤ ਦੀ ਵੱਟ 'ਤੇ ਖਿੱਲਰੇ ਕੇਸੀਂ ਕੜੀ ਵਰਗਾ ਜਵਾਨ ਅੱਡੇਲ ਸ਼ਾਂਤ ਪਿਆ ਸੀ। ਸੱਜੀ ਪੁੜਪੁੜੀ ਵਿਚੋਂ ਖੂਨ ਵਗਿਆ ਹੋਇਆ। ਇਕ ਗੁੱਟ 'ਤੇ ਘੜੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ 'ਚ ਲਿਸਕਾਂ ਮਾਰਦਾ ਸਟੀਲ ਦਾ ਕੜਾ ...। ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਖੜ੍ਹੇ ਲੋਕ ਕਾਨਫੂਸੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ

"ਸਿੰਘਣੀ ਸਤਵੀਰ ਕੌਰ ਦੇ ਚੁਬਾਰੇ 'ਚੋਂ ਚੁੱਕਿਆ। ਉਨ੍ਹੇ ਦੁੱਧ 'ਚ ਨਸ਼ਾ ਘੋਲ ਕੇ ਪਲਾਇਆ...।"

"ਆਹੋ! ਆਹੋ!! ਉਹਦੀ ਮੁਖਬਰੀ 'ਤੇ ਈ ਪੁਲਿਸ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਕੰਪਾਂ ਟੱਧ ਕੇ ਚੁਬਾਰੇ 'ਚ ਜਾ ਵੜੀ ...।"

"...ਪਰ ਯਾਰ ਉਹ ਮੁਖਬਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਲੱਗਦੀ ਤਾਂ ਨੂੰ, ਬੜੀ ਬਹਾਦਰ ਆ?"

"ਵਿਕ ਗਈ ਹੋਊ ਜਾਂ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਧਮਕਾ ਲਈ ਹੋਊ...?"

"ਕੋਈ ਪਤਾ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੇਤੇ ਵੇਲੇ ਬਦਲ ਜਾਵੇ...?"

ਉਪਰੋਕਤ ਕਾਨਾਫੂਸੀ ਮੇਰੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਨਫਰਤ ਦੇ ਗੋਲੇ ਭਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਇਹ ਸਾਰੀ ਅਸਲੀਅਤ ਕਿਥੋਂ ਪਹੁੰਚੀ...? ਇਸ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਨਵਾਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਿਹਾ...। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਸੁਨਾਮੀ ਲੈ ਆਂਦੀ। ਮੈਂ ਡੌਰ ਭੌਰ ਹੋਇਆ, ਬੀਬੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਬੀਬੀ ਨੇ ਹੌਲੀ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਸਕੂਟਰ ਢੁੱਕ ਕੇ ਆਪਣੀ ਚਾਚੀ ਦੀ ਭੈਣ ਦੀ ਨਣਾਨ ਦੇ ਸਹੁਰੀਂ ਚਲਾ ਜਾ। ਪਤਾ ਕੋਈ ਨੂੰ ਬੁੱਚੜ ਕਸਾਈ ਕੇਤੇ ਵੇਲੇ ਤੈਨੂੰ ਫੜਨ ਆ ਜਾਣ।"

ਮੈਂ ਛੋਹਲੇ ਕਦਮੀਂ ਅਜੇ ਘਰ ਵੜਨ ਹੀ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿ ਦੂਰੋਂ ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਦਿਸ ਪਈਆਂ। ਮੇਰਾ ਮੱਥਾ ਠਣਕਿਆ। ਮੈਂ ਪੁੱਠੇ ਪੈਰਿਂ ਦੌੜ ਪਿਆ। ਵਾਹੋਦਾਹੀ ਦੌੜਦਾ, ਕੰਪਾਂ ਕੋਲੇ ਟੱਪਦਾ, ਪਿੰਡ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਇਕ ਤੂੜੀ ਦੇ ਕੁੱਪ ਵਿਚ ਲੁਕ ਕੇ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ। ਰਾਹ 'ਚ ਠੋਕਰ ਵੱਜਣ ਨਾਲ ਪੈਰ ਵਿਚੋਂ ਖੂਨ ਵਗ ਪਿਆ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਪਾ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਦੌੜੇ ਜਾਂਦੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ। ਪੁਲਿਸ ਘਰ ਘਰ ਛਾਪੇ ਮਾਰ ਕੇ ਚਲੀ ਗਈ। ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਘਰ ਰਹਿਣਾ

ਖੜਕ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਰਾਤੇ ਰਾਤ ਇਕ ਦੋਸਤ ਦੇ ਨਾਲ ਪਿੰਡੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ...।

ਮੈਂ ਹੁਣ ਹਰ ਵਕਤ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਸੋਚਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਭਾਈ ਜੀ ਮੇਰਾ ਆਦਰਸ਼ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਸਿੰਘਣੀ ਸਤਵੀਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਸਬਕ ਸਿਖਾਉਣ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਦੀ ਵਿਉਤ ਬਣਾਉਂਦਾ, ਮੁੜ ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਉਥੇ ਆਪਣੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦੇ ਸੈੰਬਰਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ ਕਰਕੇ ਹਵਿਆਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਏ। ਦੋ ਸ਼ਪਾਟਿਆਂ ਨੂੰ ਸੋਧਾ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਹੈਰਾਨੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹੋਈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਪਾਟਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜਥੇਬੰਦੀ ਨੇ ਚੁੱਕ ਲਈ...।

ਸਾਡੇ ਜਥੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਿੰਘ ਭਰਤੀ ਹੋ ਗਏ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਤਾਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਦਿਨੇ ਛਿਪਦੇ ਤੇ ਰਾਤੀਂ ਜਾਗਦੇ। ਬਲੈਕ ਕੈਟਾਂ ਨੇ ਇਕ ਨਵੇਂ ਵਿਆਹੇ ਹਿੰਦੂ ਫੌਜੀ ਨੂੰ ਉਹਦੀ ਵਹੁਟੀ ਸਮੇਤ ਬੱਸ 'ਚੋਂ ਲਾਹ ਕੇ ਮਾਰਿਆ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਅੰਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ 'ਬੱਸ ਕਾਂਡ' ਦਾ ਦੋਸ਼ ਇਕ ਹੋਰ ਖਾਤਰੂ ਜਥੇਬੰਦੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਲੈ ਲਿਆ...। ਪੁਲਿਸ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਈ। ਉਹਦੀ ਨਵ ਜਨਮੀ ਬੱਚੀ ਨੂੰ ਭੁੱਖੀ ਪਿਆਸੀ ਰੱਖਿਆ। 'ਕੀਤਿਆਂ ਦੇ ਭੌਣ' 'ਤੇ ਸੁੱਟ ਕੇ ਤੜਫ਼ਾਇਆ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੀ ਸਿੰਘਣੀ ਦੀ ਅਸਮਤ ਲੀਰੇ ਲੀਰ ਕੀਤੀ। ਇਸਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਨੇ ਸੰਗਰੂਰ ਦਾ ਡੀ.ਐਸ.ਪੀ ਗੱਡੀ ਚਾਕ੍ਖਿਆ। ਉਪਰਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭੋਗਪੁਰ ਦੇ ਥਾਣੇਦਾਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਰਾਤ੍ਰੀ ਦਿੱਤਾ। ਇਕ ਨਵੀਂ ਖੇਡ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਪੁਲਿਸ ਸਾਡਾ ਇਕ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਦੀ ਤੇ ਢੂਜੇ ਦਿਨ ਬਦਲੇ 'ਚ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋ ਗੱਡੀ ਚਾਕ੍ਖ ਦਿੰਦੇ...।

ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕਦੋਂ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਕੁਝ ਬਲੈਕ ਕੈਟਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਰਕਾਰੀ ਟੁੱਕਰ ਬੋਚਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰੀ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਸਭ ਟਿਕਾਣਿਆਂ ਦੀ ਸੂਹ ਲਗਾ ਲਈ। ਸਾਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰਾਤਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਫੜਾ ਯਮਕਾ ਕੇ ਰੋਟੀਆਂ ਖਾਣ ਅਤੇ ਧੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਨਾਲ ਜਥਰ ਜਿਨਾਹ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਇਸਦਾ ਇਲਮ ਉਦੋਂ ਹੋਇਆ ਜਦ ਇਕ 'ਕਾਲੀ ਭੇਡ' ਵਲੋਂ ਸੂਹ ਦੇਣ 'ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਮੈਨੂੰ ਪਿੰਡ ਰਾਜਪੁਰ ਗਹੋਤ ਦੀ ਇਕ ਮੋਟਰ ਤੋਂ ਚੁੱਕਣ ਆ ਗਈ। ਉਸ ਰਾਤ ਮੈਂ ਵਾਹੋਦਾਹ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚੀਂ ਦੱੜਦਾ ਪਿੰਡ 'ਕੰਗ ਮਾਈ' ਦੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਪਨਾਹ ਲੈ ਕੇ ਬਚਿਆ। ਓਪਰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਭੁਲੇਖੇ ਇਕ ਖੇਤ ਵਿਚ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾ ਕੇ ਰਾਤ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਲਾ ਰਹੇ ਇਕ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਮਾਰ ਮੁਕਾਇਆ। ਉਹ ਤਿੰਨ ਧੀਆਂ ਦਾ ਬਾਪ ਸੀ...।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਛੀਤੀ ਵੱਡੀ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਇਕ ਖਤਰਨਾਕ ਅੱਤਵਾਦੀ 'ਕਿਹਰ ਸਿੰਘ' ਦੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਆਪਣੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਅਗਾਊ ਜਸ਼ਨ ਮਨਾਉਂਦੇ ਫੇਕੇ ਫਾਇਰ ਕੀਤੇ। ਇਹ ਚਰਚਾ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਸੁਣੀਂ।

ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਆ ਗਿਆ। ਘੜੀ 'ਤੇ ਬਾਰਾਂ ਵਜ ਰਹੇ ਨੇ। ਮੇਰੀ ਸੋਚ ਦੀ ਘੜੀ ਵੀ ਟਿੱਕ ਟਿੱਕ ਕਰਦੀ ਮੁੜ ਇੰਡੀਆ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਆ। ਉਥੇ ਤਾਂ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਹੋਉ, ਸਭ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਹੋਣਗੇ, ...। ਉਸ ਦਿਨ ਵੀ ਤਾਂ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੇ ਇਕ ਸਾਥੀ ਨਾਲ ਦਸੂਰੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਸਤਵੀਰ ਕੌਰ ਦਾ ਘੋਗਾ ਚਿੱਤ ਕਰਕੇ ਲੋਅ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਸੀ...।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ 'ਭਾਈ ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਾਬਣ ਗਰਭ ਵਿਚ ਪਲ ਰਹੇ ਬੱਚੇ ਸਮੇਤ ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਹਲਾਕ' ਖਬਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੀ ਮੇਰੇ ਦਿਮਾਗ ਦਾ ਅਨਾਰ ਚੱਲ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਢੱਧ ਚਿੱਟੇ ਆਚਰਣ 'ਤੇ ਲੱਗੇ ਪੱਥੇ ਦੀ ਖਬਰ ਸੀਨੇ 'ਚ ਛੇਕ ਕਰ ਗਈ। ਮੈਂ ਝੁੰਜਲਾ ਕੇ ਭਾਈ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, "ਭਾਈ ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਭੈਣ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ...?"

"ਹਾਂ ਪਰ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸੱਚੀ ਆ, ਭਾਈ ਗੁਰਜੋਤ ਸਿਆਂ...।"

"ਹੈਂ! ਪੰਥ ਦੀ ਖਾਤਿਰ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਨੂੰ ਲੱਤ ਮਾਰਨ ਆਲਾ ਭਾਈ ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਕੋਈ ਮਰਿਯਾਦਾ ਕਿਮੇ ਭੰਗ ਕਰ ਸਕਦਾ? ਝੁਠ ਕਿੱਦਾਂ ਬੋਲ ਸਕਦਾ...?"

ਮੇਰੀ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਸਹਿਣ ਸ਼ਕਤੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ...।

ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਲੁਕਣ ਮੀਟੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਰਾਤ ਆਪਣੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚਾ। ਭਾਪਾ ਜੀ ਜਾਨ ਤਲੀ 'ਤੇ ਧਰ ਕੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਦੇ ਟਰੱਕ ਦੇ ਮਾਲ ਵਿਚ ਬਿਠਾ, ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਿਗਰੀ ਯਾਰ ਤਰਸੇਮ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਹਿਮਾਚਲ ਦੇ ਪਿੰਡ 'ਡਮਟਾਲ' ਛੱਡ ਕੇ ਆਏ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਇਕ ਹੋਰ ਮਿੱਡਰ ਹਜ਼ੂਰਾ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ, ਇਕ ਐਜੰਟ ਨਾਲ ਗੰਢੁੱਧ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਐਜੰਟ ਨੇ ਸਾਡੀ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਪੰਜ ਸੱਤ ਮੁੰਡੇ ਅਮਰੀਕਾ ਭੇਜੇ ਸਨ...।

ਐੱਜ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਹੀ ਟੀ. ਵੀ. ਤੇ ਕਵੀ ਚਰਬਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਸਾਕਾ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ' ਡਾਕੂਮੈਂਟਰੀ ਫਿਲਮ ਦਿਖਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਕਰੀਨ ਤੇ ਲੱਖ-ਪੱਥ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੇਖ ਕੇ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਉੱਛੱਲ ਪਈਆਂ ਨੇ। ਮਨ ਢਹਿੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ...। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਆ ਰਿਹੈ, ਭਾਪਾ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਮੁੰਬਈ ਤੋਂ ਜਹਾਜ਼ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਅਮਰੀਕਾ ਭੇਜਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਏ। ਰਾਹ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਚੁੱਕ ਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੇਸ ਕਤਲ ਕੀਤੇ। ਤਸੀਹੇ ਦੇ ਕੇ 'ਅੱਧਮੇਣੇ' ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਬੀਬੀ ਰੋ-ਰੋ ਕੇ 'ਲਾਸ਼' ਬਣ ਗਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਹਾਲਤ ਵੀ ਤਾਂ 'ਲਾਸ਼' ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਮਰੀਕਾ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਫੁੱਫੜ ਦੇ ਚਾਚੇ ਕੋਲ ਰਿਹਾ। ਸਿਰ ਝਟਕਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਸੋਚਾਂ ਪਿੱਛਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਰਹੀਆਂ...।

ਸਾਡੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਵਿਚ 'ਆਸਲੀ' ਅਤੇ 'ਨਕਲੀ' ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨੀ ਹੀ ਅੱਖੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਭਾਈ ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਿੰਘਣੀ ਸਤਵੀਰ ਕੌਰ ਵਾਲੀ ਖਬਰ ਨੇ ਮੇਰੇ ਦਿਲ 'ਚ ਬੇਯਕੀਨੀ ਦਾ ਨਸ਼ਤਰ ਚੋਭ ਦਿੱਤਾ ਸੀ...।

ਇਕ ਘਿਨਾਉਣੀ ਸਾਜਿਸ਼ ਤਹਿਤ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਕੁਝ ਕਾਲੀਆਂ ਭੇਡਾਂ ਸਾਡੀ ਜਥੇਬੰਦੀ 'ਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਸਾਡੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ ਲੋਕ, ਪੁਲਿਸ ਨਾਲ ਜਾ ਮਿਲੇ। 'ਕਾਲੀਆਂ ਭੇਡਾਂ' ਵਾਲੀ ਕੁਹਝੀ ਸਿਆਸਤ ਨਾਲ, ਮੇਰੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਦੀਵਾ ਗੁੱਲ ਹੋਇਆ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਟੁੱਟਾ, ਜੋਸ਼ ਨੇ ਦਮ ਤੋਡਿਆ ਤੇ ਰੂਹ ਵਲੂੰਪਰੀ ਗਈ। ਇਹੋ ਕਾਰਣ ਦੇ ਕਿ ਮੈਂ ਅੱਜ ਇਸ ਕਵੀ ਚਰਬਾਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਨਹੀਂ। ਸਿਰ ਫੜ ਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ ਹਾਂ...।

ਸਾਹਮਣੇ ਟੀ ਵੀ 'ਤੇ ਖੂਨ ਨਾਲ ਲਾਲ ਹੋਇਆ ਸਰੋਵਰ ਅਤੇ ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੇਖ ਕੇ ਆਪੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ 'ਜੈੱਟ ਲੈਗ' ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਤੇ ਛੁੱਟੀ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਏਥੋਂ ਤਾਂ ਘਰਗਾਹਟ ਹੋ ਰਹੀ...। ਟੀ ਵੀ ਬੰਦ ਕਰਕੇ 'ਮਰੀਨਾ ਪਾਰਕ' ਵੱਲ ਆ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਮਨ ਉਦਾਸ ਹੁੰਦੈ, ਅਕਸਰ ਹੀ ਇਥੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਝੀਲ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਬੈਠ ਆਪਣੀ ਰੂਹ 'ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਫੈਹੂੰ ਰੱਖਣਾ ਮੇਰੀ ਆਦਤ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਐਤਵਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਾਰਕ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਚਹਿਲ-ਪਹਿਲ ਹੈ। ਲੋਕ ਥਾਂ-ਥਾਂ 'ਤੇ ਬਾਰਬਿਕਾਊ ਕਰ ਰਹੇ ਨੇ। ਬੱਚੇ

ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਸਲਾਈਡਾਂ 'ਤੇ ਖੇਡ ਰਹੇ ਨੇ। ਕਿਲਕਾਰੀਆਂ ਵੱਜ ਰਹੀਆਂ। ਬੱਤਖਾਂ ਦੇ ਝੁੰਡ ਤੈਰ ਰਹੇ ਆ। ਮੈਂ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਦੇਖਦਾ ਸਿੱਧਾ ਤੁਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾਂ।

“ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਸਰਦਾਰ ਜੀ! ਕੀ ਹਾਲ ਆ? ਗੁਰੂ ਘਰ ਤਾਂ ਹਰ ਐਤਵਾਰ ਦੂਰੋਂ ਫਤਿਹ ਬੁਲਾ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਓ? ਪਿਛਲੇ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਹੋਏ?” ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਤੱਕਦੇ ਹੋਏ ਬੈਂਚ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਇਕ ਪੰਜਾਬੀ ਜੋੜੇ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਹੈ।

“ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਜੀ! ਹਾਂਜੀ-ਹਾਂਜੀ। ਮੈਂ ਇੰਡੀਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੋਰ ਸੁਣਾਓ ਕਿਮੇ ਓ, ਛੁੱਟੀ ਮਨਾਈ ਜਾ ਰਹੀ?”

ਅਮਰੀਕਾ 'ਚ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਸਾਂਝ ਪੈਂਦੇ ਹੀ ਮੈਂ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਹਾਂ।

“ਹਾਂ ਜੀ ਹਾਂ! ਮੈਂ ਹਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਬੈਂਸ ਤੇ ਇਹ ਮੇਰੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ ਬੈਂਸ। ਸੈਰ ਕਰਦੇ ਥੱਕ ਗਏ ਸੀ, ਅੜੀ ਬਹਿ ਗਏ। ਆ ਜਾਓ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਬੈਠੋ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ। ਪੰਜਾਬ ਜਾ ਕੇ ਆਏ ਓ। ਸੁਣਓ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਹਾਲ-ਚਾਲ?”

“ਜੀ ਮੈਂ ਗੁਰਜੋਤ ਸਿੰਘ!” ਅਦਬ ਨਾਲ ਆਖਦੇ ਹੋਏ, ਬੈਂਚ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ਹਾਂ।

“ਅੱਛਾ ਗੁਰਜੋਤ ਸਿੰਘ ਜੀ। ਤੁਆਡੇ ਵੱਲ ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਏਦਾਂ ਲੱਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਪਈ ਤੁਆਨੂੰ ਕਿਤੇ ਦੇਖਿਆ ਹੋਇਆ ਤੇ ਜਾਂ ਤੁਆਡਾ ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਮੇਰੇ ਕਿਸੇ ਜਾਣਕਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ? ਮੈਂ ਹਰ ਵਾਰ ਪੁੱਛਣ-ਪੁੱਛਣ ਕਰਦਾ ਰਿਆ ਪਰ ਮੌਕਾ ਅੱਜ ਮਿਲਿਆ। ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਕਿੱਥੋਂ?”

“ਜੀ ਹਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਤੋਂ ਤੇ ਤੁਸੀਂ?”

“ਹੱਦ ਹੋ ਗਈ ਅਸੀਂ ਵੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰਾਂ। ਮੈਂ ਬੈਂਕ ਮੈਨੇਜਰ ਸੀ ਤੇ ਸੈਡਮ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਈ ਪ੍ਰਿਸ਼ੀਪਲ ਸੇਵਾ ਮੁਕਤ ਹੋਏ ਆ। ਹੁਣ ਏਥੇ ਦੋਹਰੇ ਦੀ ਬੇਬੀ ਸਿਟਿੰਗ ਕਰਦੇ ਆਂ ਪਰ ਵੀਕੈਂਡ 'ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਛੁੱਟੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ। ਹਾ-ਹਾ-ਹਾ...।”

“ਗੁਰਜੋਤ ਸਿੰਘ ਬੇਟਾ! ਏਥੇ ਤੁਸੀਂ ਕਿੱਥੇ ਕੁ ਰਹਿੰਦੇ ਓ?”

“ਆਂਟੀ ਜੀ! ਆਹ ਨਮੇ ਬਣੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਐਲਮਾ ਸਟਰੀਟ 'ਤੇ ਰਹਿੰਨਾ। ਮੈਨੂੰ ਆਏ ਨੂੰ ਤਾਂ ਵੀਹ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋ ਗਏ। ‘ਯੂ ਪੀ ਐਸ’ ਕੰਪਨੀ 'ਚ ਡਲਿਵਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾਂ। ਸਰਦਾਰਨੀ ਗੈਸ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਮੈਨੇਜਰ ਆ। ਮੇਰੀ ਅੱਜ ਛੁੱਟੀ ਸੀ। ‘ਜੈਂਟ ਲੈਗ’ ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਘਰ 'ਕੱਲਾ ਬੈਠਾ ਬੋਰ ਹੁੰਦਾ, ਏਧਰ ਆ ਗਿਆ।”

“ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ। ਅਸੀਂ ਵੀ ਅੱਜ ਗੁਰੂ ਘਰ ਗਏ ਸੀ। ‘ਤੀਜਾ ਘੱਲ੍ਹਾਰਾ ਦਿਵਸ’ ਏ ਨਾ। ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਤੇ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ ਦੇ ਨਾਰੂੰ ਲੱਗ ਰਹ੍ਯੇ ਸੀ। ਤਕਰੀਰਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸੀ। ਤੇਰੀ ਆਂਟੀ ਬਹੁਤ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਈ। ਅਸੀਂ ਲੰਗਰ ਛਕੇ ਬਿਨਾਂ ਈ ਆ ਗਏ...।”

“ਕਿਉਂ ਕੀ ਗੱਲ ਆਂਟੀ ਜੀ? ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲਾਂ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਏ?”

“ਗੁਰਜੋਤ! ਉਹ ਤਾਂ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ ਦੇ ਨਾਰੂੰ ਲਾ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਕਿਸੇ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਕੇ ਦੇਖਣ ਸੰਨ ਸੰਤਾਲੀ ਵੇਲੇ ਘਰ ਦੇ ਦੋ ਜੀਅ ਗੁਆ ਲਏ। ਸਾਡੀ ਮਾਸੀ ਹੌਲਿਆਂ ਵੇਲੇ ਉਧਰ ਰਹਿ ਗਈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਏਧਰ ਆ ਗਏ। ਸਾਡੇ ਵਡੇਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਅੱਖਾਂ ਨਾ ਸੁੱਕੀਆਂ। ਫੇਰ ਚੌਗਸੀ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਅੱਤਵਾਦ ਦੇ ਟਕੂਏ ਨੇ ਸਾਡੀਆਂ ਆਂਦਰਾ ਈ ਵੱਡ ਧਰੀਆਂ। ਦੁਸ ਸਾਲ ਛੋਟੀ ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਭੋਗਪੁਰ ਵਿਆਹੀ ਸੀ...। ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਪੁਲਿਸ 'ਚ ਨਵਾਂਨਵਾਂ ਬਾਣੇਦਾਰ

ਭਰਤੀ ਹੋਇਆ। ਮਸਾਂ ਮਹੀਨਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਵਿਆਹ ਨੂੰ। ਬਾਹਾਂ ਦਾ ਚੂੜਾ ਵੀ ਨ੍ਹੀਂ ਸੀ ਵਧਾਇਆ। ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਦਿਨੇ-ਦਿਹਾੜੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ। ਮੇਰੀ ਭੈਣ, ਉਹਦੇ ਸੱਸ-ਸਹੁਰਾ, ਦੋ ਦਿਓਰ, ਇਕ ਨਣਾਨ ਗੋਲੀਆਂ 'ਨਾ ਭੁੰਨ ਸੁੱਟੇ। ਅਸੀਂ ਇਕੋ ਵੇਲੇ ਏਨ੍ਹਾਂ 'ਨਾ ਏਨੀਆਂ ਅਰਥੀਆਂ ਦਾ ਭਾਰ ਕਿੱਦਾਂ ਚੋਇਆ? ਕੋਈ ਪੁੱਛ ਕੇ ਤਾਂ ਦੇਖੋ...? ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਲਦੇ ਸਿਵੇ ਏਦਾਂ ਲੱਗਦੇ ਸੀ ਜਿੱਦਾਂ ਸਾਰਾ ਪੰਜਾਬ ਸੜ ਰਿਆ ਹੋਵੇ। ਕੀ ਕਸੂਰ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ? ਇਹੋ ਕਿ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਸੀ? ਬੱਸ ਜਦ ਚੇਤੇ ਆਉਂਦਾ ਨਾ, ਰੋ-ਰੋ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਅੰਨੀਆਂ ਕਰ ਲੈਨੀ ਆਂ...ਸਾਨੂੰ ਨ੍ਹੀਂ ਚਾਈਦਾ ਮੁੜ ਉਹ ਖੂਨ-ਖਰਾਬਾ...ਨਈਂ ਚਾਈਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਬਟਵਾਰਾ... ਕੀ ਕਰਨਾ ਅਸੀਂ ਇਕ ਹੋਰ...?”

ਮੈਂ ਅੰਟੀ ਨੂੰ ਦਿਲਾਸਾ ਦੇਣ ਲਈ ਮੂੰਹ ਖੋਲਿਆ ਪਰ ਮੇਰੀ ਜੀਭ ਟੁੱਕੀ ਗਈ ...। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਆਇਆ ਭੋਗਪੁਰ ਵਾਲੇ ਥਾਣੇਦਾਰ ਦੇ ਘਰ ਤਾਂ ਸੱਥਰ ਅਸੀਂ ਹੀ ਵਿਛਾਇਆ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਸੀ ਦਾ ਅਫਸਰ ਸਾਡੀ ਉੱਪਰਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿਚ ਸੀ। ਉਹ ਸਾਡੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਸਪਲਾਈ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਟੱਬਰ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਭੁੰਨਿਆਂ। ਇਹ ਹੁਕਮ ਤਾਂ ਉੱਪਰੋਂ ਹੀ ਆਇਆ ਸੀ...।

ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ ਆ ਕੇ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਅਫਸਰ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਵੀ...। ਉਸਦੇ ਦੋਵੀਂ ਹੱਥਾਂ ਲੱਭੂ ਸਨ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਪੁਲਿਸ ਕੋਲੋਂ ਸਾਡੇ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦਾ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਵਿਛਵਾ ਦਿੰਦਾ...।

‘ਓਹ ਰੱਬਾ! ਦੁਨੀਆਂ ਕਿੰਨੀ ਬੇਈਮਾਨ ਹੋ ਗਈ। ਦੀਨ-ਧਰਮ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਖੰਭ ਲਾ ਕੇ ਉਡ ਗਿਆ...।’ ਮੇਰੇ ਪੈਰ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਚੁੱਕ ਹੋ ਗਏ ਨੇ। ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਕਿੰਨਾ ਕੁਝ ਘੁੰਮ ਗਿਆ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੀ ਛਲਣੀ ਹੋਈ ਇਮਾਰਤ, ਖੂਨ ਨਾਲ ਲਾਲ ਹੋਇਆ ਸਰੋਵਰ, ਭਾਈ ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਹਿੰਦੂ ਫੌਜੀ ਤੇ ਉਹਦੀ ਵਹੁਟੀ, ਪ੍ਰਾਣ ਦੀ ਸਿੰਘਣੀ ਤੇ ਬੱਚੀ, ਬੱਸ ਕਾਂਡ, ਡੀ. ਐਸ.ਪੀ, ਸਿੰਘਣੀ ਸਤਵੀਰ ਕੌਰ, ਭੋਗਪੁਰ ਵਾਲੇ ਥਾਣੇਦਾਰ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ, ਅੱਧਮੇਂਦੇ ਭਾਪਾ ਜੀ ਤੇ ਸੁੱਕ ਕੇ ਲਾਸ਼ ਬਣੀ ਬੀਬੀ...। ਬੇਚੈਨੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਫਤਿਹ ਬਲਾ ਕੇ ਲੱਤਾਂ ਘੜੀਸਦਾ ਘਰ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਿਆ ਹਾਂ। ਇੰਦਰਜੀਤ ਕੌਰ ਬੈਂਸ ਦੇ ਸਵਾਲ ਮੇਰੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਏ.ਕੇ ਸੰਤਾਲੀ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਵਾਂਗ ਵੱਜ ਰਹੇ ਨੇ, “ਕੀ ਕਸੂਰ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ? ਇਹੋ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਸੀ? ਸਾਨੂੰ ਨ੍ਹੀਂ ਚਾਈਦਾ ਮੁੜ ਉਹ ਖੂਨ-ਖਰਾਬਾ...ਨਈਂ ਚਾਈਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਬਟਵਾਰਾ...ਕੀ ਕਰਨਾ ਅਸੀਂ ਇਕ ਹੋਰ ...?”

ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ‘ਚੀਸ’ ਉੱਠੀ ਏ, “ਸਾਨੂੰ ਨ੍ਹੀਂ ਚਾਈਦਾ ਮੁੜ ਉਹ ਖੂਨ ਖਰਾਬਾ...ਨਈਂ ਚਾਈਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਬਟਵਾਰਾ...ਕੀ ਕਰਨਾ ਅਸੀਂ ਇਕ ਹੋਰ...?”

“ਇਸ ਗੁਨਾਹ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸੀ...।”

ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਚੀਕਦਾ ਹੋਇਆ, ਆਪਣੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਕੰਨਾਂ 'ਤੇ ਰੱਖ, ਗੋਡਿਆਂ ਵਿਚ ਸਿਰ ਦੇ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੰਦੂ ਤਿੱਪ-ਤਿੱਪ ਛਿੱਗ ਕੇ ਧਰਤੀ ਮਾਂ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਸਮਾ ਰਹੇ ਨੇ...।

ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ, ਅਮਰੀਕਾ
510 502 0551

ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਕਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਮਾਲ ਲੁੱਟ ਕੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਗਝਾ ਬੰਨ੍ਹਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਹੁਣ ਪੱਛਮੀ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀ ਗੌਰੀ ਕੌਮ ਨੇ ਕਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਨਵਾਂ ਤਮਗਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ‘ਤੀਜੀ ਦੁਨੀਆਂ’ ਯਾਨੀ ‘ਬਰਡ ਵਰਲਡ’।

ਇਹਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਚੌਪਰੀ ਤੇ ਠੇਕੇਦਾਰ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੱਥੇ ਖਿਤਾਬ ਮੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜੇ ਇਹ ਮੰਨ ਲਈਏ ਕਿ, ‘ਤੀਜੀ ਦੁਨੀਆਂ’ ਚ ਕਾਲੇ ਲੋਕ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ‘ਪਹਿਲੀ ਦੁਨੀਆਂ ਯਾਨੀ ਫਰਸਟ ਵਰਲਡ ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਫਿਰ ਤੇਲ ਦੇ ਮਾਲਕ ਮੱਧ ਪੂਰਬੀ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਮੁਲਕ ਕਿਹੜੇ ‘ਵਰਲਡ ਦੇ ਹੋਏ ? ਇਹ ਵੀ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਹੈ ਕਿ ਮੱਧ ਪੂਰਬ ਜਾਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਵੱਲ ਕਿਉਂ ਉੱਗਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ? ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਘੀਸੀ ਕਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਸਾਉਦੀ ਅਰਬ ਨੇ ਪੰਥ ਔਫ ਦੀ ਪ੍ਰਸੈਸੇ ਫਿਲਮ ਦਿਖਾਉਣ ਤੇ ਕਰਾਈ ਸੀ। ਰੂਸ ਦਾ ਤਾਂ ਨਾਂ ਲੈਂਦੇ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੰਥ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੱਧ ਪੂਰਬ ਦੇ ਮੁਲਕਾਂ ਤੋਂ ਤੇਲ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ‘ਗੋਂ ਭੁਨਾਵੇ ਜੋਂ। ਤੇ ਰੂਸ ਉੱਤਰਕੜਾ। ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਗਏ ਰੰਗ ਹੋਰੀਂ, ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਿਧਰ ਮਰਜ਼ੀ ਦੱਬੀ ਜਾਓ।

ਹੁਣ ਸੁਆਲ ਇਹ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਤੀਜੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਇੰਨਾ ਫਿਕਰ ਕਾਹਤੋਂ ਜੇਕਰ ਇਹ ਵਾਕਿਆ ਹੀ ਹਮਦਰਦੀ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ਜਾਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੰਗਾਲ ਹੀ ਕਿਉਂ ਬਣਾਇਆ ? ਹੁਣ ਵੀ ਕਿਉਂ ਆਪਣੀਆਂ ਦੁਕਾਨਦਾਰੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਤੇ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ? ਧੜਾ ਧੜ ਹਥਿਆਰ ਵੇਚੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਓਦਾਂ ਰੌਲਾ ਪਾਉਣਾ ਲੜਦੇ ਕਾਹਤੋਂ ਆ ਅਸੀਂ ਫੈਸਲਾ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਯਾਨੀ ਦੋ ਬਿੱਲੀਆਂ ’ਚ ਬਾਂਦਰ-ਰੋਟੀ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਮੈਂ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹਾਂ’। ਜੇ ਇਹ ਨੀਤੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੀ ਹੈ ? ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੇ ਠੇਕੇਦਾਰ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਤਾਂ ਕਰ ਲੈਣ। ਅੱਗੇ ਵੀਅਤਨਾਮ ’ਚ ਖੇਹ ਉਡਦੀ ਰਹੀ, ਹੁਣ ਆਇਰਲੈਂਡ ’ਚ ਉਡਾ ਕੇ ਸਾਹ ਲੈਣਗੇ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਦਵਾਈਆਂ ਦੇ ਵਰਤਣ ਅਤੇ ਬਣਾਉਣ ’ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਮੁਲਕਾਂ ’ਚ ਪਾਬੰਦੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਸੀਂ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਚਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ ਇਹਨਾਂ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਵੀ ਖਤਮ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੋਚਦੇ ਹਨ

ਉਥੇ ਕਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਭੜ੍ਹੇ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਪਤੈ ? ਜਾਹਲ ਲੋਕ ਆ। ਵੈਸੇ ਸਿਹਰੇ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਹਨ 'ਅਸੀਂ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਗੁਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਅਗਾਂਹ ਔਲਾਦ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ "ਕਾਲਿਆਂ ਦਾ ਬੀਅ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿਓ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਕੁਕਲਕਸੋ, 'ਬਿਟਸ਼ ਮੁਵਮੈਂਟ', 'ਨੈਸ਼ਨਲ ਫਰੰਟ ਅਤੇ ਹੋਰ ਫਾਸ਼ੀ ਗਰੁਪ ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਕਾਲੇ ਲੋਕ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਗਰੁੱਪ ਬਣਾਉਂਦੇ, ਤਾਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਤੀਆਂ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਪਰ ਇਹ ਉਲਟਾ ਚੋਰ ਕੋਤਵਾਲ ਨੂੰ ਡਾਂਟੇ ਵਾਂਗ ਪੱਛਮੀ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਨ ਆਏ ਕਾਮਿਆਂ ਨਾਲ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਇਹਨਾਂ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦੇ ਅਖੰਡੀ ਚੌਪਰੀਆਂ ਵਾਂਗ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣ ਖੋਣ ਆਏ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਕਰਦੇ ? ਅਜੇ ਤਾਂ ਕਾਲੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਲੁੱਟੇ ਹੋਏ ਮਾਲ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਇਵਜ਼ਾਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੰਗ ਰਹੇ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਕਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਲਟਾ ਆਪਣੇ ਅੰਗੂਠੇ ਹੋਠਾਂ ਰੱਖਣ ਦੀਆਂ ਸਿਰਤੋੜ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ ਤਰੱਕੀ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦਿਮਾਗਾਂ ਨੂੰ ਡੋਬੂ ਪਾਉਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

ਹੁਣ ਮੌਕਾ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਾਲੇ ਲੋਕ ਗੋਰੀ ਨਸਲ ਨੂੰ ਦੱਸ ਸਕਣ ਕਿ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪਲਰਦੇ, ਪਸਰਦੇ ਲੋਕ ਇਕ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਹੀ ਹਨ, ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਇਕ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਕਿਸਮਾਂ ਨਹੀਂ।

ਯੂ. ਕੇ.

+447763013424

ਪਰਵਾਨੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ
ਦਸਾਂ ਤੇ ਦਿਸਾਂ

ਸੰਪਦਕ : ਅੰਮੰਦਰ ਕੌਰ (ਭਾ.)

ਪਰਵਾਨੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਹਿਤਾ
ਦਸਾਂ ਤੇ ਦਿਸਾਂ

ਸੰਪਦਕ : ਭੁਗੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਭਾ.), ਬਰਨਜੀਤ ਕੌਰ (ਪੰ.)

ਪਰਵਾਨੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ
ਦਸਾਂ ਤੇ ਦਿਸਾਂ

ਸੰਪਦਕ : ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ (ਭਾ.), ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ (ਭਾ.)

ਪੁਸਤਕ ਚਰਚਾ

‘ਪਿੱਤਰ ਸੱਤਾ ਦੀਆਂ ਮੌਰੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਮਝੀ ਤੇ ਪਰਖੀ ਔਰਤ
ਬਾਰੇ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ-ਤਾਪਸੀ

ਬਲਜਿੰਦਰ ਸੰਘਾ

ਤਾਪਸੀ

ਸ਼ਗਨੀਤ ਸੰਘ

ਨਾਰੀਵਾਦ (ਫੈਮੀਨਿਜ਼ਮ) ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਥੱਲੇ ਲਾਹੁਣਾ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਔਰਤ ਨੂੰ ਉਹਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਹੱਕ, ਜਾਇਦਾਦ, ਕੰਮ ਦੀ ਖੁੱਲ, ਪਦਾਰਥਿਕ ਹਿੱਸੇਦਾਰੀ ਤੱਕ ਦੇ ਮਸਲੇ 1792 ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਜਦੋਂ ‘ਮੈਰੀਡੂਲਸਟੋਨ ਕਰਾਫਟ’ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ‘ਅ ਵਿੰਡੀਕੇਸ਼ਨ ਆਫ ਦਾ ਰਾਈਟਸ ਅੰਫ ਵਿਸ਼ਨ’ ਰਾਹੀਂ ਔਰਤ ਦੇ ਹਲਾਤਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਛਿੜੀ। ਪਰ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਤਾਪਸੀ’ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦਾ ਕਵੀ ਜਗਜੀਤ ਸੰਧੂ ਉਪਰੋਕਤ ਮੁੱਦੇ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ‘ਤੇ ਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਔਰਤ ਦੇ ਸਰੋਕਾਰ ਤੇ ਡਰ ਹੋਰ ਵੀ ਹਨ। ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ

ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਕ ਮਰਦ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਉਹ ਔਰਤ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਦੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਪਾਰ ਜਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਸੁਚੇਤ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੈਰ ਮਰਦ ਪ੍ਰਜਾਤੀ ਦੇ ਅਦਿੱਸਦੇ ਜਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਕਿਤਾਬ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਕਲਮਬੱਧ ਕਰਨਾ ਉਸਦੇ ਅਨੁਭਵ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਕਵੀ ਖੁਦ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਔਰਤ ਦੇ ਸਰੋਕਾਰ ਮੇਰੇ ਅਨੁਭਵ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਹਨ ਤੇ ਦੂਸਰਾ ਮੇਰੀ ਇਹ ਮਿੱਥੇ ਕੇ ਲਿਖੀ ਕਿਤਾਬ ਹੈ। ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਆਪਾਂ ਇਹ ਆਖ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਵੀ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਅਲੋਚਨਾ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਰਖ਼ਰੂ ਕਰਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹੋਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਗੱਲ ਸਮਝ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਡਰ, ਸਹਿਮ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਬਾਰੇ ਕਦੇ ਵੀ ਸਹੀ ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਨਹੀਂ ਕਰ

ਸਕਦਾ ਤੇ ਫਿਰ ਇਕ ਮਰਦ ਕਵੀ ਪੂਰੀ ਔਰਤ ਜਾਤੀ ਦਾ ਇਕ ਅਧੂਰੇ ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਰਾਹੀਂ ਕਿਵੇਂ ਪੁਰਾ ਮਨੋਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

‘ਫਿਲਮ ਵੇਖਦੇ ਵੇਖਦੇ’
ਮੈਂ ਉਹ ਸਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ
ਜੋ ਮੈਂ ਅਸਲ ‘ਚ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ
ਰੇਪ ਸੀਨ ਵੇਲੇ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ
ਇਹ ਤੇ ਪਰ ਮੈਂ ਅਸਲ ‘ਚ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਚਾਹੇ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੇ ਪੰਜ ਵਾਰ ਵਿਸਮਕ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ ਪਰ ਕਵਿਤਾ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵੀ ਪੂਰੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਰੈਡੀਕਲ ਨਾਰੀਵਾਦ ਹੈ ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਔਰਤ ਉੱਪਰ ਮਰਦ ਦੀ ਰੈਡੀਕਲ ਮਰਦਾਵੀਂ ਅਦਿੱਖ ਧੌਸ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਧੌਸ ਕਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਜਦੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮਰਦਾਵੀਂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਚਲਾਕੀ ਇਸ ਤੇ ਪਰਦਾ ਪਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਫ਼ਾ 16 ਦੀ ਕਵਿਤਾ ‘ਘਾਹ ਚਿੜੀਆਂ ਬਾਲ ਬਿਰਧ’, ‘ਟਰੋਪੀਕਲ’, ‘ਨੰਗੀ ਸ਼ਾਖ ‘ਤੇ ਫੁਲਟਿਕਾ ਕੇ’ ਵੀ ਇਸੇ ਰੈਡੀਕਲ ਮਰਦਾਵੀਂ ਅਦਿੱਖ ਧੌਸ ਵਾਲੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਹਨ।

ਮੇਰੇ ਸਹੁਰਾ ਸਾਹਬ
ਅੱਜ ਉਹ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਨ
ਸਗੋਂ ਪੁੱਛਿਐ ਨਿਕੜੀ ਨੀ ਦੀਹਦੀ ਕੁੜੇ
ਮੇਰੇ ਸਹੁਰਾ ਸਾਹਬ
ਕੱਲ੍ਹ ਉਸਨੂੰ ਗੋਦ 'ਚ ਵੀ ਲੈਣਗੇ
ਵਿਦਾ ਵੀ ਕਰਨਗੇ
ਮੈਂ ਗੁਆਚ ਗਈ ਆਂ
ਚਾਹ ਉੱਬਲ ਗਈ ਏ

ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਵੀ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਨਾਰੀਵਾਦ ਦੇ ਮੂਹਰਲੀ ਕੰਧ ‘ਸਹੁਰਾ ਸਾਹਬ’ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ, ਪਰ ਰੈਡੀਕਲ ਮਰਦਾਵੀਂ ਅਦਿੱਖ ਧੌਸ ਵਾਂਗ ਅਦਿੱਖ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਦੀ ਪਛਾਣ ਤਾਂ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਨਾਰੀਵਾਦ ਇਸਦਾ ਹੱਲ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਘਰੇਲੂ ਕੰਮ, ਮਰਦ ਸਮਾਜ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਬੱਚੇ ਜੰਮੀ ਜਾਣੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ

ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਆਪ ਗੁਵਾ ਦੇਣਾ, ਘਰ ਵਿਚ ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰੀ ਤੇ ਜਿਸ ਦਿਨ ਘਰ ਦੇ ਮਰਦਾਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਆ ਗਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਇਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਚਾਹੇ 18 ਸਾਲ ਦੀ ਲੜਕੀ ਨੂੰ 60 ਸਾਲ ਦਾ ਵਰ ਲੱਭ ਦੇਣ। ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਨਸੀਹਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਪਰਾਏ ਘਰ ਜਾਣਾ ਹੈ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਰਿਹਾ ਕਰੋ, ਕਿਸੇ ਖਾਣ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਜੋ ਸਿਹਤ ਲਈ ਚੰਗੀ ਹੈ ਉਸਦੀ ਆਦਤ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਕਿ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਜੇ ਨਾ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰੇਂਗੀ ? ਅੱਂਰਤ ਦਾ ਅਦਿੱਖ ਸੋਸ਼ਣ, ਇਛਾਵਾਂ ਦਾ ਘਾਣ, ਦਿਲ ਟੁੱਟਿਆ ਪਰ ਰੋਣਾ ਵੀ ਕਿੱਥੇ ਲੁਕ ਕੇ, ਮਨ ਉਦਾਸ ਪਰ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਖੁਸ਼ੀ ਦਿਖਾਉਣੀ ।

ਮੈਂ ਗੁਆਚ ਗਈ ਆਂ,
ਚਾਹ ਉੱਬਲ ਗਈ ਏ,

ਪਿੱਤਰ ਸਤਾ ਦਾ ਅੱਂਰਤ ਤੇ ਦਬਾਅ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਪਜਦਾ ਹੈ ਸਹਿਮ, ਡਰ, ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਤੇ ਫਿਰ ਨੁਕਸਾਨ ਜਿਵੇਂ ਚਾਹ ਦਾ ਉੱਬਲਣਾ ਇਸਦਾ ਸੁਚਕ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ‘ਆਹੁਦਾ ਤੱਕਿਆ’, ‘ਮੁਟਿਆਰ ਦਾ ਗੀਤ’ ਵਿਚ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਦਰਦ ਹੈ ਜੋ ਪਿੱਤਰ ਸੱਤਾ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ

ਰੱਜ ਰੱਜ ਮਾਣਾਂ ਅੱਜ ਵਸਲਾਂ ਦਾ
ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਵਾਦੇ ਕੀ ਕਰਨੇ
ਅੰਗ ਅੰਗ ਪਹਿਨਾਂ ਛੋਹ ਸੱਜਣਾਂ ਦੀ
ਟੂਮ-ਤਗਾਦੇ ਕੀ ਕਰਨੇ

ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਨਾਰੀਵਾਦ ਅਜਿਹੀਆਂ ਰਾਣੀਆਂ ਦੇ ਹਾਉਕੇ ਨੇੜੇ ਹੋ ਕੇ ਸੁਣ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸਦੇ ਮੂਹਰੇ ਸਮਾਜ ਫਿਰ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ ਸਹੁਰਾ ਸਾਹਬ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ।

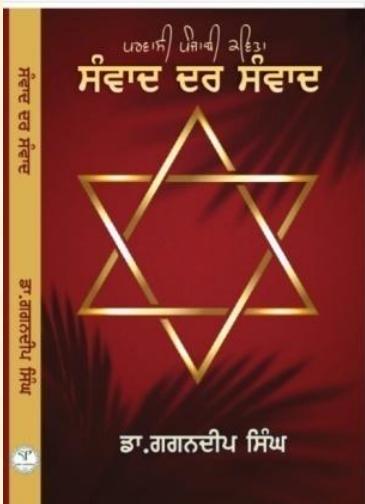
ਕਵਿਤਾ ‘ਲਟਕੀ ਆਧੁਨਿਕਤਾ’ ਵਿਚ ਅਸਤਿਤਵਵਾਦੀ ਨਾਰੀਵਾਦ ਸਫਲ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਵਿਤਾਵਾਂ ‘ਅਹਿਸਾਸ ਟੁੱਚਾ ਟੁੱਚਾ’, ਮੈਸੈਜ ਬੌਕਸ ‘ਚ ਆਈ ਕਵਿਤਾ’, ‘ਸਾਦਾ ਜਿਹੀ ਅੱਂਰਤ’ ਵਿਚ ਅਸਤਿਤਵਵਾਦੀ ਨਾਰੀਵਾਦ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਕਵਿਤਾ ‘ਰਿਸ਼ਟ ਪੁਸ਼ਟ ਅਤੇ ਖੁਸ਼’ ਨਾਰੀਵਾਦ ਦੇ ਸਭ ਵਾਦਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਅੱਂਰਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਮਨੋਵਿਗਆਨ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਹਨ।

ਕੈਲਗਰੀ, ਕੈਨੇਡਾ
+14036803212

ਪੁਸਤਕ ਚਰਚਾ

ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੀ ਆਲੋਚਨਾ
ਪੁਸਤਕ: ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ (ਸੰਵਾਦ ਦਰ ਸੰਵਾਦ)

ਡਾ. ਰਾਮਪਾਲ ਸ਼ਾਹਪੁਰੀ

'ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ : ਸੰਵਾਦ ਦਰ ਸੰਵਾਦ' ਆਲੋਚਨਾ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਡਾ. ਗਗਨਦੀਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਪਰਵਾਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਿਆਂ, ਖਾਸ ਕਰ ਪੰਜਾਬੀ ਡਾਇਸਪੋਰਾ ਦੀ ਸੰਕਟਕਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੜਾਅ ਦਰ ਪੜਾਅ ਇਸ ਆਲੋਚਨਾ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਸੱਤ ਭਾਗ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਅਧਿਆਇ ਮੰਨ ਕੇ ਚੱਲਦੇ ਹਾਂ। ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸ ਬਾਰੇ ਮੁੱਢਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦਿਆਂ, ਪਰਵਾਸ ਨੂੰ ਸਮਾਜਵਾਦੀਆਂ ਦੇ 'ਧੱਕੇ ਅਤੇ ਖਿੱਚ' ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਰਾਹੀਂ ਸਮਝਣ ਸਮਝਾਉਣ ਦਾ ਸਫਲ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਵਾਸ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਸਲਨ:

ਸਥਾਈ ਪਰਵਾਸ- ਅਸਥਾਈ ਪਰਵਾਸੀ- ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਲਈ ਪਰਵਾਸ- ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪਰਵਾਸ- ਅਰਧ ਪਰਵਾਸ-

ਡਾ. ਗਗਨਦੀਪ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮਾਜ ਸਾਸ਼ਤਰੀ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਸਮੂਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਦੂਸਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਧਕੇਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ, ਗਰੀਬੀ, ਸਮੁਦਾਇ ਤੋਂ ਉਦਾਸੀਨਤਾ, ਯੁੱਧ, ਸਰਕਾਰੀ ਨੀਤੀਆਂ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ ਵੰਡ ਆਦਿ। ਦੂਜੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸ ਲਈ ਚੁਣੀ ਗਈ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰਕੇ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਉਪਰੰਤ ਜਲਦੀ ਅਮੀਰ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ, ਉਚੇਰੇ ਵਿੱਦਿਅਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਸੁੱਖ ਸਹੂਲਤਾਵਾ ਆਦਿ।

ਦੂਜੇ ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਲੇਖਕ ਡਾ. ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਆਰੰਭ ਨੂੰ

ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੇ ਆਖਰੀ ਵਾਰਸ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬਰਤਾਨੀਆ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਮਿੱਥਿਆ ਹੈ। 1849 ਈ. ਤੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਉਪਰ ਕਾਬਜ਼ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਫੌਜ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਕਰ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਰਵਾਸ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਫੜਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਉਹਨਾਂ ਕਨੇਡਾ, ਅਮਰੀਕਾ, ਇੰਗਲੈਂਡ, ਅਸਟਰੋਲੀਆ, ਜਾਪਾਨ, ਇਟਲੀ, ਸਵਿਟਜ਼ਰਲੈਂਡ, ਸਿੰਘਾਪੁਰ, ਮਲੇਸੀਆ, ਕੀਨੀਆ ਆਦਿ ਮੁਲਕਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਪਰਵਾਸ ਨੂੰ ਤੱਥਾਤਮਕ ਵੇਰਵਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਤੀਸਰਾ ਅਧਿਆਇ ‘ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਆਰੰਭ ਤੇ ਵਿਕਾਸ’ ਹੈ ਜਿਸ ਅੰਤਰਗਤ ਰਣਪੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਗਦਰੀ ਸੂਰਬੀਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ 1913 ਵਿਚ ਛਥੇ ਗਦਰ ਅੱਖਬਾਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੰਕ ਤੋਂ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੱਝਦਾ ਸਵੀਕਾਰਿਆ ਹੈ ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਹੋਰਨਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਣ ਲੱਗਿਆ। ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਅੰਤਰਗਤ ਗਦਰ ਦੀ ਗ੍ਰੰਜ, ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਪੰਜਾਬੀ ਅੱਖਬਾਰਾਂ ਸੁਦੇਸ਼ ਸੇਵਕ, ਸੰਸਾਰ, ਯੁਗਾਂਤਰ, ਬੱਬਰ ਗ੍ਰੰਜ, ਸੋਸ਼ਲ ਸੁਧਾਰ ਆਦਿ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਛੱਪਣ ਵਾਲੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਭੂਹੇਰਵੇ, ਭਾਸ਼ਾਈ ਸੰਚਾਰ, ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤੀਗਤ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਹਾਸ਼ੀਆਗਤ ਹੋਣ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ।

ਅਧਿਆਇ ਚੌਥਾ ‘ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਡਾਇਸਪੋਰਿਕ ਚਿੰਤਨ ਅਤੇ ਨਾਸਟੈਲਜੀਆ’ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪਾਸਾਰ ਹੈ।

ਇਸ ਉਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨਾਸਟੈਲਜੀਆ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਸਟੈਲਜੀਆ ਮਨ ਦੀ ਉਹ ਸਥਿਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਗ੍ਰਾਸਿਆ ਮਨੁੱਖ ਜਨਮ ਭੋਂਇ ਦਾ ਮੋਹ ਅਤੇ ਭੂਤਕਾਲ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਸਦਕਾ ਵਿਯੋਗਿਆ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਾਸਟੈਲਜੀਆ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹ ਇਸ ਨਤੀਜੇ ਉਪਰ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਮੋਹ, ਉਸਦੀ ਯਾਦ, ਉਸਦੀ ਧਰਤੀ ਦੀਆਂ ਵਾਪਰੀਆਂ ਸੰਪੂਰਨ ਘਟਨਾਵਾਂ, ਦੋਸਤੀਆਂ ਦੀ ਮਹਿਕ, ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਮੋਹ, ਬਚਪਨ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਨਾਸਟੈਲਜੀਆ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਅੰਤਰਗਤ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਅਧਿਆਇ ਪੰਜਵਾਂ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪਾਸਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਅੰਤਰਗਤ ਉਸਨੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਚੇਤਨਾ ਬਾਰੇ ਮੁੱਢਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦਿਆਂ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀਆਂ ਅੰਦਰ ਪਈ ਭਾਰਤੀ ਅਤੇ ਮੇਜ਼ਬਾਨ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਪਰਤਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਮੋਹਨ ਗਿੱਲ, ਅਮਰਜੀਤ ਟਾਂਡਾ, ਸੁਖਿੰਦਰ, ਰਹਿੰਦਰ ਰਵੀ, ਦਰਸ਼ਨ ਬੁਲੰਦਵੀ, ਸੁਖਿੰਦਰ ਕੰਬੋਜ, ਇਕਬਾਲ ਖਾਨ, ਦਲਵੀਰ ਕੌਰ, ਗੁਰਮੀਤ ਸੰਧੂ, ਅਮਰਜੀਤ ਚੰਦਨ ਆਦਿ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ

ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਵਿਭਿੰਨ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਡਾ. ਗਗਨਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਾਰਖੂ ਅੱਖ ਨੇ ਪਛਾਣਿਆ ਹੈ।

ਅਧਿਆਇ ਛੇਵੇਂ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਆਰਥਿਕਤਾ ਨੂੰ ਮਰਕਜ਼ ਬਣਾ ਲਿਖੀ ਗਈ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਸੰਮਲਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਪੁੰਜੀਵਾਦ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਵਿਸਵੀਕਰਨ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਸੰਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਆਈਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਭਿੰਨ ਕਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਡਾ. ਗਗਨਦੀਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਲਈ ਹਰਜੀਤ ਦੌਧਰੀਆ, ਪਰਮਿੰਦਰ ਸੋਚੀ, ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ, ਰਾਜਵੰਤ ਸਿੰਘ ਬਾਗੜੀ, ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਕੰਬੋਜ, ਮੋਹਨ ਗਿੱਲ, ਜਸਵੀਰ ਪੀਮਾਨ, ਸੁਖਿੰਦਰ, ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਾਧਿਅਮ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਅੰਤਰਗਤ ਮੁਨਾਫੇ ਦੀ ਅੰਨ੍ਹੀ ਦੌੜ ਦੇ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ ਅਤੇ ਸ਼ੋਸ਼ਣ, ਉੱਤਰ ਪੁੰਜੀਵਾਦ ਕਾਰਨ ਆਈਆਂ ਆਰਥਿਕ ਤਬਦੀਲੀਆਂ, ਮਸ਼ਨੀਨੀਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਕਿਰਤ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ, ਮਜ਼ਦੂਰ ਵਰਗ ਦਾ ਆਰਥਿਕ ਮੰਦਵਾੜਾ, ਆਰਥਿਕ ਵਸੀਲਿਆਂ ਦੀ ਕਾਣੀ ਵੰਡ ਦਾ ਵਰਣਨ, ਪੁੰਜੀਵਾਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦਾ ਰਿਸਤਿਆਂ ਉਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵ, ਪਦਾਰਥਕ ਮੰਡੀ ਅਤੇ ਪੀੜ੍ਹੀ ਪਾੜ੍ਹਾ, ਪਰਵਾਸ ਵਿਚ ਆਰਥਿਕ ਸੰਪਨਤਾ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਲਈ ਵੇਲੇ ਜਾਂਦੇ ਪਾਪੜ, ਟੁੱਟਦੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਯਥਾਰਥਕ ਰੂਪ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸੱਤਵਾਂ ਅਤੇ ਆਖਰੀ ਅਧਿਆਇ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਬਦਲ ਰਹੇ ਰੁਝਾਨ ਹੈ। ਜਿਸ ਅੰਤਰਗਤ ਲੇਖਕ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਅਮਰ ਜਿਉਤੀ ਦੇ ਕਾਵਿ ਰਾਹੀਂ ਪਰਵਾਸ ਤੋਂ ਬਹੁ ਸਭਿਆਚਾਰਵਾਦ ਵੱਲ ਵੱਧਦੇ ਕਦਮਾਂ ਦੀ ਆਹਟ ਨੂੰ ਪਛਾਣਿਆ ਹੈ। ਅਮਰ ਜਿਉਤੀ ਦੀ ਕਾਵਿ ਸਿਰਜਣਾ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਮੁਦਾਈ ਬਣਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਅਮਰ ਜਿਉਤੀ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਬਹੁ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਸਗੋਂ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੱਖੋਂ ਵੱਖਰੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵੱਖਰਤਾ ਨੂੰ ਭੂਗੋਲਿਕ ਸਤਰ ਉੱਪਰ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਗਲੋਬਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਂ ਤਲੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੇ ਖਾਤਮੇ ਤੇ ਬੇਚੈਨੀ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਆਲੋਚਨਾ ਪੁਸਤਕ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿਚ ਵੱਧ ਰਹੇ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਇਸ ਦੌਰ ਵਿਚ ਇਕ ਉਤਕਿਸ਼ਟ ਰਚਨਾ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ, ਪਰਵਾਸ ਦੀਆਂ ਦੁਸ਼ਵਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਰੂ ਬ ਰੂ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕੇਵਲ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਦੌਰ ਦੀ ਹੀ ਤਸਵੀਰ ਨਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਬਲਕਿ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਵੀ ਫਰੋਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਇਕ ਚੈਪਟਰ ਨੂੰ ਘੋਖਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਪਰਵਾਸ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਖੋਜ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਆਲੋਚਨਾ ਪੁਸਤਕ ਕਾਢੀ ਕਾਰਗਰ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਉਂ ਇਹ ਇਕ ਹਵਾਲਾ ਪੁਸਤਕ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

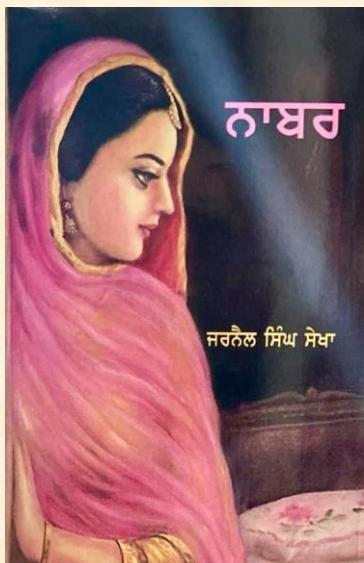
**ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਕਾਲਜ, ਬਰਨਾਲਾ
9914886310**

ਪੁਸਤਕ ਚਰਚਾ

ਔਰਤ ਦੇ ਕੰਡਿਆਲੇ ਸਫਰ ਦੀ ਚਾਨਣੀ ਮੰਜ਼ਿਲ-ਨਾਬਰ

ਡਾ. ਗੁਰਮਿੰਦਰ ਸਿੱਧੂ

ਸੁਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਵਲਕਾਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸੇਖਾ ਦਾ ਨਵਾਂ ਨਾਵਲ 'ਨਾਬਰ' ਆਪਣੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ਾਹਕਾਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਰਵਰਕ ਉੱਤੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਆਰਟਿਸਟ ਦੀ ਸਿਰਜੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਤਸਵੀਰ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕੱਠੀਆਂ ਪਈਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚ ਉੱਘੜਵਾਂ ਤੇ ਦਿਲਕਸ਼ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਨਾਵਲ ਔਰਤ ਦੇ ਸਫਰ ਦੀ ਦਰਦ-ਭਿੰਨੀ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਦੀ, ਸਮਰੱਥਾ ਦੀ, ਦਲੋਰੀ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਵੀ। ਪਹਿਲੇ ਸਫੇ 'ਤੇ ਹੀ ਮਾਂ ਵੱਲੋਂ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਪੱਲਾ ਧੀ ਨੂੰ ਫੜਾ ਕੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਚੁਣੌਤੀ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਨਾਵਲ ਦਾ ਅੰਦਰ ਫਰੋਲਣ ਲਈ ਉਤਸੁਕ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਸਫੇ ਪਰਤੇ ਜਾਓ, ਇਹ ਉਤਸੁਕਤਾ ਵਧਦੀ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਟੇਕ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਪਾਠਕ ਆਖਰੀ ਸਫੇ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ। ਇਹ ਨਾਵਲਕਾਰ ਦੀ ਲਿਖਣ-ਸੈਲੀ, ਅਮੀਰ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ, ਹੁਨਰਵੰਦ ਬੁਣਤਰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਗਹਿਰੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ ਇੱਕ ਮਰਦ ਨੇ ਬੜੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਔਰਤ ਦੇ ਸੰਤਾਪ ਦੀ ਗਾਥਾ ਸੁਣਾਈ ਹੈ ਤੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਮਰਦ ਦਾ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਸੰਤਾਪ ਇਸ ਨਾਵਲ ਦੀ ਨਾਇਕਾ ਤਾਂ ਹੇਢਾਉਂਦੀ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਦੂਜੀਆਂ ਪਾਤਰ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਹੱਡਬੀਤੀ ਇਸ ਸੰਤਾਪ ਨੂੰ ਹੋਰ ਗੂੜ੍ਹਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਢਾਈ ਕੁ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਆਹੀ, ਭਰ ਜੋਬਨ ਮੁਟਿਆਰ ਸ਼ਾਮ ਕੌਰ ਦਾ ਪਤੀ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਘਰ ਦੀਆਂ ਸੁਝਾਂ ਪੂਰਨ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੇ ਉਥੋਂ ਕੈਨੇਡਾ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਨਾਇਬ ਦੀ ਕਾਮ-ਭੁੱਖ ਸ਼ਾਮ ਕੌਰ ਦੇ ਮਾਣ-ਸਵੈਮਾਨ ਨੂੰ ਲੀਰਾਂ ਲੀਰਾਂ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕੁਕਰਮ ਵਿਚ ਉਹਦੀ ਸੱਸ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਣਹੋਣੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਜਵਾਨੀ ਵੇਲੇ ਲੱਗਭਗ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਸਿਤਮਜ਼ਰੀਫ਼ੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਲੇਖਕ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਕਰਨਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਕਥਨ, 'ਔਰਤ ਔਰਤ ਦੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ' ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਜੋਂ ਉਹਦਾ ਹੰਚਾਇਆ ਦਰਦਨਾਕ ਪਿਛੋਕੜ ਸਮੇਂ ਦੇ ਰੂਬੜੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ

ਪਰਵਾਸ ਜਨਵਰੀ-ਮਾਰਚ 2024

ਹੈ। ਸਿਰਫ਼ ਏਹੀ ਨਹੀਂ, ਅੱਗੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਮਝੌਤੇ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਉਂ ਰਾਜੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਵਜ਼ਾ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਮ ਕੌਰ ਦੇ ਲਫਜ਼ਾਂ, “ਨਿੱਤ ਦਿਨ ਬਲਾਤਕਾਰ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਝੱਲਣੀ ਬਹੁਤ ਅੱਖੀ ਸੀ, ਰਾਜੀ ਦੇ ਪਾਪਾ! ਮੈਂ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਚਿਰ ਉਹਦਾ ਧੱਕਾ ਸਹਿਣ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ!” ਰਾਹੀਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਅੱਗੇ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਏਨੀ ਢੂਘਾਈ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਵੇ!

ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿਤਾਂ ਲਈ ਕਿਵੇਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਇਹ ਦੁਖਾਂਤ ਤਾਂ ਵਾਰ ਵਾਰ ਪਾਠਕ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ, ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਾਮ ਕੌਰ ਦੀ ਸੱਸ ਹਰ ਕੌਰ ਦਾ ਜਮੀਨ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣਾ, ਫਿਰ ਸ਼ਾਮ ਕੌਰ ਦਾ ਦਿਉਰ ਦੀ ਵਾਸਨਾ-ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣਾ, ਉਹਦੀ ਧੀ ਰਾਜਬੀਰ ਦਾ ਪੀਆਰ। ਲੈਣ ਲਈ ਤੇ ਅੱਗੋਂ ਉਹਦੀ ਧੀ ਰਿਸ਼ਮ ਦੀ ਮਾਡਲਿੰਗ ਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਸਮੇਂ ਜਿਸਮਾਨੀ ਛੇੜ-ਛਾੜ, ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਉਹਦੇ ਜਿਸਮ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਦੀ ਧਿਨਾਉਣੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਅੱਗੇ ਦੇ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸਫਰ ਦੀ ਹੌਲਨਾਕ ਵਿਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਹ ਸੂਤਵੇਂ ਹਨੂਰੇ ਵਿਚ ਚਾਨ੍ਹ ਦੀ ਕਿਰਨ ਝਲਕਾਰਾ ਮਾਰਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਟ ਰਹੇ ਬਾਪ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਮਾਰ ਕੇ ਸੁੱਟਦੀ ਹੋਈ ਗਿਆਰਵੀਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੀ ਰਾਜੀ ਦਹਾੜਦੀ ਹੈ, ‘ਹੁਣ ਮਾਰ ਕੇ ਦੇਖ! ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਮੰਮੀ ਨੂੰ ਨਿੱਤ ਕੁੱਟਦਾਂ! ਮੈਂ ਪੁਲੀਸ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਅਂਾਂ।’ ਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਰਾਜੀ ਦਾ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਤਲਾਕ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ’ਤੇ ਦਸਖਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿਣਾ, ਰੋਂਦੀ ਵਿਲਕਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਧਰਵਾਸ ਦੇਣਾ, ‘ਮੰਮੀ ਰੋਣਾ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਉਸਨੇ ਸਾਡੇ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕਿਉਂ ਸੋਚੀਏ...।’ ਇਹ ਸਭ ਸਕੂਲ ਪੜ੍ਹਦੀ ਬੱਚੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਗ ਰਹੀਆਂ ਜਾਗ੍ਰਤੀ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਹਨ।

ਲਾਵਾਂ ਫੇਰੇ ਲੈ ਕੇ ਉਮਰਾਂ ਦੇ ਸਾਥ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਵੇਦਨਾ ਨੂੰ, ਉਹਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਨੂੰ, ਉਹਦੀ ਰੂਹ ਦੇ ਸੁੱਚਮ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਥਾਂ ਉਹਦੀ ਦਾਗੀ ਕਾਇਆ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਮਹੱਤਵ ਦੇ ਕੇ ਬੇਦਰਦੀ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਕਿਵੇਂ ਟੱਪ ਜਾਂਦੇ, ਸ਼ਾਮ ਕੌਰ ਦਾ ਪਤੀ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਇਹਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਉਦਾਹਰਣ ਹੋ ਨਿੱਬੜਦੈ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਏਹੋ ਭਾਣਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਧੀ ਰਾਜਬੀਰ ਨਾਲ ਵਾਪਰਦੈ, ਜਦੋਂ ਉਹਦਾ ਪਤੀ ਗੁਰਚੇਤ ਵਿਆਹ ਬੰਧਨ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਕੇ ਰੰਗਰਲੀਆਂ ਮਨਾਉਣ ਲਈ, ਉਹਦੇ ਦੋਸਤ ਰਣਜੋਧ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰੀਆਂ ਅੰਗੂਰੀਆਂ ਚਰਨ ਲਈ, ਆਪਣੀ ਸੁਘੜ ਸਿਆਣੀ ਤੇ ਸਮੱਰਪਿਤ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਉਹਦੇ ਬਚਪਨ ਦੇ ਦੋਸਤ ਚੰਦਨ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹਨੂੰ ਭਟਕਦੇ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੀ ਤੇ ਹੋਰ ਸੁੱਖ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਰਾਜਬੀਰ ਦੇ ਗਰਭਵਤੀ ਹੋਣ ’ਤੇ ਬੇਰੁਥੀ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਣਾ, ਆਪਣੀ ਨਵਜਨੀ ਧੀ ਦਾ ਚਾਅ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਉਹਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਧਾਈ ਦੇਣਾ ਜਿਵੇਂ ਕੁੜੀ ਜੰਮਣਾ ਲਾਹਨਤ ਹੋਵੇ, ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਅਧਾਰ ਤੋਂ ਚੰਦਨ ਦੀ ਧੀ ਗਰਦਾਨਣਾ ਤੇ ਫਿਰ ਸਾਰਾ ਗਹਿਣਾ-ਗੱਟਾ ਚੋਰੀ ਕਰਕੇ ਜੱਚਾ-ਬੱਚਾ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਾਲ ’ਤੇ ਛੱਡ ਜਾਣਾ ਕਿਸੇ ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗੁਰਚੇਤ ਦਾ ਇਹ ਕਾਰਾ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਾਰੇ ਪੱਥਰਦਿਲ ਮਰਦਾਂ ਤੋਂ ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਮੰਗਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰੂਰ ਵਰਤਾਰੇ ਨਾਲ ਜੱਚਗੀ ਦੇ ਨਾਜ਼ੁਕ ਮੌਕੇ ਜੰਮਣ-ਪੀੜ੍ਹਾਂ

ਨਾਲ ਭੰਨੀ ਮਾਂ ਦੇ ਦਿਲ 'ਤੇ ਕੀ ਬੀਤਦੀ ਹੈ, ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਔਰਤ ਹੀ ਸਮਝ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਸੇ ਮਰਦ ਲੇਖਕ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਰਾਜਬੀਰ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਨਾਬਰੀ ਦੀ ਮਸ਼ਾਲ ਫੜਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਵਿਚ ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਦੀਵੇ ਬਾਲ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਉਹ ਫੈਸਲਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ‘ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇੰਨੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤੇ ਆਜਾਦੀ ਦਿਆਂਗੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਮਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇਗੀ...। ਮੈਂ ਅਜੇਹੇ ਹਾਲਾਤ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿਆਂਗੀ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਵਾਂਗ ਪਰ-ਅਧੀਨ ਰਹੇ ਤੇ ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ ਅਣਚਾਹੇ ਫੈਸਲੇ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋਵੇ।’ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਇਸ ਬੱਚੀ ਰਿਸ਼ਮ ਨੂੰ ਇੱਕ ਆਤਮ-ਨਿਰਭਰ, ਚੇਤਨ, ਸੂਝਵਾਨ, ਸਮਰੱਥ ਤੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਖੁਦ ਲੈਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਕੁੜੀ ਵਜੋਂ ਘੜ ਲੈਂਦੀ ਹੈ।

ਰਾਜਬੀਰ ਏਨੀ ਦਬੰਗ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਮਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦੁਬਾਰਾ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰ ਲੈਣ ਦੇ ਸੁਝਾਅ 'ਤੇ ਉਸਦਾ ਜਵਾਬ ਤੰਜੋੜ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ‘ਮਾਂ ਮੇਰੀਏ, ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਕਹਿਣ ’ਤੇ ਹੀ ਘਰ ਵਸਾਇਆ ਸੀ..... ਮੈਂ ਸੋਚਦੀ ਆਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਤੈਨੂੰ ਮਰਦਾਵੇਂ ਸਾਥ ਦੀ ਵੱਧ ਲੋੜ ਐ.....। ਜੇ ਕਰੋਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਇਸਤਹਾਰ ਦੇ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਇੱਕ ਇਕੱਲੀ ਬਵੰਜਾ ਸਾਲਾ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਹਾਣ ਦੇ ਵਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।’

ਇੱਕ ਹੋਰ ਉਪਕਾਰ ਸੈਖਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਗਵਾਂਢੀ ਹੁਕਮ ਦੇਵ ਦੇ ਮੁੰਹਾਂ ਇਹ ਕਢਵਾ ਕੇ, ‘ਜੇ ਪਤੀਬ੍ਰਤਾ ਹੋਣਾ ਔਰਤ ਦਾ ਧਰਮ ਐ ਤਾਂ ਬੰਦੇ ਦਾ ਧਰਮ ਵੀ ਪਤਨੀਬ੍ਰਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।’ ਵੱਖਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਏਹੋ ਗੱਲ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦੋਸਤ ਹਮੀਰ ਸ਼ਾਮ ਕੌਰ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ‘ਬੇਵਸੀ ਵਿਚ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਭਾਣਾ ਵਾਪਰ ਵੀ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਸ 'ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਪਾ... ਸਾਂਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਵੀ ਝਾਤੀ ਮਾਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਐ, ਕਿ ਆਪਾਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਕੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸੀ।’ ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਸਮਝੌਤੀਆਂ ਦਿੰਦਾ ਸਫ਼ਾ 29-30 ਦਾ ਸਾਰਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਹੀ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸ ਗੱਲ ਨੇ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਨ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ, ਉਲਟਾ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਕਲੇਸ਼ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆ, ਬਾਹਰ ਸਬੰਧ ਬਣਾ ਲਏ ਤੇ ਆਖਿਰ ਆਪਣੀ ਬੇਕਸੂਰ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਤਲਾਕ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਉਮੀਦ ਬੱਝਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਮਰਦ-ਮਨ ਨੂੰ ਤਾਂ ਹਲੂਛੇਗੀ ਹੀ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਔਰਤ ਦੇ ਥਾਂ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਸੂਝ ਆਵੇਗੀ ਹੀ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ-ਸਾਥਣ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ਼ ਕਰੇਗਾ ਹੀ, ਇੱਕ ਹੀ ਕਿਉਂ ਸ਼ਾਇਦ ਕਈ ਮਰਦ, ਸ਼ਾਇਦ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਰਦ, ਲਿਖਤਾਂ ਸੋਚ ਨੂੰ ਏਦਾਂ ਹੀ ਬਦਲਿਆ ਕਰਦੀਆਂ ਨੇ, ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਸੋਹਣਾ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਲੇ ਦਵਾਲੇ ਵਾਪਰ ਰਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਬੰਧਾਂ ਉੱਤੇ ਪੈ ਰਹੇ ਅਸਰ ਦਾ ਵੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਕੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਸੰਤ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਾ, ਉਹਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਆਏ ਨੌਜਵਾਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਦਾ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਕੈਨੇਡਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵੱਲ ਪਲਾਇਨ, ਪੁਲੀਸ ਤੇ ਖਾੜਕੂ-ਜ਼ਬੰਦੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹੱਤਿਆਵਾਂ, ਆਪਰੇਸ਼ਨ ਨੀਲਾ-ਤਾਰਾ, ਨਵੰਬਰ ਚੁਰਾਸੀ ਦਾ

ਕਤਲੇਆਮ, ਜਹਾਜ਼ ਕਨਿਸ਼ਕ ਦਾ ਗਦਸਾ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਸਭ ਦਾ ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖ ਸਬੰਧਾਂ, ਦੋਸਤੀਆਂ-ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਤ੍ਰੇਤਾਂ ਪਾਉਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਉੱਘੜ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਰਧਾਲੂ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰਣਜੋਧ ਵਰਗੇ ਬਹੁਰੂਪੀਏ ਸਵਾਰਬੀ ਸ਼ਖਸ ਦਾ ਹੋਣਾ, ਜਿਹੜਾ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਘਰ ਨੂੰ ਪੋਖਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਨਸਲੀ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਕਾਰਨ ਸਹਿਪਾਠੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਗਲਤ ਸਲੂਕ ਤੇ ਉਸਦਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ, ਸ਼ਖਸੀਅਤ, ਭਵਿੱਖ 'ਤੇ ਅਸਰ ਰੂਪਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਹ ਕੌੜਾ ਸੱਚ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ ਕਿ ਮੰਡੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਰ ਪਹਿਲੂ 'ਤੇ ਹਾਵੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪਜਾਮਾ ਡੇ, ਪਿੰਕ ਸ਼ਰਟ ਡੇ, ਹੈਲੋਵੀਨ ਡੇ ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹੋਰ ਡੇ ਮਨਾਉਣ ਨਾਲ ਵੰਨ ਸੁਵੰਨੇ ਕਰੱਤਿਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਬਾਲਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਕਿ ਵੱਡੇ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਉਹ ਇਸ ਆਦਤ ਅਧੀਨ ਖਰੀਦ-ਦਾਰੀਆਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਤੇ ਵਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਮੁਨਾਫਾ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇ, ਮੰਡੀਕਰਨ ਦੀਆਂ ਲੁਕਵੀਆਂ ਸਾਜਿਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਪਰਦਾ ਲਾਹੁੰਦੀ ਰਾਜਬੀਰ ਤੇ ਰਿਸ਼ਮ ਦੀ ਗੁਫ਼ਤਗੁ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਮੰਗਦੀ ਹੈ ਸਫ਼ਾ 133-134, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਹਕੀਕਤ ਨਿੱਤਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੁੰਦਰਤਾ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਜਿੱਥੇ ਅੱਗੇ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਇਸ਼ਤਹਾਰੀ ਸਮੱਗਰੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਉਥੇ ਹੀ ਉਹਦਾ ਸਰੀਰਕ ਵੀ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਹੁੰਦੈ। ਧੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਦਾ ਬਿਆਨ ਸੁਣਾ ਕੇ ਸਭ ਨਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹਦੀ ਹੈ: “ਇਸ ਸਮੇਂ ਪੂਜੀਵਾਦੀ ਸਿਸਟਮ, ਜਿਸ ਉੱਪਰ ਮਰਦ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਕਾਬਜ਼ ਹੈ, ਨੇ ਅੱਗੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਮਰਦ ਤੋਂ ਸੁੰਤਰਤਾ ਦਾ ਭਰਮ ਸਿਰਜ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਤਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਹੀ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ.. ਸੁੰਦਰਤਾ ਮੁਕਾਬਲੇ, ਮਾਡਲਿੰਗ, ਇਸ਼ਤਹਾਰਾਂ ਵਿਚ ਨਾਰੀ ਨੂੰ ਮਨ ਚਾਹੇ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਦਿਖਾਉਣਾ ਵੀ ਨਾਰੀ ਸੁੰਤਰਤਾ ਦੀ ਕੁਛੋਂ ਵਰਤੋਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਰੀ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੀ ਨਹੀਂ।”

ਫਾਰਮ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕਾਮਿਆਂ ਦਾ ਸੋਸ਼ਣ, ਸੱਟ ਲੱਗਣ 'ਤੇ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਪੋਖਾ-ਯੜੀਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਨੇ। ਕੈਨੇਡਾ ਵਰਗੇ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਵੀ ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੀ ਥਾਂ ਧੀ-ਪੁੱਤ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਲਈ ਆਤਮਘਾਤ ਦਾ ਡਰ ਦੇ ਕੇ ਜਾਂ ਹੱਤਕ ਇੱਜਤ ਦਾ ਸਵਾਲ ਬਣਾ ਕੇ ਬਲੈਕਮੇਲ ਕਰਨਾ ਵੀ ਪਿਆਰ ਦਾ ਕਾਤਿਲ ਬਣਿਆ ਹੋਇਐ, ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰ ਟੱਪ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਗਲ ਰਹੇ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦੇ ਅਜਗਰ ਦੀ ਫੁੰਕਾਰ ਚੰਦਨ ਤੇ ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਸੱਤਿਆਵਤੀ ਦੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਿਚੋਂ ਸਾਫ਼ ਸੁਣੀਂਦੀ ਹੈ:

“ਸਰਸਵਤ ਬਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਘਰ ਸੂਦਰਾਂ ਦੀ ਕੁੜੀ ਬਹੁ ਬਣ ਕੇ ਕਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ”

“ਪਰ ਉਹ ਸੂਦਰ ਨਹੀਂ, ਜੱਟ ਨੇ।”

“ਜੱਟ ਵੀ ਸੂਦਰ ਹੁੰਦੇ ਐ। ਤੂੰ ਮਨੁਸਿਮੂਤੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਦੇਖ ਲਈਂ।

ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਨਾਵਲ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਹੈ, ਕੰਡਿਆਲੇ ਰਾਹਾਂ ਉੱਤੇ ਰਾਜਬੀਰ ਦੇ ਕਦਮ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਆਪਣੀ ਸਹਿਕਰਮੀ ਐਲੀਸਾ ਰਾਹੀਂ ਉਹ 'ਨਾਰੀ ਮੁਕਤੀ ਸਭਾ' ਦੀ ਸਰਗਰਮ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਸਭਾ 'ਵਿਆਹ-ਪ੍ਰਬੰਧ' ਨੂੰ ਅਸਲੋਂ ਹੀ ਨਕਾਰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿਚ ਇਸੇ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦੈ: "ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਕੇ ਨਾਰੀ ਇੱਕ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਬੱਝ ਜਾਂਦੀ ਹੈ... ਨਾਰੀ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਰਦ ਦੇ ਦਬਦਬੇ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਵਿਚ ਹੈ।" ਤੇ ਰਾਜਬੀਰ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੁਹੱਬਤੀ ਮਰਦ ਨੂੰ ਵੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚੋਂ ਮਨਫ਼ੀ ਕਰਨਾ ਲੋਚਦੀ ਹੈ। ਏਥੇ ਰਾਜਬੀਰ ਬਿੜਕ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਉਹਦੀ ਧੀ ਰਿਸ਼ਮ ਮਾਨਵਤਾ ਤੇ ਸਮਾਜ ਲਈ ਅਣਪੁੱਗਦੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਨਕਾਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਨਪਸੰਦ ਸਾਥੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਦੀ ਰੀਝ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਰਾਜਬੀਰ ਰਾਜੀ ਤਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, "ਇੱਕ ਸ਼ਰਤ ਮੇਰੀ ਵੀ ਆ, ਤੈਨੂੰ ਪੱਲਾ ਮੈਂ ਫੜਾਊਂਗੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੁਆਲੇ ਤੁਸੀਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਬਰਾਬਰ ਤੁਰ ਕੇ ਲਾਵਾਂ ਲੈਣੀਆਂ!" ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਮਰਿਯਾਦਾ ਉਲੰਘਣ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਤੇ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਦੇ ਇਤਰਾਜ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਓਵੇਂ ਹੀ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਉਹਨੇ ਚਿਤਵਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਿਸ਼ਮ ਖੁਸ਼ਨਮਾ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਰਿਸ਼ਮ ਦਾ ਇਹ ਪ੍ਰਵੇਸ਼, ਇਸ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਉਗਮਦਾ ਸੰਗੀਤ, ਸੁੱਚੀਆਂ ਪ੍ਰੀਤਾਂ ਦੀ ਮਹਿਕ, ਨਿਰਛਲ ਹਾਸੇ ਦੀ ਛਣਕਾਰ, ਰਾਜਬੀਰ ਦੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚੋਂ ਮਰਦ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣ ਦੇ ਇਗਾਦੇ ਨੂੰ ਢਹਿਦੇਰੀ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਚੰਦਨ ਦੇ ਮੁਹੱਬਤੀ ਸਾਥ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਰਾਹ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਨਾਵਲ ਦਾ ਇਹ ਖੁਸ਼ਨਮਾ ਅੰਤ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਸਰਸ਼ਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਅਜਬ ਕਿਸਮ ਦੇ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਭਿੱਜ ਕੇ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਚਾਨਣ-ਰੰਗੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਅਮੀਰ ਹੋ ਕੇ ਕਿਤਾਬ ਬੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਰਵਾਂ ਰਵੀਂ ਤੁਰ ਰਹੇ ਇਸ ਖੂਬਸੂਰਤ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਪਰੂਪ ਰੀਡਿੰਗ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਅਟਕਾ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਅੱਖਰਦਾ ਹੈ ਸ਼ਾਮ ਕੌਰ ਨੂੰ ਰਿਸ਼ਮ ਦੀ ਦਾਦੀ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਉਹ ਨਾਨੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਵਜ਼ਾ ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਹ ਨਾਵਲ ਸਮਾਜ ਲਈ ਰਾਹ-ਦਸੇਰਾ ਹੈ, ਸੋਹਣੀ ਸੁਹਾਵਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੈ, ਅੰਦਰ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਭੁਗਤਦਾ ਇੱਕ ਨਾਯਾਬ ਤੋਹਫ਼ਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਵੀਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸੇਖਾ ਨੂੰ ਮੁਬਾਰਕ ਦਿੰਦੀ ਹੋਈ ਸਮੁੱਚੀ ਅੰਦਰ-ਜਾਤ ਵੱਲੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਤੇ ਆਸ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਏਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਲਿਖਦਾਂ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਦੇ ਕੰਡਿਆਲੇ ਰਾਹਾਂ ਵਿਚ ਚਾਨਣ ਬੀਜਦੇ ਰਹਿਣਗੇ।

ਡਾ. ਗੁਰਮਿੰਦਰ ਸਿੱਧੁ

ਸਰੀ, ਕੈਨੇਡਾ
+1236 518 5952

ਪੁਸਤਕ ਚਰਚਾ

ਆ ਨੀ ਚਿੜੀਏ: ਗੁਰਦੀਸ਼ ਕੌਰ ਗਰੇਵਾਲ

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ (ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ)

ਗੁਰਦੀਸ਼ ਕੌਰ ਗਰੇਵਾਲ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਈ ਲੇਖਿਕਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਉਹ ਜਾਣੀ-ਪਛਾਣੀ ਬਹੁਵਿਧਾਵੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਅੱਧੀ ਦਰਜਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੁਸਤਕਾਂ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਤੋਲੀ ਪਾਈਆਂ ਹਨ। ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਖਾਸੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸਹਿਜਭਾਵੀ ਬਿਰਤੀ ਹੋਸ਼ਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਚਿੰਤਨ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ, ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਧਾ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਰੂ-ਬ-ਰੂ ਹੋਵੇ, ਉਸਦੀ ਲੇਖਣੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਿੰਦੂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਆਧਾਰਿਤ ਸਰਬ ਸਾਂਝੇ ਮਾਨਵੀ ਧਰਾਤਲ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ 'ਤੇ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਤੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਜ਼ੀ ਕਾਇਨਾਤ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਪਹੁੰਚ ਨਾਕਾਰਾਤਮਿਕ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਕੇਵਲ ਦੋ ਜਮ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਚਾਰ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਫਾਰਮੂਲੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਸਗੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਮਲ ਵਜੋਂ ਰੱਬੀ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਸਾਕਾਰਾਤਮਿਕ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਅਹਿਮੀਅਤ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਉਹ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ‘ਸਰਬ ਰੋਗ ਕਾ ਅਉਖਦੁ ਨਾਮੁ’ ਵਿਚ ਬੜੇ ਆਤਮ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਖੂਬਸੂਰਤ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਮੁਹਾਵਰੇ ਦਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੀ ਇਹ ਨਿਰੰਤਰਤਾ, ਸਾਡੀ ਇਸ ਹਥਲੀ ਪੁਸਤਕ, ‘ਆ ਨੀ ਚਿੜੀਏ’ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਆਰ ਪਾਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਹੈ ; ਜੋ ਆਪਣੇ ਵਿੰਭਿੰਨ ਪਾਸਾਰਾਂ ਸੰਗ ਓਤ-ਪੋਤ ਹੈ। ਮਾਅਰਕੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਗੰਭੀਰ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਨਜ਼ਿੱਠਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਆਪਣੀ ਸੁਖੈਨ ਭਾਸ਼ਾ, ਕਾਵਿਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਤੇ ਮੂਲ ਉਦੇਸ਼ ਵਜੋਂ ਬਾਲ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਵਾਲੇ ਨਾਜ਼ੁਕ/ਕੋਮਲ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ

ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਨ ਦੇ ਆਹਰ ਵਿਚ ਜੁਟੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਉਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਦੀਸ਼ ਗਰੇਵਾਲ ਦਾ ਕਾਵਿ ਆਵੇਸ਼ ਭਾਵੇਂ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਨਾ ਜੁੜਿਆ ਹੋਵੇ, ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਸਾਰਬਿਕਤਾ ਆਪਣੇ ਅੰਤਿਮ ਬਿੰਦੂ ਤੱਕ ਆਪਣਾ ਬਣਦਾ ਕਾਵਿ ਧਰਮ ਜ਼ਰੂਰ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਲੇਖਕ ਸ਼ਾਇਰ ਦੀ ਮੌਲਿਕਤਾ ਨੂੰ ਪਰਖਣ/ਸਮਝਣ ਦਾ ਇਹੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਾਪਦੰਡ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਰੂਪ ਦੀ ਸਮਨਵੈਦਾਦੀ ਮਿਰਜ਼ਾਹਸ਼ੀਲਤਾ ਨੂੰ ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ ਹੀ ਮੁਰਤੀਸਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਵਿਦਵਾਨ

ਆਲੋਚਕਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ਾ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਖੁਦ ਅੜਿਆਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਸੂਖਮ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਹਿਤ ਵਿਧਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨਤਾ ਵੀ ਇਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਦੀਸ਼ ਕੌਰ ਗਰੇਵਾਲ ਦਾ ਇਹੋ ਸਾਹਿਤਕ ਗੁਣ ਹੈ ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸਿਰਜਣਸ਼ੀਲਤਾ ਦਾ ਹਾਣੀ ਅੰਗ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ 34 ਪੰਨਿਆਂ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ 29 ਬਾਲ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪਰਿਵਾਰਕ, ਸਮਾਜਿਕ, ਇਤਿਹਾਸਕ, ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਕ, ਸਲੀਕੇ, ਜੀਵਨ ਚੱਜ ਆਚਾਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ, ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਰੱਬੀ ਰੰਗ ਵਾਲੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਸੰਗ ਲਬਹੇਜ਼ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਖੂਬੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦੀ ਸੁਰ ਬਾਲ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਧੂਰ ਅੰਦਰੋਂ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੋਲਲਪਨ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ; ਆਪਣੇ ਸਮੁੱਚ ਵਜੋਂ ਇਹ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਮਝਗੇਚਰੇ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਵਿ ਰੰਗ ਏਨੇ ਕਲਾਤਮਿਕ ਸੁਹਜ ਨਾਲ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਲੇਖਿਕਾ ਹੋਣ ਵਜੋਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਸੰਗਮ ਵੀ ਸੁੱਤੇ ਸਿੱਧ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੁਝ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇਪਨ ਦੀ ਸਿਰਜਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਤੌਲ ਤੁਕਾਂਤ ਵਜੋਂ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਮਹਿਕ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੀ ਡੱਡਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਵੀ ('ਆ ਨੀ ਚਿੜੀਏ') ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮਾਸੂਮੀਅਤ ਅਤੇ ਮਾਂ ਮਸਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਰੰਗੀਨ ਦਿੱਖ ਤੇ ਢੁਕਵੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਨੇ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦੇ ਥੀਮਿਕ ਪਾਸਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਲਈ ਸੋਨੇ 'ਤੇ ਸੁਹਾਗੇ ਵਾਲਾ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਸ ਦਾ ਸਵੈ ਹੰਢਾਇਆ ਉਮਰ ਦਰਾਜ਼ ਕਾਵਿ ਅਨੁਭਵ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਧੁਨਿਕ ਪਰਿਪੇਖ ਵਜੋਂ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਮੂਨੇ ਵਜੋਂ ਇਥੇ ਕੁਝ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਕੇਵਲ ਬਾਲ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਦੀਵੀ ਚੇਤਨਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਵਜੋਂ ਵੀ ਅਰਥ ਭਰਪੂਰ ਹਨ :

ਦਾਦੀ 'ਦੀਸ਼' ਕਰੇ ਵਡਿਆਈ,
ਆਖੇ, ਘਰ ਵਿਚ ਰੌਣਕ ਆਈ
ਸਾਰੇ ਮੇਰਾ ਰੱਖਣ ਖ਼ਿਆਲ,
ਵੱਡੀ ਹੋ ਕੇ ਕਰੂੰ ਕਮਾਲ । (ਨੰਨੀ ਪਰੀ, ਪੰਨਾ 32)

ਇਸ 'ਤੇ ਰੁੱਖ ਤੇ ਧੋਂਦੇ ਲਾਈਏ,
ਹਰਿਆਲੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸਜਾਈਏ।
ਦਾਦੀ 'ਦੀਸ਼' ਕਰੇ ਹਰ ਸਾਲ,
ਕਰੀਏ ਧਰਤੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ। (ਸਾਡੀ ਧਰਤੀ ਮਾਂ, ਪੰਨਾ 6)
ਚਿੜੀ ਨੇ ਸਾਂਭੇ ਸਾਰੇ ਦਾਹੇ।
ਰੱਜ ਰੱਜ ਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਖਾਣੇ।
ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਫਲ ਹੋਵੇ ਮਿੱਠਾ।

ਦਾਦੀ 'ਦੀਸ਼' ਸੁਣਾਇਆ ਚਿੱਠਾ। (ਇਕ ਸੀ ਚਿੜੀ, ਪੰਨਾ 12)

ਮੇਰੀ ਜਿੰਦ ਤੇ ਜਾਨ ਕਿਤਾਬਾਂ।

ਮੈਨੂੰ ਦੇਣ ਗਿਆਨ ਕਿਤਾਬਾਂ।

'ਦੀਸ਼' ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੰਨੋ ਯਾਰ।

ਕਰੋ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ। (ਕਿਤਾਬਾਂ, ਪੰਨਾ 24)

ਹੱਥਲੀ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਬਾਲ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਇਹ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸਾਹਿਤ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਸੀ ਜਾਂ ਵਾਰਤਕ ਵਿਚ ; ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਜਾਂ ਸਾਡੇ ਆਲੋਚਕ ਇਸ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰੀ ਪ੍ਰਤੀ ਬੱਝਵੇਂ ਜਾਂ ਵਿਧੀਵਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਿੱਠ ਕੇ ਸੁਚੇਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇ; ਜਦੋਂ ਕਿ ਨੰਜੂੰ ਮੁੱਨ੍ਹੇ ਬਾਲਾਂ ਦੇ ਇਸ ਸਾਹਿਤ ਨੇ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ, ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦੇ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਸਿਰਜਣ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣਾ ਵੱਡਮੁੱਲਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣਾ ਸੀ। ਸਾਡੀ ਅੱਜ ਦੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇਸ਼ਾਂ / ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਕਿੰਨੀਆਂ ਦੁਸ਼ਵਾਰੀਆਂ ਤੇ ਸੰਕਟਾਂ ਦਾ ਸਿਕਾਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਤੋਂ ਛੁਪਿਆ ਨਹੀਂ। ਮੌਕੇ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਰੋਲ ਹੈ ਪਰਤੂ ਭਾਵਨਾਤਮਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਇਦ ਅਸੀਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਜੋਕੀ ਸੱਠਵਿਆਂ/ਸੱਤਰੁਵਿਆਂ ਵਾਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨੋਝਿਓਂ ਹੋ ਕੇ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਰਹੀ, ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਰਸੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਵਾਲੀ ਗੁੜ੍ਹਤੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇ। ਮੈਨੂੰ ਪੂਰੀ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਦੀਸ਼ ਗਰੇਵਾਲ ਵਲੋਂ ਹੋਇਆ ਇਹ ਸਾਰਥਿਕ ਉਪਰਾਲਾ ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਲ ਕਾਵਿ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਹੌਰੰਦ ਸਿੱਧ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਪਲੇਠੇ ਬਾਲ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਇਕ ਦਿਨ ਦੀ ਘਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਕਿੱਤੇ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤਜ਼ਰਬੇ ਅਤੇ ਬਤੌਰ ਨਾਨੀ/ਦਾਦੀ ਇਕੱਠੀ ਹੋਈ ਮੁਹੱਬਤ ਦੀ ਪਟਾਰੀ ਵੀ ਬੜੀ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਦਰਿਆਦਿਲੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭੁਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਜਾਚੇ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਲਈ ਵੀ ਇਕ ਤੋਹਫਾ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਉਂਦੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਪਾਕੀਜ਼ਗੀ ਤੇ ਪਰਿਪੱਕਤਾ ਦਾ ਵੀ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਏਗੀ। ਮੈਂ ਗੁਰਦੀਸ਼ ਗਰੇਵਾਲ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਵਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਲ ਕਾਵਿਧਾਰਾ ਵਿਚ ਇਸ ਅਨੁਠੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਨ 'ਤੇ ਦਿਲੋਂ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਖੇਤਰ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਭਵਿੱਖਮੁਖੀ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਹਿੰ. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ

264 ਸੀ, ਰਾਜ ਗੁਰੂ ਨਗਰ ਲੁਧਿਆਣਾ

94639 89639

krishansingh264c@gmail.com

ਸੱਜਣ ਮੇਰੇ ਰੰਗੁਲੇ

ਰੇਖਾ- ਚਿੱਤਰ: ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀਰਵੀ ਜਿਊਂਦੀ ਜਾਗਦੀ ਦੰਦ
ਕਥਾ

ਡਾ. ਲਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੌਹਲ

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਜਿਹੜੇ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਵਿੱਛੜ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਣਧਾਰਾ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਧਾਂਜਲੀ ਭੇਟ ਕਰਨ ਹਿੱਤ 'ਪਰਵਾਸ' ਦੇ ਹਰੇਕ ਅੰਕ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਦੇਣ ਸਬੰਧੀ ਨਿਬੰਧਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਵਿੱਛੜੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਸਾਡੇ ਚੇਤਿਆਂ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਜੀਵੰਤ ਰਹਿਣ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਵਰਨ ਚੰਦਨ, ਸਾਬੀ ਲੁਧਿਆਣਵੀ, ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਕੇਸਰ, ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ, ਰਘੁਬੀਰ ਢੰਡ, ਸਿਵਚਰਨ ਗਿੱਲ, ਕੇਹਰ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਸੰਬੰਧੀ ਲੇਖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਸ ਅੰਕ ਵਿਚ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀਰਵੀ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਦੇਣ ਸੰਬੰਧੀ ਲੇਖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀਰਵੀ ਇਕ ਦੰਦ ਕਥਾ ਹੈ। ਜਿਊਂਦੀ ਜਾਗਦੀ ਦੰਦ ਕਥਾ। ਜੋ ਦੇਸ਼ਕਾਲ, ਹੱਦਾਂ, ਸਰਹੱਦਾਂ, ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਵਲਗਣਾਂ ਨਹੀਂ ਕਬੂਲਦੀ। ਕਿਸੇ ਅੜਬਾਰ ਦੀ ਖਬਰਾਂ ਘੜ੍ਹਣ ਵਾਲੀ ਮੇਜ਼ ਉੱਤੇ ਸਰਬਉੱਚ ਕੁਰਸੀ ਨੂੰ ਲਗਭਗ ਚਾਲੀ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲੀ ਰੱਖਣਾ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀਰਵੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਰ ਵਿਖਾਇਆ। ਪੂਰਾਂ ਦੇ ਪੂਰ ਪੱਤਰਕਾਰ ਇਸ ਮੇਜ਼ ਉੱਪਰ ਆਏ ਅਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੇ ਨਿਪੁੰਨ ਖਿਡਾਰੀ ਬਣ ਬਣ ਕੇ, ਦੇਸ਼ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਫੈਲ ਗਏ। ਉੱਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਛੱਪਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਅੜਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵੀਕਲੀ, ਮਾਸਿਕ ਜਾਂ ਡੈਮਾਸਿਕ ਰਸਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਹੋਏਗਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਕਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਸੁਰਜਨ ਜੀਰਵੀ ਦਾ ਕੋਈ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਲੋਕ-ਪੱਖੀ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਿਹਨਤ, ਨੇਕਦਿਲੀ, ਸਿਰੜ, ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਸਹਿਜ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਸਿਰਜ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ-ਦਿਸਾਗ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਣੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਚਮਕ ਮਾਨਸਿਕ ਹਨੇਰਿਆਂ ਨੂੰ ਚੀਰਦੀ ਹੋਈ, ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਤੱਕ ਚਮਕਾ ਦਿੰਦੀ ਸੀ।

ਮੈਂ 25 ਸਤੰਬਰ, 1976 ਨੂੰ ਕਾਲਜ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿਚੇ ਡੱ� ਕੇ ਘਰ ਦੀਆਂ ਆਰਥਿਕ ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਅਧੀਨ ਜੀਰਵੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਰਨ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਸਾਂ। ਇਸ ਬ੍ਰਾਹਮਿੰਡ ਵਿਚ ਉਸ ਵੇਲੇ ਬਲਜੀਤ ਪੰਨ੍ਹੇ, ਦਲਬੀਰ, ਬੰਤ ਰਾਏਪੁਰ, ਕਾਮਰੇਡ ਸਰਵਣ ਅਤੇ ਗੁਰਮੀਤ ਵਰਗੇ ਰੌਸ਼ਨ ਸਿਤਾਰੇ ਘੁੰਮ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਨੰਦ, ਜਨਰਲ ਮੈਨੇਜਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਾਰਦਵਾਜ਼, ਸੰਪਾਦਕੀ ਸਫੇ ਦੇ ਕਰਤਾ-ਧਰਤਾ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਬੰਨੋਆਣਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੈਸ ਮੈਨੇਜਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਕਵੀ (ਨਾਮਧਾਰੀ) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰਾਂ ਦੀ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨਤਾ ਇਸ ਦਫ਼ਤਰ ਦੀ ਨਿਵੇਕਲੀ ਆਭਾ ਸੀ। ਨਵੇਂ ਰੰਗਰੂਟਾਂ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਸਮੇਤ ਬਲਦੇਵ ਬਾਜਵਾ, ਜਗਜੀਤ, ਮੁਖਤਾਰ ਟੌਂਗ, ਪਰਮਜੀਤ ਵਿਰਕ, ਬਖਸ਼ਿੰਦਰ, ਪਵਨ ਕਾਲੀਆ, ਰੇਸ਼ਮ, ਰਵਿੰਦਰ ਨੰਨਰਾ, ਲਾਭ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਮੇਲ ਸਰਾ ਅਤੇ ਕੁਲਵੰਤ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ। ਸੰਪਾਦਕੀ-ਮੇਜ਼ ਦੁਆਲੇ ਲੱਗੀਆਂ ਕੁਰਸੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਕੁਰਸੀ ਹਮੇਸ਼ਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਹਰੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸੁਭਚਿੰਤਕਾਂ ਲਈ ਰਾਖਵੀਂ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਵਰਿਆਮ ਲਗਭਗ ਚਾਰ ਕੁ ਵਜੇ ਆਉਂਦੇ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਆਉਂਦੇ ਪੰਜ ਪੀਰ ਤੋਂ ਮੰਗਵਾ ਕੇ, ਸਾਰੇ ਸਟਾਫ਼ ਨੂੰ ਜਲੇਬੀਆਂ ਖੁਆ ਕੇ ਜਾਂਦੇ। ਦਫ਼ਤਰ ਦਾ ਸੇਵਾਦਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਪਕੜਦਾ ਅਤੇ ਸਾਈਕਲ ਚੁੱਕ ਕੇ ਜਲੇਬੀਆਂ ਲੈਣ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ। ਅਸੀਂ ਖਬਰਾਂ ਘੜਦੇ ਘੜਦੇ ਜਲੇਬੀਆਂ ਖਾਂਦੇ ਅਤੇ ਉੱਗਲਾਂ ਚੱਟਦੇ ਚੱਟਦੇ ਖਬਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰਸੀਲੀਆਂ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ। ਜੀਰਵੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚੁਟਕਲੇ ਬਾਦਸਤੂਰ ਆਪਣਾ ਰੰਗ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਜਦੋਂ ਜੀਰਵੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਕਈ ਦਿਨ ਦਫ਼ਤਰ ਨਾ ਆਏ। ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਵਰਿਆਮ ਆਏ ਤਾਂ ਇਹ ਪੁੱਛ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਕਿ ਜੀਰਵੀ ਸਾਹਿਬ ਕਦੋਂ ਤੱਕ ਛੁੱਟੀ 'ਤੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਲਗਭਗ ਦਸ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਜਲੇਬੀਆਂ ਨਾ ਖਾ ਸਕੇ। ਭੋਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਦੁਪਹਿਰ ਬਾਅਦ ਦੋ ਵਜੇ ਜੀਰਵੀ ਸਾਹਿਬ ਡਿਊਟੀ ਉੱਤੇ ਆਣ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਚਾਰ ਕੁ ਵਜੇ ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਮਾਹੌਲ ਇਕਦਮ ਗਮਗੀਨ ਸੀ। ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬੈਠਦਿਆਂ ਹੀ ਕਿਹਾ। ‘ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਸੁਣ ਕੇ ਬਹੁਤ ਅਫਸੋਸ ਹੋਇਆ ਜੀਰਵੀ ਜੀ।’ ਜੀਰਵੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮੂੰਹ ਉਤਾਂਹ ਚੁੱਕਿਆ, ਸਾਰੇ ਸਟਾਫ਼ ਵਲ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਬੋਲੇ, ‘ਸੰਤ ਜੀ ਪਹਿਲਾਂ ਜਲੇਬੀਆਂ ਮੰਗਵਾਓ, ਅਫਸੋਸ ਤਾਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇਗਾ।’ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਹਾਸਾ ਪਸਰ ਗਿਆ। ਗਮਗੀਨ ਮਾਹੌਲ ਇਕਦਮ ਖਿੜ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿੰਦਾਦਿਲ ਜੀਰਵੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਉਚੇਚ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠੇ ਸੰਪਾਦਕਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਵਿਚਾਰ ਘੋਟ-ਘੋਟ ਕੇ ਸਾਡੇ ਦਿਮਾਗਾਂ ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਹਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਦਸਾਨ ਸਨ। ਸਾਦਗੀ, ਸਹਿਜਤਾ, ਸਿਦਕਦਿਲੀ, ਸਿਰੜ, ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਵਰਗੇ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਸੰਕਲਪ ਉਨ੍ਹਾਂ

ਦੀ ਜੀਵਨ ਸੈਲੀ ਵਿਚ ਰਚੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹ ਕੁਝ ਵੀ ਕਹਿਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਚਰਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਏਨੇ ਹਾਸੇ ਠੱਠੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਜੀਰਵੀ ਧੁਰ ਅੰਦਰੋਂ ਬਹੁਤ ਉਦਾਸ ਸੀ। ਭਾਰਤੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਖਿੱਚੋਤਾਣ ਤੋਂ ਇਕਦਮ ਆਣਜ਼ਾਰ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵਿਗੜ ਰਹੀ ਹਾਲਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ। ਕਾਮਰੇਡ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਮਲਹੋਤਰਾ, ਕਾਮਰੇਡ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਨੰਦ ਅਤੇ ਕਾਮਰੇਡ ਸਤਪਾਲ ਡਾਂਗ ਪਾਰਟੀ ਅੰਦਰ ਤਿੰਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਰ੍ਹਵਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਸਨ। ਇਕ ਚੌਥਾ ਧਰ੍ਹਵ ਲਾਲ ਪਾਰਟੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਵੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਚੈਨ ਸਿੰਘ ਚੈਨ ਉੱਘੇ ਸਨ। ਇਹ ਧੜਾ ਕਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਅਤੇ ਕਦੇ ਦੂਸਰੇ ਜਾਂ ਤੀਸਰੇ ਪਾਸੇ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ-ਵਿਛੜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਹਰ ਸੂਬਾ ਕਾਨਫਰੰਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਖਿੱਚੋਤਾਣ ਕਾਫੀ ਤਿੱਖੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਤਹਿਸੀਲ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕੌਂਸਿਲਾਂ ਤੱਕ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਬਹੁਤ ਗਹਿਰਾ ਹੁੰਦਾ। ਜੀਰਵੀ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ, ‘ਨਵਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ’ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਵਿਚ ਤਵਾਜ਼ਨ ਬਿਠਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਫੇਰ ਵੀ ਓਲਾਂਭੇ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਆ ਜਾਂਦੇ ਕਿ ਕਾਮਰੇਡ ਮਲਹੋਤਰਾ ਦਾ ਬਿਆਨ ਪਹਿਲੇ ਸਫੇ ਉੱਤੇ ਹੀ ਪੂਰਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਛਾਪਿਆ, ਉਸ ਦਾ ‘ਬਖੀਆ’ ਛੇਵੇਂ ਸਫੇ ਉੱਤੇ ਵਧੇਰੇ ਕਿਉਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ‘ਇਹ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੱਢਿਆ?’ ਆਹ ਕਿਉਂ ਕੱਢਿਆ? ਕਦੇ ਸਤਪਾਲ ਡਾਂਗ ਦੀ ਲੰਮੀ ਰੋਸਾ-ਚਿੱਠੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਨੰਦ ਦਾ ਪਾਰਾ ਹੀ ਅਸਮਾਨੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ। ਉਹ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਬੋਲਦੇ ਹੋਏ, ਇਧਰ ਆਉਂਦੇ, ਜੋਰ-ਜੋਰ ਨਾਲ ਮੇਜ਼ ਉੱਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰਦੇ। ਕੱਛ ਵਿਚਲੀਆਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਕੱਚ ਕੇ ਮੇਜ਼ ਉੱਤੇ ਫਟਾਕ ਢੇਣੇ ਮਾਰਦੇ। ਇਕ ਚੁੱਪ ਪਸਰ ਜਾਂਦੀ। ਜੀਰਵੀ ਸਾਹਿਬ ਹਲਕੀ ਜਿਹੀ ਹੂੰਗਰ ਮਾਰਦੇ। ‘ਮੈਂ ਜੋ ਠੀਕ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹੋਰ ਮੈਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ।’ ਆਨੰਦ ਸਾਹਿਬ ਬੇਬਸੀ ਦਾ ਲੰਮਾ ਹਾਉਕਾ ਭਰਦੇ.... ਬੁੜ-ਬੁੜ ਕਰਦੇ... ਖਿਲਰੀਆਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰਦੇ। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੱਛ ਵਿਚ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵੱਲ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ। ਜੀਰਵੀ ਸਾਹਿਬ ਟੈਲੀਪ੍ਰਿੰਟਰ ਦੇ ਸਲੋਂਗ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿਚ ਰੁੱਝ ਜਾਂਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਦੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਛੱਤ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢੇ ਗਏ ਮਘੇ ਵਿਚੀਂ ਬੱਲਿਓਂ ਕੰਪੋਜ਼ ਹੋ ਕੇ ਆਏ, ਪਰੂਫਾਂ ਦੀ ਭਰੀ ਬਾਲਟੀ ਝਾਕਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ। ਫੇਰਮੈਨ ਰੱਸੀ ਹਿਲਾ ਕੇ ਘੰਟੀ ਵਜਾਉਂਦਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਟੁਣਕਾਰ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਰੰਗ ਦੇ ਦਿੰਦੀ। ਅਸੀਂ ਆਪੋ-ਆਪਣੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਅਤੇ ਪਰੂਫਾਂ ਵਿਚ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦੇ। ਕੁਝ ਹੀ ਪਲਾਂ ਵਿਚ ਆਨੰਦ ਸਾਹਿਬ ਠੰਢੇ ਜਿਹੇ ਹੋ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ, ਕਿਸੇ ਨਵੇਂ ਮਸਲੇ ਉੱਤੇ ਜੀਰਵੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਾਏ ਪੁੱਛਦੇ, ਸਥਿਤੀ ਆਮ ਵਾਂਗ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਜਿਵੇਂ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੈਨੂੰ ‘ਨਵਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ’ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਚਾਰ ਸੌ ਰੂਪਏ ਮਹੀਨਾ ਤਨਖਾਹ ਮਿਲਦੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਨੂੰ ਜੀਰਵੀ ਸਾਹਿਬ ਸਮਝਦੇ ਸਨ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ‘ਨਵਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ’ ਨਾ ਛੱਡਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੱਕ ਗੱਲ ਚੱਲੀ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਪਾਰਟੀ ਛੱਡੀ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ‘ਨਵਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ’ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਕੱਢਿਆ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਨੰਦ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਬੰਨੋਆਣਾ ਨੇ ਜੀਰਵੀ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਮਣਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾ ਕੇ ਵੀ, ਮੈਨੂੰ ‘ਨਵਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ’ ਦੀ ਮੇਜ਼ ਉੱਤੇ ਬਿਠਾਈ ਰੱਖਿਆ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਤੱਕ ਵੀ ਮੈਂ ‘ਨਵਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ’ ਦਾ ਉਪ ਸੰਪਾਦਕ ਅਤੇ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਸੰਪਾਦਕ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਇਹ ਰਿਹਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਵੀਰਵਾਰ ਨੂੰ ਐਤਵਾਰ ਅੰਕ ਦਾ ਮੈਟਰ, ਕੰਪੋਜਿੰਗ ਲਈ ਦੇ ਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਕਾਮਰੇਡ ਮਨੋਹਰ ਲਾਲ ਕੰਪੋਜਿੰਗ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਰਾਮ ਲੁਭਾਇਆ ਕੋਲ ਹੇਠਾਂ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਮੈਟਰ ਚੈਕ ਕਰਦਾ। ਇਸ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ, ਉਦੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰੈਸ ਇੰਚਾਰਜ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, ‘ਇਹ ਮਨੋਹਰ ਲਾਲ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡਾ ਦਿੱਤਾ ਮੈਟਰ ਚੈਕ ਕਰਨ ਉੱਤੇ ਕਿਉਂ ਲਗਾਇਆ ਹੋਇਆ?’ ਮੈਂ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ? ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੈਟਰ ਚੈਕ ਕਰਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸਾ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਇਸ ਹਫ਼ਤੇ ਮੈਂ ਮੈਟਰ ਨਾ ਦਿੱਤਾ, ਸੁੱਕਰਵਾਰ ਨੂੰ ਮੈਥੋਡ ਪ੍ਰੈਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਮੈਟਰ ਮੰਗਿਆ, ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਦੱਸਾਂਗਾ। ਜੀਰਵੀ ਸਾਹਿਬ ਆਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦੱਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੁਦ ਹੈਰਾਨੀ ਜਾਹਰ ਕੀਤੀ, ਸਾਰੇ ਸੰਪਾਦਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਤੂੰ ਮੈਟਰ ਦੇ ਦੇ, ਬਾਕੀ ਗੱਲ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕਰਾਂਗੇ। ਚਾਰ ਕੁ ਵਜੇ ਜੀਰਵੀ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੀ ਆਦਤ ਅਨੁਸਾਰ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ, ਜਿਥੇ ਉਹ ਰੋਜ਼ ਜਾ ਕੇ ਕੁਝ ਦੇਰ ਸੁਸਤਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਪਤਾ ਉਦੋਂ ਲੱਗਿਆ ਜਦੋਂ ਮਨੋਹਰ ਲਾਲ ਰੋਣ ਹਾਕਾ ਹੋਇਆ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਇਆ। ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਵੈਸੇ ਹੀ ਇਕ ਦੋ ਵਾਰ ਮੈਟਰ ਵੇਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਕੁਝ ਬੋਲਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਸੇਵਾਦਾਰ ਬੁਲਾਉਣ ਆ ਗਿਆ ਕਿ ਜੀਰਵੀ ਸਾਹਿਬ ਬੁਲਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ‘ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਕੋਈ ਸਿੱਧਾ ਕੁਝ ਨਾ ਕਰੇ ਉਨਾ ਚਿਰ ਭਾਵੂਕ ਹੋ ਕੇ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰੀਦਾ, ਹੋ ਸਕਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਵੀ ਹੋਵੇ ਪਰ ਉਹ ਮੁੱਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।’ ਮੈਂ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ, ਉਹ ਫੇਰ ਬੋਲੇ, ‘ਆਪਾਂ ਇਹ ਅੜਬਾਰ ਚਲਾਉਣਾ ਹੈ, ਇਹ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਵਾਂਗ ਸੋਚਣ ਲੱਗਦਾ ਤਾਂ ਕਦੋਂ ਦਾ ਪੌੜੀਆਂ ਉੱਤਰ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ’ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਸਕਰਾਏ, ਫੇਰ ਹੱਸਣ ਲੱਗੇ ਤੇ ਫੇਰ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ, ‘ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਛੋਟਿਆਂ ਨਾਲ ਛੋਟੇ ਨਹੀਂ ਹੋਈਦਾ। ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰੀ ਜਾਈਦਾ।’ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਭਰੀਆ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਕੁਝ ਬੋਲ ਨਾ ਸਕਿਆ। ਪਰ ਪਾਰਟੀ ਪ੍ਰਤੀ ਮੇਰੀ ਬਚੀ-ਖੁਚੀ ਭਾਵੂਕਤਾ ਵੀ ਹੌਲੀਹੌਲੀ ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵੱਲ ਸਰਕਣੀ ਸੁਰੂ ਹੋ ਗਈ।

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਫਰੰਟ ਉੱਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਤਿਭਾਵਕ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਨਕਲਾਬ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ, ਅਸੀਂ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਹੋ ਨਾ ਸਕਿਆ। ਇਹ ਜਜ਼ਬਾ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਮੱਠ ਪੈ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿਚ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤੰਗੀਆਂ ਵੀ ਅਸਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਹੋਈਆਂ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਆਗੂਆਂ ਦੀਆਂ ਘੁਣਤਰਾਂ ਵੀ, ਜੋ ਵਿਚਾਰਪਾਰਾ ਉੱਤੇ ਭਾਰੀ ਪੈਂਦੀਆਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈਆਂ।

ਜੀਰਵੀ ਸਾਹਿਬ 'ਨਵਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ' ਦੇ ਸਮਾਚਾਰ ਸੰਪਾਦਕ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸੂਬਾ ਕੌਂਸਿਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਸਨ। 1954 ਵਿਚ ਜਦੋਂ 'ਨਵਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ' ਉਰਦੂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਡਾਕਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ, ਉਦੋਂ ਸਿਵਲ ਸਪਲਾਈ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਡੱਡ ਕੇ, ਉਹ ਇਥੇ ਆ ਗਏ ਸਨ। 1990 ਵਿਚ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਟੋਰਾਂਟੋ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਵਸਣ ਤੱਕ ਉਹ 'ਨਵਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ' ਦੇ ਸਮਾਚਾਰ ਸੰਪਾਦਕ ਹੀ ਰਹੇ।

ਉਹ ਬੇਹੱਦ ਸਹਿਜਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚਰਦੇ ਹੋਏ, ਹਾਸਾ ਮਖੌਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਹੀ, ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੇ ਉਹ ਨੁਕਤੇ ਸਮਝਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਨਿਯਮਤ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਵਿਚੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਸਮਝ ਸਕਣੇ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਸਨ।

ਟੈਲੀਪ੍ਰਿੰਟਰ ਦੀ ਟਿਕਟਿਕ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ, ਟੇਬਲ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਲੀਆਂ ਖਬਰਾਂ, ਪਲਾਂ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਹੋ ਕੇ, ਸਹਿਜ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਸਿੱਕੇ ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਬੱਢ ਕੇ, ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਨੂੰ ਲੋਕਪੱਖੀ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੀਆਂ ਵਾਹਕ ਬਣ ਕੇ, ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੋਚ ਬਦਲਣ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਜੁੱਟ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਇਸ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੀ ਨਾ ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੋਣਵੇਂ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਰਾਹੀਂ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਖਬਰ ਸੀ।

ਸੁਰਜਨ ਜੀਰਵੀ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦਾ ਇਕ ਯੁੱਗ ਬੀਤ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੋਕਪੱਖੀ ਨਿਧਕ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਪੈੜਾਂ, ਜੀਰਵੀ ਯੁੱਗ ਦੀ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਨੇ ਪਾਈਆਂ ਸਨ, ਵਰਤਮਾਨ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਬਹੁਤ ਵਿਰਲੀ ਹੈ। ਅਜੇਕੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਿੰਟ, ਡਿਜੀਟਲ ਅਤੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਨੇ ਤਕਨੀਕੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧਤਾ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਇਹ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪੈ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਦੌਰ ਵਿਚ ਵਿਰਲੇ ਮੀਡੀਆ ਅਦਾਰੇ ਅਤੇ ਟਾਵੇਂ-ਟਾਵੇਂ ਪੱਤਰਕਾਰ ਹੀ ਦਿੜ੍ਹੁ ਰਹਿ ਕੇ ਆਪਣਾ ਉਹ ਰੋਲ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਮੁੱਚ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਕਮਲਾ ਅਕਾਲੀ, ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਗੜਗੱਜ਼, ਸੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼, ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਦਰਦ, ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਹਮਦਰਦ, ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਨੰਦ, ਗਿਆਨੀ ਭਜਨ ਸਿੰਘ, ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਦੋਸਾਂਝ ਅਤੇ ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀਰਵੀ ਵਰਗੇ ਦਿੱਗਜ਼ਾਂ ਨੇ ਬੰਨਿਆ ਸੀ।

ਸੁਰਜਨ ਜੀਰਵੀ ਦਾ ਜਨਮ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਸਬੇ ਜੀਰਾ ਵਿਖੇ ਮਾਤਾ ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਠੋਕੇਦਾਰ ਦੇ ਘਰ ਇਕ ਦਸੰਬਰ, 1929 ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਦੋ ਭਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਚਾਰ ਭੈਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਸਨ। 22 ਮਾਰਚ, 1960 ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਡਾਕਟਰ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇਕੀ ਦੀ ਭੈਣ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜੀਰਵੀ ਸਾਹਿਬ 1990 ਵਿਚ ਕੈਨੇਡਾ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਜੀਰਵੀ, ਬੇਟੀ ਸੀਰਤ ਅਤੇ ਦਮਾਦ ਨਵਤੇਜ ਸਿੰਘ ਵੀ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਟੋਰਨਟੋ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਕੈਨੇਡਾ ਜਾ ਕੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕਪੱਖੀ ਰਚਨਾਕਾਰੀ ਦਾ ਕਾਰਜ ਬਾਦਸ਼ੂਰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ। ਸਾਮਰਾਜੀ ਅਲਾਮਤਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਸੈਕਟਰ ਦੀਆਂ ਲੋਕ ਵਿਰੋਧੀ ਨੀਡੀਆਂ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਲਿਖੀ ਗਈ ਵਾਰਤਕ ਰਚਨਾ ‘ਇਹ ਹੈ ਬਾਰਬੀ ਸੰਸਾਰ’ ਬੇਹੱਦ ਮਕਬੂਲ ਹੋਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਪੁਸਤਕ ‘ਆਓ ਸੱਚ ਜਾਣੀਏ ਨੂੰ ਵੀ ਪਾਠਕਾਂ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮਿਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਖਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਮੀਡੀਆ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਗਏ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ‘ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ ਇਕ ਅਦਭੂਤ ਗਾਥਾ’, ਖਯਾਮ ਦੀਆਂ ਰੁਬਾਈਆਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ, ‘ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਕੁਝ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ’, ‘ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਦੇ ਮਖੋਟੇ ਪਿੱਛੇ ਲੁਕੀ ਦਰਿੰਦਗੀ’, ‘ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਮੇਰੀ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੇ ਰੰਗ ਬਾਰੇ’, ‘ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼ ਬਿਮਾਰ ਹੈ’ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਹਾਰਤ ਵੀ ਚਮਤਕਾਰੀ ਸੀ। ਉਹ ਸਰਸਰੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਸਫ਼ਾ ਪੜ੍ਹਦੇ ਅਤੇ ਮੁੜ ਕੇ ਬਿਨਾਂ ਵੇਖੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖ ਦਿੰਦੇ। ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਟੋਰਨਟੋ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਪੀਸ ਸੰਸਥਾ ਵਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ‘ਲਾਈਫ਼ ਟਾਈਮ ਅਚੀਵਮੈਂਟ’ ਐਵਾਰਡ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਡਮੀ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਲੋਂ ਸਾਲ 2023 ਦਾ ਕਾਮਰੇਡ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਨੰਦ ਯਾਦਗਾਰੀ ਵਾਰਤਕ ਪੁਰਸਕਾਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣ-ਸ਼ਕਤੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨੇਕ ਦਿਲੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿਰਢਲੱਤਾ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਤੋਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਲਾਂਭੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ। ਕਾਫ਼ੀ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਤਾਂ ਉਹ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ‘ਨਵਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ’ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੇ। ਫੇਰ ਕਪੂਰਥਲੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਜਿਥੋਂ ਉਹ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਦਾ ਪਾਸ ਬਣਾ ਕੇ ਰੋਜ਼ ਦਫ਼ਤਰ ਆਉਂਦੇ ਅਤੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਦਫ਼ਤਰ ਤੱਕ ਪੈਦਲ ਚਲਦੇ। ।।। ਸਫਰ ਵਿਚ ਕਿਤਾਬਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਰਹਿੰਦੀਆਂ।

ਚਿਹਰੇ ’ਤੇ ਮੁਸਕਾਨ, ਜਬਾਨ ਉੱਤੇ ਹਾਸੇ ਮਜ਼ਾਕ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਚੁਟਕਲੇ, ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਦਗਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਦੇਸ਼, ਦੁਨੀਆ, ਦੋਸਤਾਂ ਦਾ ਦਰਦ। ਇਹੀ ਸੀ ਸੁਰਜਨ ਜੀਰਵੀ ਜੋ ਮਹਿਜ਼ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਹੀ ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਗ੍ਰਾਮ ਨਿਖਾਰ ਲੈਂਦਾ ਸੀ।

ਡਾ. ਲਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੋਹਲ
94171-94812

ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਐਮਰੀਟਸ ਦੀ ਆਨਨਦੀ ਉਪਾਧੀ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ

ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ

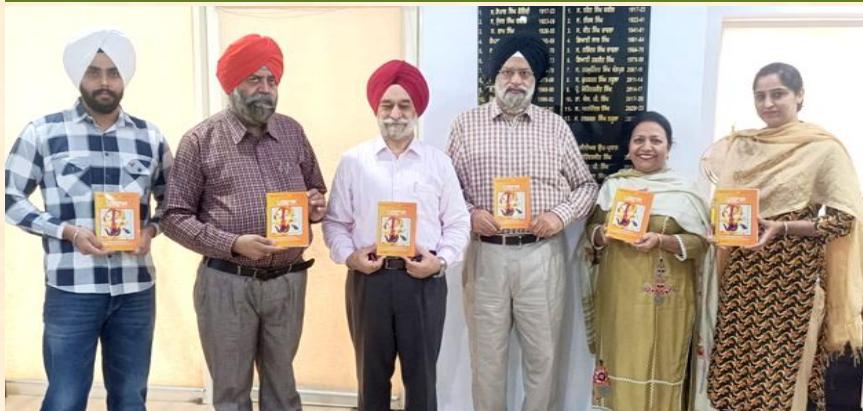
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਲੋਂ 12 ਦਸੰਬਰ 2023 ਨੂੰ ਸਿੰਡੀਕੇਟ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਸਾਬਕਾ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਖਾਲਸਾ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਕੇਂਸਲ ਲੁਧਿਆਣਾ ਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਭਾਸ਼ਾ ਅਕਾਦਮੀ ਜਲੰਧਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਐਮਰੀਟਸ ਦੀ ਆਨਨਦੀ ਉਪਾਧੀ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫ਼ਲਿਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪਿ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਅਕਾਦਮਿਕ ਪੱਧਰ ਉੱਪਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਰੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਅਨੁਭਵ ਰਾਹੀਂ ਵੱਖ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅਕਾਦਮਿਕਤਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਦਾਰੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸੰਜੀਦਗੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਅਤੇ ਸੈਮੀਨਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ-ਪੱਧਰ ਉੱਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੀ ਦੀ ਦੂਰ-ਅੰਦੇਸ਼ੀ ਸਦਕਾ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਵਧੇਰੇ ਸੰਜੀਦਗੀ ਨਾਲ ਵਿਉਤਬੱਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਲਈ ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਮ ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਸਾਹਿਤਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਨ ਅਤੇ ਚਿੰਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ 38 ਪੁਸਤਕਾਂ, 310 ਲੇਖ ਅਤੇ 525 ਸਾਰ-ਗੀਵਿਉ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਣਮੱਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕੈਡਮੀ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਲੋਂ ਵੀ ਲਾਈਫ਼ ਟਾਈਮ ਫੈਲੋਸ਼ਿਪ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਿਆ ਗਿਆ। ਕਾਲਜ ਦੇ ਪ੍ਰੰਸੀਪਲ ਡਾ. ਅਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਮੌਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਇੜਗਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕੀ ਸਾਡੇ ਲਈ ਵੀ ਇਹ ਮਾਣ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਸਾਡੀ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਸੁਯੋਗ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪ੍ਰੇ. ਮਨਜਿੰਤ ਸਿੰਘ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਜੀ.ਜੀ.ਐਨ.ਆਈ.ਐਮ.ਟੀ., ਪ੍ਰੇ. ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਚੇਅਰਮੈਨ ਲੋਕ ਵਿਰਾਸਤ ਅਕੈਡਮੀ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁਖੀ ਪ੍ਰੇ. ਸ਼ਰਨਜੀਤ ਕੌਰ, ਡਾ. ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਦੂਆ, ਡਾ. ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਤਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਤੇ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ।

ਸਭਗਵੰਨੀਆਂ...

ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ

ਪੰਜਾਬ ਦਿਵਸ ਮੌਕੇ ਪਰਵਾਸ ਡੈ-ਮਾਸਿਕ ਪੱਤ੍ਰਕਾ ਦਾ 35ਵਾਂ ਅੰਕ ਲੋਕ ਅਰਪਨ

ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਾਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦਿਵਸ ਮੌਕੇ ਡੈ-ਮਾਸਿਕ ਪੱਤ੍ਰਕਾ ਪਰਵਾਸ ਦਾ 35ਵਾਂ ਅੰਕ ਲੋਕ ਅਰਪਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਲੋਕ ਅਰਥਾਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਸ. ਹਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਨਰੂਲਾ ਆਨਨਦੀ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਖਾਲਸਾ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਕੇਂਸਲ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਾਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕਾਲਜ ਦੇ ਪ੍ਰਿਸੀਪਲ ਡਾ. ਅਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭੱਲਾ, ਪ੍ਰੋ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਛਾਬਡਾ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸੀ.ਜੀ.ਐਨ.ਆਈ.ਐਮ.ਟੀ. ਅਤੇ ਪੋਸਟ ਗੈਜ਼ਿਟ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁਖੀ ਪ੍ਰੋ. ਸਰਨਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ, ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਆਪੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਬਦਲਦੇ ਸਰੋਕਾਰਾਂ 'ਤੇ ਵਿਹਾਰਾਂ ਸਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ। ਪ੍ਰਿਸੀਪਲ ਡਾ. ਅਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਸਾਬਕਾ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਸੁਯੋਗ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅੰਕ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਬੇਸ਼ਟ ਹੁਣ ਉਹ ਕੈਨੇਡਾ ਹਨ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਮਾਂ ਕੱਚ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਬੈਠਿਆਂ ਵੀ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੋ. ਛਾਬਡਾ ਨੇ ਇਸ ਅੰਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਸਮੱਗਰੀ ਸਬੰਧੀ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਪੱਖਾਂ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਤੋਂ ਡਾ. ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਦੂਆ, ਡਾ. ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦੇ ਤਕਨੀਕੀ ਸਹਿ ਸੰਪਾਦਕ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਘੂ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹੇ। ਡਾ. ਤੇਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਕੋਆਰਡੀਨੇਟਰ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ।

ਸਰਗਰਮੀਆਂ.... ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ ਪਰਵਾਸੀ ਲੇਖਕ ਮਿਲਣੀ ਤੇ ਪੁਸਤਕ ਲੋਕ ਅਰਪਨ

ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ ਵੱਲੋਂ ਕੈਨੇਡਾ, ਯੂ. ਕੇ. ਤੇ ਇਟਲੀ ਤੋਂ ਆਏ ਪਰਵਾਸੀ ਲੇਖਕਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਣੀ ਤੇ ਬਿੰਦੂ ਦਲਬੀਰ ਕੌਰ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਗਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਹਰਫ ਇਲਾਹੀ' ਦਾ ਲੋਕ ਅਰਪਨ ਸਮਾਗਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਡਾ. ਦਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਕਥੂਰੀਆ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਾ ਕੈਨੇਡਾ ਤੇ ਬਾਨੀ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਭਵਨ ਟੋਰੰਟੋ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ, ਪ੍ਰਧਾਨ, ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਵਿਰਾਸਤ ਅਕੈਡਮੀ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹਿਮਾਨ ਵਜੋਂ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕੀਤੀ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਕਾਲਜ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਡਾ. ਅਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਭ ਨੂੰ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੀ ਆਇਆ ਕਿਹਾ ਅਤੇ 2011 ਵਿਚ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋਏ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਸ੍ਰੋਤਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਸਾਬਕਾ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਖਾਲਸਾ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਕੇਂਸਲ ਲੁਧਿਆਣਾ ਨੇ ਜੂਨ ਐਪ ਰਾਗੀਂ ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਚ ਸਰੀ ਕੈਨੇਡਾ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ 'ਪੰਜਾਬ ਭਵਨ' ਸਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਡਾ. ਦਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਕਥੂਰੀਆ ਵੱਲੋਂ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਾ ਦਾ ਗਠਨ ਪੰਜਾਬ, ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਲਈ ਸ਼ੁਭ ਸੰਕੇਤ ਹੈ। ਡਾ. ਦਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਕਥੂਰੀਆ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਭਾਸ਼ਣ ਸਾਂਝੇ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਾ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਦਾ ਮਨਸ਼ਾ ਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ

ਸਰਗਰਮੀਆਂ.... ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ

ਕੈਨੇਡਾ ਵੱਸਦੀ ਲੇਖਕ ਬਿੰਦੂ ਦਲਵੀਰ ਕੌਰ ਦਾ ਗਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਲੋਕ ਅਰਪਨ

ਸਰੋਤਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਲਈ ਨਿਰੰਤਰ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਰਹੇਗੀ। ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਚੇਅਰਮੈਨ, ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਵਿਰਾਸਤ ਅਕੈਡਮੀ ਲੁਧਿਆਣਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਵੱਸਦੇ ਲੇਖਕ ਪੰਜਾਬ, ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦੇ ਅਸਲ ਰਾਜਦੂਤ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਿਜ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡਭਾਗ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ, ਬਾਵਾ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਰਗੇ ਉੱਘੇ ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰੀ, ਪ੍ਰੰਸੀਪਲ ਤੇਜ਼ਾ ਸਿੰਘ ਜਿਹੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਮੌਕੇ ਵਿਸ਼ਵ ਭਰ ਵਿਚ ਸਰਗਰਮ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਸਾਹਿਤਕ ਸਭਾਵਾਂ ਦੀ ਕਾਰਜ ਸੈਲੀ ਵੀ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁਖੀ ਪ੍ਰੋ. ਸ਼ਰਨਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਬਿੰਦੂ ਦਲਵੀਰ ਕੌਰ ਦੀ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨਾਲ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ। ਡਾ. ਗੁਰਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ, ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕੈਡਮੀ ਲੁਧਿਆਣਾ ਨੇ ਇਸ ਮੌਕੇ ਬਿੰਦੂ ਦਲਵੀਰ ਕੌਰ ਦੇ ਗਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਹਰਫ ਇਲਾਹੀ' ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਿੰਦੂ ਦੀਆਂ ਗਜ਼ਲਾਂ ਕਾਦਰ ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਗਲਵੱਕੜੀ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਜੋਕਾ ਮਨੁੱਖ ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਟੁੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਬਨਾਉਣੀ ਸਾਧਨਾ ਰਾਹੀਂ ਜੁੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਗਜ਼ਲਾਂ ਵਿਚ ਸੂਫ਼ੀਆਨਾ ਕਾਵਿ ਦੇ ਝਲਕਾਰੇ ਵੀ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਬਿੰਦੂ ਦਲਵੀਰ ਕੌਰ ਨੇ ਇਸ ਮੌਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਗਜ਼ਲਾਂ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਸ. ਚਮਕੌਰ ਸਿੰਘ ਸੇਖੇ ਨੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨੂੰ ਗਾ ਕੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ। ਇਟਲੀ ਤੋਂ ਆਏ ਲੇਖਕ ਦਲਜਿੰਦਰ ਰਹਿਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਭਾ ਸਾਹਿਤ ਸੁਰ ਸੰਗਮ ਸਭਾ ਇਟਲੀ ਬਾਰੇ ਤੇ ਧੂਰਪੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਬਾਰੇ ਬੜੇ ਹੀ

ਸਰਗਰਮੀਆਂ.... ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ

ਮੁੱਲਵਾਨ ਵਿਚਾਰ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ। ਲੇਖਕ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਆਲਮ ਯੂ.ਕੇ. ਨੇ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਇਸ ਉਪਰਾਲੇ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਅਜਿਹੇ ਸਾਹਿਤਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪਰਵਾਸੀ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਡਾ. ਦਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਕਬੂਰੀਆ, ਡਾ. ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਆਲਮ ਯੂ.ਕੇ., ਦਲਜਿੰਦਰ ਰਹਿਲ ਇਟਲੀ, ਬਿੰਦੂ ਦਲਵੀਰ ਕੌਰ ਸਰੀ ਕੈਨੇਡਾ, ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਪਾਲ ਯੂ.ਕੇ., ਡਾ. ਗੁਰਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਚਮਕੌਰ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ ਸਰੀ ਕੈਨੇਡਾ ਨੂੰ ਸ. ਹਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਨਰੂਲਾ ਆਨੇਦੇਰੀ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਖਾਲਸਾ ਐਸੂਕੇਸ਼ਨਲ ਕੌਸਲ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਪਿੰਸੀਪਲ ਡਾ. ਅਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭੱਲਾ ਵੱਲੋਂ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰੋ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਛਾਬੜਾ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਜੀ.ਜੀ.ਐਨ.ਆਈ.ਐਮ.ਟੀ., ਪ੍ਰੋ. ਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭੱਠਲ, ਤ੍ਰੈਲੋਚਨ ਲੋਚੀ, ਸਹਿਜਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਂਗਟ, ਪ੍ਰੀ. ਪਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਮਨਦੀਪ ਕੌਰ ਭਮਰਾ, ਰਾਜਦੀਪ ਸਿੰਘ ਤੂਰ, ਬਲਬੀਰ ਕੌਰ ਰਾਏਕੋਟੀ, ਸ. ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਸਾਬਕਾ ਡੀ ਪੀ ਆਰ ਓ.ਦੀਪ ਜਗਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਮਨਦੀਪ ਕੌਰ ਰੰਧਾਵਾ ਤੇ ਕਾਲਜ ਦੇ ਵਖੋਂ-ਵਖੋਂ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਸਾਹਿਬਾਨ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹੇ। ਮੰਚ ਸੰਚਾਲਨ ਡਾ. ਤਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਪ੍ਰੀ. ਅਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭੱਲਾ, ਪ੍ਰੋ. ਸ਼ਰਨਜੀਤ ਕੌਰ, ਡਾ. ਤੇਜਿੰਦਰ ਕੌਰ, ਦਲਜਿੰਦਰ ਰਹਿਲ ਅਤੇ ਡਾ. ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ, ਬਿੰਦੂ ਦਲਵੀਰ ਕੌਲੀਆਂ ਵਾਲ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਪਾਂਧੀ ਉਸ ਪਾਰ ਦੇ' ਚਿਲੀਜ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ

- ਪਰਵਾਸੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ •
- 18 ਨਵੰਬਰ 2023, ਸ਼ਨੀਵਰ, 10.00 ਵਜੇ ਸਵੇਰੇ (IST) •

ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ

ਲੇਖਕ

ਮਤਨਾਮ ਸਿੰਘ ਛਾਅ
ਵੈਲਗਰੀ, ਸੋਨੌਰ

ਗੁਮ ਮੀਟਿੰਗ ਲਿੱਕੇ:
[https://us02web.zoom.us/j/87681554630?](https://us02web.zoom.us/j/87681554630?pwd=OFh1TzRoeFFiWCVtMnRGUGxFdUNwZz09)
pwd=OFh1TzRoeFFiWCVtMnRGUGxFdUNwZz09

ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ

ਡਾ. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਭੜੀ
ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ

ਡਾ. ਬਲਜੀਤ ਕੌਰ ਦਿਆਤ੍ਰੀ
ਨਾਨਕ ਮਿਲੀਅਨ ਪ੍ਰੈਸ਼ਨ
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਪ੍ਰਾਤਿਸ਼ਾਸਨੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ ਵੱਲੋਂ ਕੈਲਗਰੀ ਕੈਨੇਡਾ ਵਾਸੀ ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ ਛਾਅ ਦੀਆਂ ਦੋ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ‘ਰੰਗ ਆਪੋ ਆਪਣੇ’ ਅਤੇ ‘ਡੂੰਘੇ ਵਹਿਣਾਂ ਦੇ ਭੇਤ’ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਕਰਵਾਉਣ ਹਿੱਤ ਵੈਬੀਨਾਰ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ‘ਰੰਗ ਆਪੋ ਆਪਣੇ’ ਪੁਸਤਕ ’ਤੇ ਡਾ. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਭੜੀ ਪ੍ਰੈਸ਼ਨ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਅਤੇ ‘ਡੂੰਘੇ ਵਹਿਣਾਂ ਦੇ ਭੇਤ’ ਪੁਸਤਕ ’ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਡਾ.

ਬਲਜੀਤ ਕੌਰ ਰਿਆੜ ਅਸਿਸਟੈਂਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੇ ਸਿਰਕਤ ਕੀਤੀ। ਵੈਬੀਨਾਰ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਡਾ. ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਆਪਕ ਨੇ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜੀ ਆਇਆਂ ਕਿਹਾ। ਡਾ. ਭੜੀ ਨੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪੁਸਤਕ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਕੰਮ ਹੈ ਲੇਖਕ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਵਲੀ ਵਿਚਲੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਹੈ। ਕਿਉਂ ਵੀ ਚੁਭਵੇਂ ਅਤੇ ਅਤਿ ਪ੍ਰਸੰਸਾਯੋਗ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਲੇਖਕ ਪਰਵਾਸੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਆਪੇ ਨੂੰ ਫਰੋਲਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਾਰਤਕ ਦੀ ਵਿਧਾ ਮੁਲਕਾਤਾਂ ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਵੀ ਸ੍ਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣੂੰ ਕਰਵਾਇਆ। ਡਾ. ਰਿਆੜ ਨੇ ਇਸ ਮੌਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੇਸ਼ਕ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਇਹ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਇੰਟਰਵਿਊ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਸਮਕਾਲ ਦਾ ਸਮਾਜ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਓਤਪੇਤ ਹੈ। ਇਹ ਮੁਲਕਾਤਾਂ ਇਕ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਦੋ-ਦੋ, ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦਾ ਦਰਪਣ ਹਨ। ਮੁਲਕਾਤਾਂ ਲੰਬੇਰੀਆਂ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਰੋਚਕਿਤਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਉਪਰੰਤ ਪਾਠਕ ਅੰਦਰ ਲੇਖਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਿਚੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਜਾਨਣ ਦੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਬਰਕਾਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਏਹੋ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ ਛਾਅ ਨੇ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸੰਬੰਧੀ ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵ ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਇਸ ਯਤਨ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਵੈਬੀਨਾਰ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਡਾ. ਤੇਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੇ ਕੀਤਾ।

ਸਰਗਰਮੀਆਂ....

ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਭਵਨ ਵਿਖੇ ਸਨਮਾਨ

ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਾ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਡਾ. ਦਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਕਬੂਰੀਆ ਵੱਲੋਂ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਭਵਨ ਵਿਲੇਜ਼ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, 114 ਕੈਨੇਡੀ ਰੋਡ ਬਰੈਮਪਟਨ ਵਿਖੇ ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਸਾਬਕਾ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਭਵਨ ਵਿਖੇ ਸਨਮਾਨ ਸਮਾਰੋਹ ਬਹੁਤ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਤੇ ਜਾਨਦਾਰ ਹੋ ਨਿਬੜਿਆ। ਡਾ. ਦਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਕਬੂਰੀਆ ਤੇ ਰਮਿੰਦਰ ਵਾਲੀਆ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ 5 ਨਵੰਬਰ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਸਮਾਰੋਹ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਭਵਨ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਸਨਮਾਨ ਸਮਾਰੋਹ ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਹੁੰਚਣ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਾ ਦੇ ਕਬੂਰੀਆ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਸਮਾਰੋਹ ਵਿਚ ਟੋਰਾਂਟੋ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਔਹਦੇਦਾਰ ਤੇ ਹੋਰ ਨਾਮਵਰ ਅਦਬੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਨੇ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕੀਤੀ। ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਸਿੰਘ ਪਾਂਧੀ, ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਕਹਾਣੀਕਾਰ, ਪ੍ਰੀ. ਸਰਵਨ ਸਿੰਘ, ਸ. ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਰੋੜਾ ਸਕਤੱਰ, ਡਾ. ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਲੱਧੜ, ਹਰਜੀ ਬਾਜਵਾ, ਬਸਰਤ ਰਹਿਮਾਨ, ਸ. ਪ੍ਰਿਤਯਾਲ ਸਿੰਘ ਚੱਗੜ, ਸੁਖਿੰਦਰ, ਹਰਦਿਆਲ ਝੀਤਾ, ਬਲਰਾਜ ਚੀਮਾ, ਮਲੂਕ ਸਿੰਘ ਕਾਹਲੋਂ, ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ, ਤਲਵਿੰਦਰ ਮੰਡ, ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਕੁੱਦੋਵਾਲ ਇਸ ਸਨਮਾਨ ਸਮਾਰੋਹ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਏ।

ਪ੍ਰਧਾਨੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਸ. ਸਬੇਗ ਸਿੰਘ ਕਬੂਰੀਆ, ਡਾ. ਸੋਹਨ ਸਿੰਘ ਪਰਸਾਰ, ਡਾ. ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਧੰਜਲ ਤੇ ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਸਨ। ਹੋਸਟ ਗੁਰਮਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਨੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰੀਨ ਸੱਭ ਅਦਬੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿੱਧਾ ਜੀ ਆਇਆਂ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜਾਣ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਾਈ ਤੇ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਵੀ ਪਾਈ। ਡਾ. ਪਰਗਟ ਸਿੰਘ ਬੱਗਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨ, ਸਿੱਖ ਚਿੰਤਕ ਤੇ ਨਾਮਵਰ ਸ਼ਾਇਰ, ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਲੱਖਣ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਨਿੱਧਾ ਜੀ ਆਇਆਂ ਕਿਹਾ। ਉਹਨਾਂ ਕੁਝ ਬਹੁਤ ਖੂਬਸੂਰਤ ਸ਼ੋਅਰ ਸੁਣਾ ਕੇ ਤੇ ਪੱਗ

ਸਰਗਰਮੀਆਂ....

ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਦੇ ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਹਵਾਲੇ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੀ ਨਜ਼ਮ (ਪੱਗ) ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਦਮਦਾਰ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਸੁਣਾ ਕੇ ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ। ਡਾ. ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੱਲ, ਡਾ. ਦਰਸ਼ਨਦੀਪ, ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਝੰਡ, ਰਜਿੰਦਰ ਸੈਣੀ ਪਰਵਾਸੀ ਮੀਡੀਆ, ਮੇਜ਼ਰ ਨਾਗਰਾ, ਡਾ. ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਰਗਮ ਰੇਡੀਓ, ਪ੍ਰੋ. ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਕਾਹਲੋਂ, ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਿਰਦੀ, ਸੰਦਰਪਾਲ ਰਾਜਾਸਾਂਸੀ, ਤੇ ਰਮਿੰਦਰ ਵਾਲੀਆ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੀ ਆਇਆਂ ਕਿਹਾ। ਡਾ. ਦਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਕਥੂਰੀਆ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਇਹ ਅਨਾਉਂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਾ ਦਾ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਬਹੁਤ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਵਿਦਵਾਨ ਨੇ ਤੇ ਸਾਡੀ ਯੋਗ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨਗੇ। ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੂਰਾ ਨਾਂ ਸੁਰਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਸਾਹਿਤਕ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਅਤੇ ਮੀਡੀਆ ਜਗਤ ਵਿਚ ਇਹ ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ, ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਖਾਲਸਾ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਰਹੇ। ਕਾਲਜ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ ਨੂੰ ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪਰਵਾਸ ਪੰਡਿਕਾ ਨੂੰ ਪੁਨਰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮਾਣ ਵੀ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ। ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧੰਨਵਾਦ ਡਾ. ਦਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਕਥੂਰੀਆ ਤੇ ਰਮਿੰਦਰ ਵਾਲੀਆ ਦਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅੱਜ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਭਵਨ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਦਿਲ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ, ਭਵਨ ਵਿਖੇ ਐਨੀਆਂ

ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਾ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਬਣਨ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਬਹੁਤ ਮੁਬਾਰਕਾਂ

ਮਹਾਨ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਸਭਾਗ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸੇ ਦਿਨ ਦੂਸਰਾ ਸੈਸ਼ਨ ਬਾਬਾ ਨਜ਼ਮੀ ਜੀ ਦੀ ਵਿਦਾਇਗੀ ਸਮਾਰੋਹ ਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਰਸਮ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਏ। ਸਰਬ ਸਾਂਝਾਂ ਸਾਹਿਤਕ ਮੰਚ ਵੱਲੋਂ ਤੇ ਆਰ ਐਸ ਐਫ ਓ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸ. ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗੈਡੂ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਸਨਮਾਨ ਚਿੰਨ ਦੇ ਕੇ ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਾਹਿਤਕ ਸਾਂਝਾਂ ਦੀ ਛਾਊਂਡਰ ਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਰਮਿੰਦਰ ਰੰਮੀ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਿੰਟੂ ਭਾਟੀਆ, ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਤੇ ਸ. ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਕੁਦੋਵਾਲ ਜੀ ਚੀਫ ਐਡਵਾਈਜ਼ਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਡਮੀ ਵੱਲੋਂ ਸਨਮਾਨ ਪੱਤਰ ਤੇ ਲੋਈ ਦੇ ਕੇ ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਡਾ. ਸੋਹਨ ਸਿੰਘ ਪਰਮਾਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਾ ਨੇ ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਆਏ ਹੋਏ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ।

ਈ ਦੀਵਾਨ ਸੁਸਾਇਟੀ ਵਲੋਂ ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ

ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਸ਼੍ਹੱਹਦਤ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ

ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ

ਡਾ. ਬਲਰਾਜ ਸਿੰਘ
ਸ਼ਹੀਦੇ ਤੋਂ ਸੋਸਾਇਟੀ

ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ ਕੌਰਾਂਹੀ
ਦੇਸ਼ਟ

ਮ. ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ
ਸ਼ਹੀਦੇ ਤੋਂ ਸੋਸਾਇਟੀ

ਸੁਰੇਸ਼ ਸਿੰਘ ਸ਼ੁਭਲ

ਗੁਰਜੇਤ ਸਿੰਘ ਕੌਰ

ਬਿਸ਼ਨੀ ਸੁਖਨੀ ਕੌਰ
ਸੋਸਾਇਟੀ

ਰਾਨਿਬਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ

ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ ਕੌਰਾਂਹੀ
ਦੇਸ਼ਟ

ਬਲਬਿਰ ਸਿੰਘ ਅਧਿਕਾਰੀ
ਸੋਸਾਇਟੀ

ਗੁਰਜੇਤ ਸਿੰਘ ਕੌਰ

ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਵ

ਰਾਨਿਬਰ ਸਿੰਘ ਕੌਰ

ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ ਸਿੰਘ
ਅਧਿਕਾਰੀ

ਕੈਲਗਰੀ: ਈ ਦੀਵਾਨ ਸੋਸਾਇਟੀ ਕੈਲਗਰੀ ਵਲੋਂ, 25 ਨਵੰਬਰ ਦਿਨ ਸ਼ਨਿਚਰਵਾਰ ਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਹਫਤਾਵਾਰ ਸਮਾਗਮ ਵਿੱਚ, ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਹਾੜੇ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ, ਅੰਨਲਾਈਨ ਇੰਟਰਨੈੱਸ਼ਨਲ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਕਰਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਮਹਾਨ ਪੰਥਕ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਸੰਸਥਾ ਖਾਸ ਦਿਹਾੜਿਆਂ ਤੇ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਕਰਾ

ਕੇ, ਦਸ਼ਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਦੀ ਚਲਾਈ ਹੋਈ ਇਸ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰਨ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਬਾਨੀ ਡਾ. ਬਲਰਾਜ ਸਿੰਘ ਨੇ, ਨਵੀਂ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸਭ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦਿਆਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਕੋਵਿਡ ਦੌਰਾਨ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਸੰਗਤ ਜੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਹਰ ਵੀਕਐੰਡ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਲੋਂ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ, ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਭਰਪੂਰ ਲੈਕਚਰ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ‘ਸੰਗਤੀ ਵਿਚਾਰ’ ਯੂਟਿਊਬ ਚੈਨਲ ਤੋਂ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਤੇ ਅੰਤ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਲੋਂ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਦੀਸ਼ ਕੌਰ ਨੇ ਮੰਚ ਸੰਚਾਲਨ ਕਰਦਿਆਂ, ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੇ ਤੋਂ ਪਹੁੰਚੇ ਕਵੀਆਂ ਨੂੰ ‘ਜੀ ਆਇਆ’ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ‘ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਬੂਟਾ’ ਦੀਆਂ ਕੁੱਝ ਕੁ ਸਤਰਾਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰਕੇ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਆਰੰਭਤਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਕਰਾਉਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ, ਸਭ ਨੂੰ ਵਾਰੋਵਾਰੀ ਮੰਚ ਤੇ ਆਉਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ, ਕੈਲਗਰੀ ਦੇ ਨਾਮਵਰ ਗਾਇਕ ਰਵੀ ਜਨਾਗਲ ਨੇ ਸੰਤ ਰਾਮ ਉਦਾਸੀ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਗੀਤ ਸਾਂਝਾ ਕਰਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਰਵੀ ਜਨਾਗਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬੁਲੰਦ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ‘ਦਿੱਲੀਏ ਦਿਆਲਾ ਦੇਖ ਦੇਗਾ ‘ਚ ਉਬਲਦਾ ਨੀ, ਅਜੇ ਤੇਰਾ ਦਿਲ ਨਾ ਠਰੇ’ ਸੁਣਾ ਕੇ ਮਹੌਲ ਭਾਵੁਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਲੰਧਰ ਤੋਂ ਆਏ, ਉਸਤਾਦ ਸ਼ਾਇਰ ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂਰ ਨੇ ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ‘ਤਿਆਗ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਮੁਰਤ’ ਦਰਸਾਉਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਆਏ ਐਡਵੋਕੇਟ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤੱਤਾ ਅੱਖਰ ‘ਤ ਤੂੰ, ਤਾਕਤ, ਤੇਗ, ਤਿਆਗ ਬਣੋ..’ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਫੁੱਲ ਭੇਟ ਕੀਤੇ। ਟੋਰੰਟੋ ਤੋਂ ਆਈ ਸ਼ਾਇਰਾ ਸੰਦਰਪਾਲ ਕੌਰ ਰਾਜਾਸਾਂਸੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ ਕੋਰੜਾ ਛੰਦ ਵਿੱਚ ‘ਗੁਰਾਂ ਸੀਸ ਦੇ ਕੇ ਕੀਤਾ ਉਪਕਾਰ

ਜੀ' ਅਤੇ ਲੁਧਿਆਣਾ ਤੋਂ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਕੈਲਗਰੀ ਆਏ, ਮਹਿਮਾਨ ਸਿੱਖ ਚਿੰਤਕ, ਵਿਦਵਾਨ ਤੇ ਸ਼ਾਇਰ ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰੂਪਾਲ ਨੇ, ਭਾਈ ਮਤੀ ਦਾਸ ਜੀ, ਭਾਈ ਸਤੀ ਦਾਸ ਜੀ ਤੇ ਭਾਈ ਦਿਆਲਾ ਜੀ ਤੇ ਝੋਕ ਛੰਦ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ 'ਦੇਖੋ ਕਿੰਝ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਰੜ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਨੇ' ਨੂੰ ਤਰੰਨਮ ਵਿੱਚ ਸੁਣਾ ਕੇ ਦਾਦ ਖੱਟੀ। ਜੰਡਿਆਲਾ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਆਏ ਸ਼ਾਇਰ ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭੋਲਾ ਨੇ ਬਰਕਤ ਰਾਮ ਬਰਕਤ ਦੀ ਕਵਿਤਾ 'ਧੰਨ ਧੰਨ ਹੈ ਬਲੀਦਾਨ ਤੇਰਾ' ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾਈ। ਸਿਆਟਲ ਤੋਂ ਆਏ ਗੀਤਕਾਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਆਦਮਪੁਰੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਗੀਤ 'ਮਜ਼ਲੂਮਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਹਾਂ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਵਰੋਸਾਏ ਹਾਂ' ਅਤੇ ਸਰੀ ਬੀ. ਸੀ. ਤੋਂ ਆਏ ਗੀਤਕਾਰ ਪਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰੰਧਾਵਾ ਨੇ ਵੀ 'ਧੰਨ ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ' ਗੀਤ ਬੁਲੰਦ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਸੁਣਾ ਕੇ ਮਹੌਲ ਸੁਰਮਈ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਟੋਰੰਟੋ ਤੋਂ ਆਏ ਉਸਤਾਦ ਸ਼ਾਇਰ ਸੁਜਾਨ ਸਿੰਘ ਸੁਜਾਨ ਜੀ ਨੇ 'ਭਾਈ ਜੈਤੇ ਸੀਸ ਸਿਰ ਤੇ ਉਠਾਇਆ ਏ, ਦੇਖੋ ਕਿਵੇਂ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਪਸੀਨਾ ਆਇਆ ਏ' ਗੀਤ ਸੁਣਾ ਕੇ ਜੈਕਾਰੇ ਖੱਟੇ। ਕੈਲਗਰੀ ਤੋਂ ਪਹੁੰਚੇ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਹੇਹਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਗੀਤ 'ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਦੇ ਮੌਤੋਂ ਨਾ ਕਦੇ ਡਰਦੇ' ਸੁਣਾਇਆ। ਅੰਤ ਤੇ ਹੋਸਟ ਗੁਰਦੀਸ਼ ਕੌਰ ਨੇ ਵੀ ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਆਪਣਾ ਗੀਤ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ। ਸੰਗਤ ਵਲੋਂ ਇਸ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਗੁਰਦੀਸ਼ ਕੌਰ ਗਰੇਵਾਲ

403 404 1450

ਤੈ ਮਾਸਿਕ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ

ਪਰਵਾਸ

ਅਪ੍ਰੈਲ-ਜੂਨ 2024 ਦੇ ਅੰਕ ਲਈ ਪਰਵਾਸੀ ਲੇਖਕਾਂ
ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ, ਪਾਸਪੋਰਟ ਸਾਈਜ਼ ਫੋਟੋ,
ਸੰਖੇਪ ਜੀਵਨ ਬਿਚਰਾ ਤੇ ਪੂਰੇ ਪਤੇ ਸਮੇਤ
parvasggn@gmail.com 'ਤੇ ਭੇਜਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ

ਸੰਪਰਕ:

ਡਾ. ਤੇਜਿੰਦਰ ਕੌਰ

+9187290-80250

ਪ੍ਰੋ. ਸ਼ਰਨਜੀਤ ਕੌਰ

+9195010-27522

ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਟਕਕਾਰ ਪਾਲੀ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਰੂ-ਬ-ਰੂ

ਵਿਰਾਸਤ ਪੀਸ ਸੰਸਥਾ, ਕੈਨੇਡਾ ਵੱਲੋਂ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਭਵਨ, ਬਰੈਮਪਟਨ, ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਖੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਮਵਰ ਨਾਟਕਕਾਰ, ਕਹਾਣੀਕਾਰ, ਪਟ ਕਥਾ ਲੇਖਕ, ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਕ ਅਤੇ ਹਰ ਸਮਾਜਿਕ, ਸਾਹਿਤਿਕ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਮੁੱਦਿਆਂ ਤੇ ਬੇਬਾਕੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਾਡੇ ਅਜੀਜ਼ “ਸਰਦਾਰ ਪਾਲੀ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ” ਨਾਲ ਰੂਬਰੂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਉਲੀਕਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਬਰੂ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਚ ਟੋਰਨਟੋ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਹਰ ਵਰਗ ਦੀਆਂ ਸੁਹਿਰਦ ਸਖ਼ਸ਼ੀਅਤਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਾ ਦੇ ਕਰਤਾਪਰਤਾ ਦਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਕਥੂਰੀਆ, ਉਘੇ ਲੇਖਕ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਸਿੰਘ ਬੱਗਾ ਜੀ, ਜੰਗੀਰ ਸਿੰਘ ਕਾਹਲੋਂ, ਸਮਾਜ ਸੇਵੀ ਸ ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਅੰਜਲਾ ਜੀ, ਰੰਗਕਰਮੀ ਹੀਰਾ ਹੰਧਾਵਾ, ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਰੇਡੀਓਕਾਰ ਚਰਨਜੀਤ ਬਰਾੜ, ਫਿਲਮਕਾਰ ਨਵਦੀਪ ਬੌਬੀ ਝੱਜ, ਸਮਾਜ ਸੇਵੀ ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਸਮੇਤ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਕਈ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿਰਕੱਢ ਸਖ਼ਸ਼ੀਅਤਾਂ ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿਰਾਸਤ ਪੀਸ ਸੰਸਥਾ, ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ “ਸਰਦਾਰ ਗਰਮਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਆਹੂਵਾਲੀਆ” ਨੇ ਕੀਤੀ। ਤੇ ਫਿਰ ਵਿਰਾਸਤ ਪੀਸ ਸੰਸਥਾ, ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਹੀ “ਸਰਦਾਰ ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਿਰਦੀ” ਨੇ “ਪਾਲੀ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ” ਬਾਰੇ ਮੁਢਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਮਹੌਲ ਚ “ਪਾਲੀ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ” ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁਢਲੀ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕੰਮਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇੱਕ ਮੱਧਵਰਗੀ ਸਾਂਝੇ ਪਰਿਵਾਰ ਚੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਫਲਾਂ ਦੀ ਰੇਹੜੀ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਨਿੱਕੀ ਨਾਬਾਲਿਗ ਉਮਰ ਦੀ ਪੱਤਰਕਾਰੀ, ਵਿੰਗ ਲੇਖਣੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਉੱਚ ਪੱਧਰ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਨਾਟਕ ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਸਟੇਜ਼ਾਂ ਤੇ ਨਾਟਕਾਂ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਨ ਤੱਕ ਦੇ ਸਫਰ ਤੇ ਬਹੁਤ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ ਗਿਆ। ਤੇ ਫਿਰ ਸਿਲਸਿਲਾ ਤੁਰਿਆ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ, ਸਿਆਸੀ ਅਤੇ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਦੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਪਾਉਣ ਦਾ... ਜਿਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਪਾਲੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਲੱਖਣ

ਅੰਦਾਜ਼ ਚ ਖੁੱਲ ਕੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ। ਸਮਾਗਮ ਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਇਕੱਠ ਚੋਂ 15 ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੁਹਿਰਦ ਲੋਕਾਂ ਨੇ “ਪਾਲੀ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ” ਤੋਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਖਲ੍ਹੇ ਮਨ ਨਾਲ ਸਵਾਲ ਕੀਤੇ, ਜਿਹਨਾਂ ਦਾ ਪਾਲੀ ਜੀ ਨੇ ਬੇਬਾਕੀ ਅਤੇ ਠੋਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੌਰਾਨ ਉਥੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਪਾਲੀ ਜੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਨੂੰ ਇਕਾਗਰ ਚਿੱਤ ਹੋ ਕੇ ਸੁਣਿਆਂ ਅਤੇ ਪਾਲੀ ਜੀ ਜਿਨ੍ਹੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਹਰ ਮੁੱਦੇ ਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਖੂਬ ਵਾਹਵਾਹ ਵਾਹਵਾਹ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਰੂ-ਬ-ਰੂ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਦਾ ਖੂਬ ਆਨੰਦ ਮਾਣਿਆ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਅੰਤ ਚ “ਵਿਰਾਸਤ ਪੀਸ ਸੰਸਥਾ, ਕੈਨੇਡਾ ਵੱਲੋਂ “ਪਾਲੀ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ” ਨੂੰ ਇੱਕ ਯਾਦਗਾਰੀ ਸਨਮਾਨ ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੇ ਕੇ ਨਿਵਾਜਿਆ ਗਿਆ। ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਾ, ਕੈਨੇਡਾ” ਵਲੋਂ ਵੀ ਪਾਲੀ ਜੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸ਼ਾਲ ਦੇ ਕੇ ਮਾਨ ਸਨਮਾਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਸੱਜਣਾਂ, ਲੇਖਕਾਂ, ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ, ਸਮਾਜ ਸੇਵੀ ਸੱਜਣਾ ਅਤੇ ਸੁਹਿਰਦ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਅਜਿਹੇ ਹਰ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਉਲੀਕਣ ਦੇ ਵਾਅਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਵਧੀਆ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਸਮਾਪਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

**ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ
ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਲੁਧਿਆਣਾ**

ਮੁਢ ਕਮਨਾਵਾਂ

ਡਾ. ਦਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਕਬੂਰੀਆ

ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਾ ਟੋਰੰਟੋ ਦੇ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਇਕ ਵਰ੍ਗ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਣ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਬਹੁਤ ਮੁਬਾਰਕਾਂ। ਸਾਡੀ ਸ਼ੁਭ ਕਾਮਨਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੰਸਥਾ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਵੀ ਪੰਜਾਬ, ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦੀ ਸ਼ੈਰੀਅਤ ਲਈ ਕਰਮਸ਼ੀਲ ਰਹੇ।

ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖਾਰੀ ਸਭਾ ਸਿਆਟਲ ਵਲੋਂ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ ਦੀ ਲਾਸਾਨੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਨੂੰ ਸਿਜਦਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਆਪਣੇ ਜ਼ਜਬਾਤਾਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਜਾਮਾ ਪਹਿਨਾ ਕੇ, ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖਾਰੀ ਸਭਾ(ਰਜਿ.) ਸਿਆਟਲ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੇ ਸੱਚਾ ਮਾਰਗ ਗੁਰੂਦੁਆਰਾ, ਆਬਰਨ (ਸਿਆਟਲ, ਵਾਸਿੰਗਟਨ) ਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਗੁਰੂਦੁਆਰਾ ਵਿਖੇ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਕਰਵਾਇਆ। ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਵੀਆਂ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਮੂੰਹ ਨੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਛੁੱਲ ਭੇਟ ਕਰਦਿਆਂ, ਕਾਵਿ ਦੀਆਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵੰਨਗੀਆਂ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਦੇ ਰੂ-ਬ-ਰੂ ਕੀਤੀਆਂ। ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਲਿਹਾਰ ਸਿੰਘ ਲੇਹਲ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ ਆਈਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਅਤੇ ਕਵੀ ਕਵਿਤਰੀਆਂ ਨੂੰ 'ਜੀ ਆਇਆਂ' ਕਿਹਾ। ਸਭਾ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ, ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਹਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ, ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਆਦਮਪੁਰੀ, ਰਤਨ ਸਿੰਘ, ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਲਹਿਰਾ, ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੀਰਾ, ਸਿਮਰਨ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਦਵਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੈਂਸ, ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਸੋਹਲ, ਪ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਟਿਵਾਣਾ, ਬਲਿਹਾਰ ਸਿੰਘ ਲੇਹਲ ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਹੇਤਾ, ਇੰਦਰਬੀਰ ਸਿੰਘ, ਲਾਲੀ ਸੰਪੂਰਨ, ਸਾਸੀ ਪ੍ਰਾਸ਼ਰ, ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ, ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮੱਲ੍ਹੀ, ਭਾਈ ਮਨਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਹਜੂਰੀ ਰਾਗੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਸ਼੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਡਾ. ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ, ਬੀਬੀ ਦਲਜੀਤ ਕੌਰ ਚੀਮਾ ਸਮੇਤ ਬੱਚਿਆਂ ਕਾਕਾ ਭਗੀਰਥ ਸਿੰਘ, ਬੱਚੀ ਸਦਾ ਕੌਰ, ਕਾਕਾ ਮਨਰਾਜ ਸਿੰਘ, ਕਾਕਾ ਹਰਸ਼ਨਾਨ ਸਿੰਘ, ਬੱਚੀ ਲਵਲੀਨ ਕੌਰ, ਕਾਕਾ ਪ੍ਰਭਜੋਤ ਸਿੰਘ, ਬੱਚੀ ਤ੍ਰਿਮਨ ਕੌਰ, ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਗੀਤਾਂ, ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ, ਆਪਣੀ ਸੁਰੀਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੰਗ ਗਾਉਂਦਿਆਂ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਅਲੋਕਿਕ ਰੰਗ ਬਖਸ਼ਿਆ। ਜੁੱਗਾਂ ਜੁੱਗਾਂ ਤੋਂ ਅਟੱਲ ਪਾਵਨ ਪਵਿੱਤਰ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਹਜੂਰੀ ਵਿਚ ਜੜੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੇ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਆਨੰਦ ਤਾਂ ਮਾਣਿਆ ਹੀ, ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਮਾਨਵ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਜਿਹੀ ਲੋਕ ਸੇਵਕ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਸਮ-ਗੁਰੂ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਸਰਵਣ ਕੀਤਾ। ਸਭਾ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕਤਰ ਪ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਟਿਵਾਣਾ ਨੇ ਸਟੇਜ ਸੰਚਾਲਨ ਕਰਦਿਆਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਸੰਜ਼ੀਦਗੀ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵਰਨਣ ਅਟੱਲ ਸਚਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਦੇ ਗੁਣਗਾਣ ਨਾਲ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ।

ਮੁਬਾਰਕਾਂ

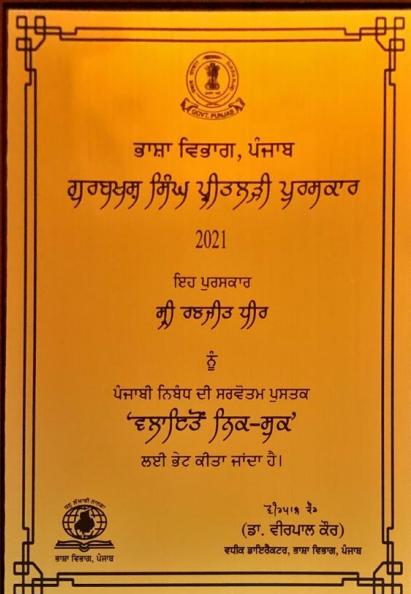

ਰਣਜੀਤ ਪੀਰ

ਵਲਾਇਟਿੰਗ ਨਿਕ-ਸੁਕ

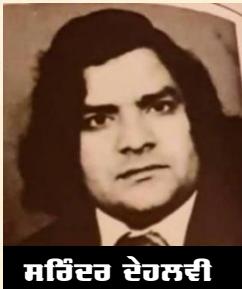
ਰਣਜੀਤ ਪੀਰ

ਮੁਬਾਰਕਾਂ

ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ
ਕੇਂਦਰ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ
ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਲੁਧਿਆਣਾ
ਵਲੋਂ ਬਰਤਾਨੀਆ ਵਾਸਦੇ
ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਲੇਖਕ
ਰਣਜੀਤ ਪੀਰ ਦੀ ਪੁਸਤਕ
'ਵਲਾਇਟਿੰਗ ਨਿਕ-ਸੁਕ' ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ
ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ਵਲੋਂ ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼
ਮਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ ਪੁਰਸਕਾਰ
2021 ਮਿਲਣ ਤੇ ਬਹੁਤ ਬਹੁਤ
ਮੁਬਾਰਕਾਂ।

ਸਰਧਾਂਜਲੀ

ਸਹਿਬ ਦੇਹਲਵੀ

ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦਾ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਅਨ ਕੇਂਦਰ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਣਾ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਕੇਂਦਰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਸੁਰਿੰਦਰ ਦੇਹਲਵੀ ਦੇ ਸਦੀਵੀ ਵਿਛੋੜੇ ਤੇ ਫੁੰਘੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੁਰਿੰਦਰ ਦੇਹਲਵੀ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੂਰੇ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਨ। ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਾਸੀ ਸਨ ਤੇ 1972 ਵਿਚ ਉਹ ਇੰਗਲੈਂਡ ਚਲੇ ਗਏ। ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਇਰਲੈਂਡ ਵਿਚ ਵੀ ਗੁਜ਼ਾਰਿਆ। ਸੁਰਿੰਦਰ ਦੇਹਲਵੀ ਦਾ 1981 ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ‘ਜਿੰਦ ਬੋਟੀ ਬੋਟੀ ਪਾਠਕਾਂ ਤੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਖੂਬ ਸਲਾਹਿਆ ਗਿਆ। ਦੇਹਲਵੀ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਲਿਖਾਰੀ ਸਭਾ ਸਾਉਥ ਹਾਲ ਦੇ ਸਰਗਰਮ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਸਨ।

ਅਬਦਾਨ ਕਰੀਮ ਕਦਮੀ

ਅਬਦਾਨ ਕਰੀਮ ਦਾ ਕਲਮੀ ਨਾਮ ਅਬਦਾਲ ਕਰੀਮ ਕੁਦਸੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ 6 ਜੂਨ 1948 ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਮੀਆਂ ਅੱਲਾਹ ਦਿੱਤਾ ਦੇ ਘਰ ਕਿਰਤੂ ਨੇੜੇ ਨਾਰੰਗ ਮੰਡੀ, ਤਹਿਸੀਲ ਫੌਰੋਜ਼ ਵਾਲਾ, ਜ਼ਿਲਾ ਸ਼ੇਖਪੁਰਾ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਕਵਾਲਟੀ ਕੰਟਰੋਲਰ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਇਹ ਸੇਵਾ ਮੁਕਤ ਸਨ ਤੇ ਹੁਣ ਅਸਾਰੀਕਾ ਵਾਸੀ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ 14 ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ 16 ਉਰਦੂ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈਆਂ ਸਨ: ‘ਪੀੜ ਦੇ ਪੱਥਰ’ (ਨਜ਼ਮਾਂ), ‘ਸਰਦਲ’ (ਪੰਜਾਬੀ ਗਜ਼ਲਾਂ), ‘ਬਿਰਹੋਂ ਦੀ ਰੜਕ’ (ਪੰਜਾਬੀ ਗੀਤ), ‘ਨਿਉਂਦਰਾ’ (ਪੰਜਾਬੀ ਨਜ਼ਮਾਂ), ‘ਹੰਗਾਲ’ (ਪੰਜਾਬੀ ਨਜ਼ਮਾਂ)। ‘ਗਮਾਂ ਦਾ ਗੁਲਾਬ’, ‘ਆਪਣੇ ਘਰੀਂ ਪਰਾਉਂਣੇ’, ‘ਵੰਗਾਂ’ ਆਦਿ ਬੇਹਤਰੀਨ ਨਗਮਾ ਨਿਗਾਰ ਸਹਿਤ ਕਈ ਮਾਨ ਸਨਮਾਨਾ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਿਆ ਗਿਆ। ਕਾਲਜ ਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ ਨਾਲ ਪਿਛਲੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫੁੰਝੀ ਸਾਂਝ ਸੀ। ਕੇਂਦਰ ਵੱਲੋਂ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਅਨੇਕਾਂ ਆਨਲਾਈਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਿਰਕਤ ਵੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਆਪਣੀ ਸਾਹਿਤਕ ਦੇਣ ਸਦਕਾ ਪਾਠਕ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਜੀਵੰਤ ਰਹਿਣਗੇ।

ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਦੀ ਟੋਰੰਟੋ ਕੈਨੇਡਾ ਫੇਰੀ

ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ

ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ ਵੱਲੋਂ ਭਾ. ਦਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਕਬੂਰੀਆ ਚੇਅਰਮੈਨ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਾ ਟੇਰੋਂ ਤੋਂ ਪਰਵਾਸੀ ਲੇਖਕ ਦਲਜਿੰਦਰ ਰਹਿਲ (ਇਟਲੀ), ਬਿੰਦੂ ਲਲਵੀਰ ਕੌਰ (ਕੈਨੇਡਾ), ਚਮਕੇਰ ਸਿੰਘ ਸੇਖੇ (ਕੈਨੇਡਾ), ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਆਲਾਮ (ਇੰਗ੍ਰੰਡ) ਅਤੇ ਡਾ. ਗੁਰਵਿਕਾਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਨਮਾਨ